HRVATSKI TJEDNIK

novine za kulturna i društvena pitanja

NAKLADA MATICE HRVATSKE

zagreb,
28. svibnja 1971.
godina I
broj 7
cijena 2 dinara

JOSIP PUPAČIĆ 1928–1971.

Rođen u selu Slimenu na obroncima omiške Dinare i visokog Biokova pao je u letu pogođen apsurdnom smrću moderne tehničke civilizacije. Josip Pupačić pjesnik tragike i svjetlosti zemaljske poginuo je u avionskoj katastrofi na tlu glagoljaškog Krka, vraćajući se iz Londona sa svojom ženom Benkom i malenom petogodišnjom kćerkom Rašeljkom. Svi troje otac, majka i kći našli su smrt u plamenu benzina i u plamenu roditeljske ljubavi. Otac i majka tražili su u Londonu lijeka svojoj bolesnoj Rašeljki. I našli su konačni izlaz iz ljudske patnje u apsurdnoj smrti kao i još 75 njihovih suputnika. Okrutna je simbolika te smrti

Kob je prekinula život pjesnika Pupačića koji je u hrvatsku književnost ušao 1955. nadahnutim knjigama piesama KIŠE PJEVAJU NA JABLANIMA i MLADICI i od tada njegova poezija raste prema svome apogeju

Josip Pupačić svestrana je stvaralačka ličnost: pjesnik, sveučilišni nastavnik i kulturni radnik. Njegovo djelo nadahnuto je humanizmom i zanosnom ljubavlju prema domovini hrvatskoj, njenoj kulturi i njenoj budućnosti. Stvarao je u trzajima, u grču i u vatri nadahnuća. Istupao je na javnim tribinama, na kongresima, u Društvu književnika, u Matici hrvatskoj, u književnim časopisima i za sveučilišnom katedrom, uvijek otvoren i uvjeren u riječ koju izgovara. Stvarao je u grču života, u dinamici ulica i u miru radnog stola.

Iako pritiješnjen teškoćama i brigama, bio je uvijek vedar, agilan, srdačan, uvijek u pokretu i nadasve pošten. Svi problemi vremena bili su i njegovi problemi, u sve je zadirao, svemu je nastojao doskočiti, zalagao se nesebično. Objavio je pet zbirki pjesama, (a šesta će uskoro izaći), pisao je članke, kritike, polemike, studije. U isto vrijeme radio je pri katedri za stariju hrvatsku književnost i s ljubavlju je ponirao u djela starih naših pjesnika, tražeći u njima nacionalne, ljudske i pjesničke vrijednosti.

Josip Pupačić dao je hrvatskoj kulturi trzaj i poticaj svoga zanosa i pečat svoga talenta izraslog iz tvrdog kamena Dalmatinske zagore i revolucionarnih nemira u našem društvu.

Gubitak koji je njegovom tragičnom smrću nastao, nesagledlv je

DRUŠTVO KNJIŽEVNIKA HRVATSKE
FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
MATICA HRVATSKA

PROTIV INSINUACIJA

Izjava Izvršnog odbora Matice hrvatske

Demokratizacija našeg života, sve bujniji razvoj samoupravljačkih odnosa, pravilna spoznaja o jedinstvu i važnosti klasnoga i nacionalnoga, strah od predstojećih ustavnih promjena, sve to uzubuđuje poražene ostatke birokratskih, antisamoupravljačkih snaga, pristalice staroga i zabrinute čuvare nasilnog jedinstva u kojem se briše svaka individualnost, od pojedinačne do nacionalne, u kojem nema povjerenja prema širokim narodnim slojevima, u kojem se kao neizbježan prikazuje sukob između kulturnih radnika i političkih zbivanja.

Svjedoci smo neobične ali na žalost česte pojave da se i najstarija kulturna institucija hrvatskog naroda, uz čije je djelovanje vezan bogati razvitak hrvatske kulture, koja je uvijek pokazivala stvarnu želju da se uključi u socijalističku izgradnju suverene Hrvatske u nezavisnoj i samoupravnoj Jugoslaviji, da se i Matica hrvatska obaspe uvredama i insinuacijama. Na sve to ne bi se bilo vrijedno ni osvrtati, kad optužbe ne bi dolazile i od istaknutih članova naših uglednih političkih foruma, pa je teško lučiti radi li se o stavu tih foruma ili se tek pojedinci služe svojim položajima da neprovjereno siju nepovjerenje prema Matici hrvatskoj. Upravo zbog toga, zbog ugleda institucija čiji članovi pokazuju takvo nerazumijevanje prema javnom i svakome otvorenom djelovanju Matice hrvatske, Izvršni odbor smatra da je njegova dužnost i prema hrvatskom narodu i prema Matici hrvatskoj da najenergičnije prosvjeduje protiv same pomisli kako bi ta visoka institucija mogla služiti u bilo kakve osim u nacionalne, kulturne svrhe. Stoga Izvršni odbor Matice hrvatske i ovom prilikom naglašava da je sav njegov rad usmjeren prema širenju i obogaćivanju hrvatske kulture, ali u isto vrijeme, izjavljuje da je nikakve insinuacije neće omesti u razvijanju njezine djelatnosti koja je sva u skladu s najpozitivnijim nastojanjima našeg političkog razvoja i najnaprednijim snagama SKH. Upravo zato izjavljujemo da je Matica hrvatska, u ovom času našeg života, energično za što brže provođenje ustavnih promjena, za bratstvo i ravnopravnost svih naroda i narodnosti socijalističke, federativne, samoupravne i nesvrstane Jugoslavije, za doživotno predsjedništvo druga Tita, za suverenost i državnost jugoslavenskih socijalističkih republika i pokrajina, za načelo da radnička klasa svih naših naroda samoupravno odlučuje o vlastitom višku rada, za radikalnu izmjenu neodrživog deviznog režima, za paritetno a ne majoritetno odlučivanje, ukratko za sve ono čemu nezadrživo kreće naš razvitak i za što se bore najnaprednije snage svih naših naroda. U tom su svjetlu možda razumljivija nastojanja da se upravo u Matici hrvatskoj pronalaze nepostojeća žarišta antisocijalističke djelatnosti. Sve što Matica hrvatska radi javno je izrečeno i javno objavljeno. Stoga bi kritičke napomene na njezin rad i djelovanje njezinih ogranaka valjalo temeljiti na stvarnim činjenicama a ne na domišljanjima i poludorečenim sumnjama koje se doduše ne dadu dokazati ali ih je teško pobijati kad se prošire posredstvom najmasovnijih sredstava komunikacija, i kad ta sredstva ne pokazuju volje da točno prenesu ono što se na Maticu odnosi.

Nastavljajući svoj bogati rad, stojeći nepokolebljivo na načelima samoupravnog socijalizma, bratstva i ravnopravnosti svih naroda i narodnosti Jugoslavije, državnosti hrvatskog naroda i s njim zajedno Srba i ostalih nacionalnosti u socijalističkoj Hrvatskoj, Matica hrvatska odbija sve pokušaje da se krivo prikaže njezin rad, svjesna da se on ne može obezvrijediti ocjenama izraslim iz potrebe časovite političke taktike koja nema ništa zajedničko sa stvarnim težnjama i raspoloženjem svih naroda i narodnosti Jugoslavije u ovom času njihove povijesti.

U Zagrebu, 24. svibnja 1971.

Slučaj Podravska Slatina

Kome koriste ispadi?

Druže uredniče,

Pročitao sam u Vašem cijenjenom listu napise o događajima u Podravskoj Slatini prilikom prolaska kolone automobila na osnivačku skupštinu Matice hrvatske u Virovitici. Dopustite da iznesem svoje mišljenje o tome. Rijetko pišem i javno se izjašnjavam: ovaj puta na to su me ponukale izjave Pere Cara i penzioniranog general-pukovnika Antolovića (Hrvata), mojih bivših ratnih drugova iz borbi baš u Slavoniji. S njihovim se izjavama ne slažem i smatram ih duboko štetnim, jer su pale baš u vrijeme kada se u Hrvatskoj, pod rukovodstvom našeg SKH, borimo za ustavne, suštinske i progresivne promjene naše zajednice, koja time samo jača. Iza te politike stoji cijela boračka organizacija Hrvatske, osim pojedinaca koji su protiv, ali se ne usude javno izjasniti. Spomenuti drugovi su bili veoma hrabri i za svoje su izjave pobrali pljesak — ali od koga? Od centralista i unitarista, koji se bore za stare, preživjele, eksploatatorske odnose, štetne za našu radničku klasu, za ravnopravnost naroda i narodnosti, štetne i razbijačke za našu zajednicu Jugoslaviju. Žalosno je da se danas riječima naših zaslužnih drugova prvoboraca mogu napajati neprijatelji socijalizma i našeg samoupravljačkog društva kojima, pored ostalog, smeta sve što je hrvatsko i u vezi sa Socijalističkom Republikom Hrvatskom.

Drugove Cara i Antolovića bi ipak moralo zabrinuti što nisu dobili pljesak i odobravanje naroda, uključujući tu i boračku organizaciju. Pojedini općinski komiteti SK u Slavoniji su odmah ispravno reagirali, a Općinski komitet SK Našice je dao tom ispadu pravilnu ocjenu: provokacija i politička obmana.

Istup ove dvojice drugova ostat će samo ružna epizoda u povijesti naše otvorene i principjelne borbe na liniji našeg SK; ta epizoda neće zaustaviti napredak i društveni preobražaj, ali će štete i zabune kod nekih naših poštenih, a neupućenih, boraca biti, jer spomenuti drugovi nisu beznačajne ličnosti. Meni je bilo veoma teško što se u Izvještaju OK SK Našice Izvršnom komitetu CK SKH spominju neki rezervni generali i pukovnici u vezi s tim slučajem. I drug Tito je u svom nedavnom govoru spominjao generale i pukovnike, koji se po kavanama bave negativnim kritizerstvom. Budući da sam i ja general i prvoborac, pa i organizator ustanka, želim se ograditi od neodgovornih izjava spomenutih drugova, jer ima nas još dosta generala i pukovnika koji drugačije misle i gledaju na današnju našu stvarnost. Konačno, kao borac i Hrvat ja sam se, i u višenacionalnoj Slavoniji, borio zajedno s drugovima Srbima, i borcima drugih nacionalnosti za naše zajedničke ciljeve. Te smo ciljeve, na žalost, samo djelomično ostvarili, iako smo ostvarili ono glavno. tj. pobjedu nad okupatorom i domaćim izdajicama i učvrstili bratstvo i jedinstvo naših naroda. Sa tih, i samo tih pozicija, mi se danas borimo za sve još neostvarene ciljeve koje smo postavili kada smo, pod rukovodstvom naše Partije, išli u borbu. Glavni od tih ciljeva su istinska ravnopravnost i samostalnost svih naših naroda i narodnosti, te jačanje državnosti republika u okviru naše bratske zajednice Jugoslavije koja, zacrtanim ustavnim promjenama, mora zadobiti demokratskije obilježje. Moramo, nadalje, jače osigurati ulogu radničke klase u upravljanju, te zaštititi naše radne ljude da njihov višak rada, što ga ostvaruju, uzima i dijeli, bez njihovog sudjelovanja i volje, birokracija koja time stvara centre financijske moći a osiromašuje privredu. Moramo se boriti protiv svih negativnosti koje su se nagomilale u našem društvu. Moramo biti svjesni da banke, vanjskotrgovinska poduzeća i reeksporteri, kakve danas imamo, ne predstavljaju socijalistički element, već element lihvarstva i eksploatacije naših radnih ljudi. Mi, komunisti, nismo se borili za takve odnose, već je naša borba, naprotiv, bila uvijek usmjerena protiv financijskog kapitala i svih vrsta bogaćenja na račun naših radnih ljudi i naroda. Nosioci toga negativnog sistema danas se uporno bore protiv progresivnih društvenih promjena, do kojih mora doći. Oni su iza svih ovakvih i sličnih ispada i ekscesa, jer osjećaju da im je u ovoj zemlji »odzvonilo«. Može se, dakle, jasno ocijeniti kome koriste ovakvi ispadi i ekscesi. Drugovi borci iz Slavonije, a posebno oni iz Podravske Slatine, mogli su na svom primjeru, i primjeru svog ustaničkog kraja, vidjeti i osjetiti sve negativnosti sadašnjeg sistema, bez obzira na ogromne uspjehe koje smo, u cjelini, postigli. Slavonija, ta naša nekad najnaprednija pokrajina u Hrvatskoj, danas je u teškom stanju, i na putu da se spusti na nivo nerazvijene pokrajine. Veliki broj mladih ljudi (Hrvata i Srba) odlazi sve više iz zemlje u pečalbu, ostavljajući prazne domove s nezbrinutom djecom i starcima. Drugovi borci, na te pojave moramo zajednički usmjeriti svoje političko djelovanje. Kolona sa zastavama i nacionalnim grbovima u tome vam zaista ništa ne smeta; ona samo pokazuje da su spomenute negativnosti probudile dugo zatomljivanu i prigušivanu nacionalnu svijest Hrvata. Socijalistička Hrvatska je domovina Hrvata i Srba i svih drugih nacionalnosti koje u njoj žive, pa su im interesi isti. Medutim, ti izljevi nacionalnog osjećaja, ti grbovi i zastave, predstavljaju jako malo, ako se ne riješi materijalno i gospodarsko pitanje Hrvatske, što je u interesu i Hrvata i Srba podjednako.

Matica je hrvatska u povijesti odigrala veliku ulogu u Hrvatskoj i veoma nam je potrebna baš danas (naravno, dok je na liniji CK SKH, a jasno je vidljivo da ona to jest). Vjerojatno to važi i za Maticu srpsku. O tome je dosta govorio drug Šibl, i s njegovim se izlaganjem u potpunosti slažem. Ako u Maticama nešto ne valja, a sigurno je da i toga imade, riješimo to sami i istjerajmo sve što je negativno na čistac! Konačno, i u našem CK, i Socijalističkom Savezu, i drugim strukturama, imade negativnih ljudi koje je već davno trebalo ukloniti. Nijedna naša, pa i najpozitivnija organizacija, nije potpuno imuna od takvih pojava. U svakom slučaju, neodgovorno je i nedopustivo kolonu mirnih ljudi, u kojoj je bilo članova SK i bivših boraca, nazvati nečijom petom kolonom! Čijom petom kolonom? To je štetna obmana i provokacija! To je bio veliki promašaj koji se nama ne bi smio desiti, jer moramo prednjačiti u pozitivnom smislu, davati primjer mladima i opravdati sve ono za što smo se borili. Za mene su ovakvi i slični ispadi, kojih je, na žalost, sve više, udarac našem bratstvu i jedinstvu, udarac politici koju vodi naš SK. Mi smo uvijek i svuda dužni slušati glas i raspoloženje našega naroda i vjerno mu služiti. To bi spomenuti drugovi morali imati u vidu, te kritički ocijeniti svoj postupak, jer su u biti pošteni, i, vjerujem, rodoljubni ljudi; to su, uostalom, i u ratu dokazali. Vjerujem da će ovaj njihov krivi potez za njih biti korisna pouka, jer ne mogu vjerovati da su daltonisti i politički slijepi. Moje je mišljenje da su bili zavedeni od nekih naših profesionalnih »propovjednika« koji stalno, neargumentirano, napadaju Maticu hrvatsku, ili po direktivi ili iz mržnje prema toj našoj kulturnoj ustanovi. Oni misle da su samo oni pozvani da vode politiku, bez obzira na rezultate koje su tom politikom do sada postigli, i bez obzira što o njima narod misli.

Ali oni su na zalasku, i njih će prerasti nove, mlade revolucionarne snage koje neumitno nastupaju. Povijesna Deseta sjednica SKH dala nam je putokaz za rješenja društvenih, nacionalnih, gospodarskih i političkih pitanja koja do danas nismo uspjeli riješiti. Deseta sjednica, za nas borce, novi je suvremeni prilog marksističko-lenjinističkom rješavanju društvenih pitanja i odnosa u jednoj višenacionalnoj zajednici. Prije ili kasnije, taj prilog mora biti usvojen kao nešto novo u politici međunarodnog radničkog pokreta, na što možemo biti ponosni.

Na kraju, htio bih još spomenuti kuda nas vode ti naoko naivni ispadi, kojih je u posljednje vrijeme sve više, a ima ih i vrlo teških. Na sjednici saveznog SUBNOR-a Jugoslavije penzionirani general Nikola Vidović tvrdi da je Matica hrvatska »leglo ustaša«, a Matica srpska »leglo četnika«, te da borci Korduna žale što su predali oružje. Vidović, kojemu je ova zajednica dala sve: čin generala, naziv narodnog heroja — poziva, kako izgleda, borce Korduna na ustanak — a protiv koga? Zar se i borci iz drugih naših krajeva nisu zajednički borili s Kordunašima? Ovdje, u ovoj zemlji, to je poziv na bratoubilački rat. Mislim da Vidović nema pravo govoriti u ime boraca Korduna, koji su u ratu dali veliki obol i iz redova kojih je iznikao legendarni heroj Veco Holjevac. Smatram da to, izvorno, nisu misli Vidovića. Iza njega stoje poznate ličnosti i huškači poštenog srpskog naroda iz tog ustaničkog kraja. To je nastavak kampanje, pisanje letaka i pamfleta nekolicine bijednih samozvanih vođa, s kojima srpski narod nema veze. Čitao sam njihov letak koji aludira na to da su Hrvati klali Srbe, da se raspada Jugoslavija, da se stvara NDH, da treba čuvati oružje i čim šuma ozeleni treba u šumu! Oni traže autonomiju Korduna, Banije, Like i sjeverne Dalmacije itd. Oni pišu pamflete protiv druga Šibla, a sve tobože u ime Srba iz Hrvatske.

U pismu jednom našem uglednom znanstvenom radniku oni prijete hrvatskom narodu. Našeg predsjednika SK nazivaju »hrvatskom kraljicom«, Miku Tripala ustaškim bojnikom, te pišu razne gadosti. Narod Korduna i borci nemaju s njima veze, jer su to razbijači naše bratske zajednice Jugoslavije, koji atakiraju i narušavaju našu najveću tekovinu: bratstvo i jedinstvo. Nacionalisti i šovinisti u njihovim su redovima.

VLADO MUTAK
General-potpukovnik

HRVATSKI TJEDNIK

Novine za kulturna i društvena pitanja

Naklada: Matica hrvatska, Zagreb, Matice hrvatske 2, tel. 39-393

Uređuju: Stjepan Babić, Zvonimir Berković, Dubravko Horvatić, Jozo Ivičević, Tomislav Ladan, Srećko Lipovčan, Zvonimir Lisinski, Zlatko Posavac, Petar Selem, Tvrtko Šercar, Ivo Škrabalo, Hrvoje Šošić, Franjo Tuđman, Igor Zidić.

Glavni urednik: Igor Zidić

Odgovorni urednik: Jozo Ivičević

Tajnik uredništva: Franjo Marinković

Likovni urednik: Sanja Iveković

Fotografija: Ranko Karabelj

Meter: Drago Čvrljak

Uredničko vijeće: Zdravko Ašperger, Zvonimir Bartolić (Čakovec), Nikola Batušić, Vlaho Benković (Dubrovnik), Tihomil Beritić, Stjepan Čuić, Žarko Domljan, Branimir Donat, Šime Đodan, Nedjeljko Fabrio (Rijeka), Vid Fijan (Varaždin), Ljubica Filipić-Ivezić (Pula), Vladimir Filipović, Cvito Fisković (Split), Miljenko Foretić (Dubrovnik), Ivo Frangeš, Ivica Gaži, Vlado Gotovac, Drago Ivanišević, Hrvoje Iveković, Dubravko Jelčić, Ljudevit Jonke, Radoslav Katičić, Igor Kuljerić, Ivan Kušan, Trpimir Macan, Ante Marin, Ranko Marinković, Daniel Marušić, Dragan Mucić (Osijek), Zdenka Munk, Ivan Mužić (Split), Stijepo Obad (Zadar), Vlatko Pavletić, Pavao Pavličić, Danilo Pejović, Strahimir Primorac, Stjepan Radić, Vladimir Ruždjak, Željko Sabol (Bjelovar), Ante Sekulić (Delnice), Aleksandar Stipčević, Ivo Supek, Ante Sviličić (Split), Petar Šegedin, Šerif Šehović, Krešimir Šipuš, Fabijan Šovagović, Miroslav Šutej(Kutina), Dionizije Švagelj (Vinkovci), Dragutin Tadijanović, Bruno Tandara (Imotski), Mirko Tomasović (Split), Jelena Uskoković, Miroslav Vaupotić, Marko Veselica, Antun Vrdoljak, Vice Vukov, Vladimir Vuković, Franjo Zenko, Bože Žigo.

Adresa uredništva: 41000 Zagreb, Matice hrvatske 2, tel. 39-393.

Stranke se primaju svakog dana od 10 do 12 sati osim subote.

Rukopisi se ne vraćaju.

Novine izlaze svakog petka.

Tisak: »Vjesnik«, novinsko-izdavačko i štamparsko poduzeće, Zagreb, Lj. Gerovac 1.

Pretplata: Godišnja: 104,00 d; polugodišnja: 52,00 d.

Za inozemstvo dvostruko.

Dinarske doznake uplatiti u korist računa: Kreditna banka Zagreb, 301-8-2185, Zagreb, Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK).

Devizne doznake uplatiti u korist računa: Kreditna banka Zagreb, 301-620/1001-32000-523, Zagreb, Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK).

Cijena oglasa: cijela stranica 5000 d, polovina stranice 2500 d, četvrtina 1250 d, 1 cm² 25 d.

Poštarina plaćena u gotovu.

NACIONALNO KAZALIŠTE IZMEĐU UTOPIJE I DESTRUKCIJE (II)

Društvena gibanja i lomovi utječu na kazališnu umjetnost više negoli na bilo koje ino područje stvaralaštva. Sve revolucije i svi prevrati petljali su i prtljali po kazalištima dok su im vlastiti programi bili nejasnih kontura i nečitka ishoda. Još »nelektorirane« i »neredigirane« parole tražile su pečat glumčevih glasnica i podij scene s kojeg se vječnost svagda činila lako dohvatnom. I samo kazalište gotovo ljubavnički se predavalo vrtlozima zbilje i uvijek u nadi da je to začetak neke budućnosti koja počinje tamo gdje su se sve ranije drame završavale. I kao uvijek, poslije svih obasjanja, kazalište se vraćalo svojoj vječnoj gomili izdajnika i osvetnika, ljubavnika i podlaca, sumnjala i iskorijenjenika. Pred Fortinbrasom se sterala pustinja strašnija od Hamletove sumnje i on nikada nije uspio dorasti do lika dostojna ljudske drame.

U prvim danima poraća, dok se sloboda izvikivala punim plućima a društvo prelazilo iz polufeudalne strukture u utopijsku, naše kazalište stavilo se u službu (ili je bilo stavljeno) ove oceanske plime optimizma koja ga je i preplavila. Iako moja sjećanja ne sežu u to vrijeme zamišljam ga kao naknadno regrutiranog umirovljenika kojemu uniforma ne pristaje i koji je komičan u upravo bezumnim napadima uslužnosti, i tragičan u ispovijedima neke svoje krivnje koje nije ni bilo. U engleskim šinjelima i glasovitim kožnim kaputima išlo se Pasternakovim »zračnim kolosijecima« ravno u budućnost. O nacionalnom kazalištu, naravno, jedva da je bilo i govora u toj epilepsiji internacionalizma u koji su mali narodi vjerovali i koji je velikim narodima služio. Osuđeno na vjeru, ili drugim riječima, lišeno mogućnosti hereze (kazalište se ne može raditi tajno kao knjiga, na primjer) naše kazalište našlo se u mišolovci utopije iz koje je jedino moglo siktati na prošlost jer zbiljskog prostora te utopije nije ni bilo. U gledalištu su, po nekoj paradoksalnoj logici, sjedili protagonisti nove drame, dok su po sceni švrljali fantomi strani i zbilji i kazalištu. Teatri su postali muzejima novih parola, a drama se zbivala na neomeđenu prostoru svijeta po svemu nalik na neke već viđene drame, i to u boljim režijama. Stavljeno u službu budućnosti naše kazalište je ostalo bez sadašnjosti, i ovu vremensku vragoliju ne bijaše moguće razriješiti ni dijalektičkim materijalizmom ni Einsteinovom teorijim relativiteta. Razriješio ju je stari maher — život.

Herojska gesta te »zbilje« jest raskid sa staljinizmom i Staljinom, izmicanje iz logorsko-lagerske pastorale i otvaranje prostora za egzistenciju individuuma, što bi na planu dramaturgije značilo stvaranje one stanice iz koje će se razviti život drame ili drama života. Čovjek je opet zadobio prostor, značenje i pravo na svoju subinu. No, kako društvom, kao i fizičkim tijelom, vladaju i zakoni mehanike, to je s jedne strane energija ranijeg usmjerenja postajala silom inercije, a s druge, zalet u drugom smjeru (govorimo o kazalištu, naravno) bijaše silovit kao i onaj prvi. Počela je **DESTRUKCIJA**. Gubili smo energiju destruirajući nešto što ionako nije bilo naše, i usvajali smo nešto drugo što također nije bilo naše, a najgore je to što ga nismo usvajali na **SVOJ NAČIN**. (Kad velim **NAŠE** onda ne mislim da »u stvarima umjetnosti« **NAŠE** ili **NJIHOVO** djeluju kao jedini čimbenici, ali kao bitni, svakako). I kao što smo prije bili bezlično internacionalni tako smo u tim trenucima bili bezlično kozmopolitski, ako naravski znademo da jedan od ovih pojmova pripada Istoku, a drugi Zapadu. Aktualni svjetski repertoar prodro je na naše scene stihijski, realiziran najčešće u scenskim strukturama koje su bile ili eklektičke ili školnički bestrasne, bivajuć tako našoj publici više informacijom, negoli autentičnim scenskim ostvarenjem koje bi imalo pravo na pridjev nacionalnosti. Poneki izuzeci nisu mogli zatomiti naširoko primjenjivano pravilo. A one spomenute sile inercije također su uplele svoje prste: tako je jedna utjecajna dama, koju nećemo naći u indeksu kazališnih mislilaca, zapriječila izvođenje kapitalnog djela moderne dramaturgije *Čekajući Godota* koje se pojavilo s desetogodišnjim zakašnjenjem. Niti je, dakle, svjetski repertoar predstavljen sustavno, niti je stvaran novi domaći (mislim relevantan), niti je obnavljan stari u svjetlu modernih kazališnih spoznaja. Čovjek koji je stekao (političko) pravo »patnje« počeo je to upravo mazohistički koristiti, tako da je našim stvaralaštvom ovladao neki čudni komformizam »patnje« na način tada već klasicizirane »patnje« Spenglerova zapadnjaka. A da i ne govorimo o našim gorštacima koji su priželjkivali rilkeansku smrt od uboda ružina trna.

Naš teatar, dakle, nije hrvatski ni u razdoblju **UTOPIJE** ni u razdoblju **DESTRUKCIJE**: njegovo konstituiranje započinje posljednjih godina o čemu će posebno biti riječi.

Veselko Tenžera

ZNAČAJAN DATUM

Napokon se pojavio i HRVATSKI GOSPODARSKI GLASNIK

Dugo očekivana i željena hrvatska gospodarska revija konačno je pred nama. U hrvatskoj gospodarskoj povijesti 24. svibanj 1971. ostat će zabilježen kao datum kada je hrvatsko gospodarstvo konačno došlo do sredstva kojim će moći izražavati svoje ideje i interese, a bez kojega ne može biti djelotvornog vođenja vlastite gospodarske politike i politike razvoja. Hrvatska gospodarska revija rađala se dugo i teško. Nije se radilo samo o nedostatku sredstava. Programska osnova Hrvatskog gospodarskog glasnika izražena je precizno u uvodniku — »Zašto izlazimo«, a potvrđena je već i sadržajem prvog broja. Znanost, znanstveno tehnička revolucija, kibernetika, samoupravni socijalizam i dohodovna tržišna privreda u Jugoslaviji kao složenoj mnogonacionalnoj zajednici, »gdje se republike na sadašnjoj etapi razvoja socijalizma konstituiraju kao nacionalne državne zajednice, sa svojim nacionalnim gospodarstvima«, temeljne su odrednice od kojih polazi Hrvatski gospodarski glasnik.

Uredništvo je shvatilo značaj i potrebu postojanja hrvatske gospodarske revije, utvrđujući da Hrvatska dijelom i zbog toga nije bila u mogućnosti da bude nazočna u gospodarskom i političkom životu zemlje. Hrvatska je, ustvrđuje uredništvo, »dovedena u situaciju da putem gospodarskih glasila iz drugih republika bude obaviještena o složenim gospodarskim pitanjima. Nije potrebno posebno dokazivati svu štetnost takve situacije s ozbirom na činjenicu da se mnoga glasila u informiranju rukovode posebnim interesima i katkada na jednostran i neobjektivan način upoznaju javnost o gospodarskoj situaciji općenito i u SR Hrvatskoj posebno.« I nastavlja: »Nepostojanje gospodarske revije dovodi u inferiornu poziciju hrvatske ekonomiste i privrednike da dadu svoj znanstveno-stručni doprinos i da mnoga gospodarska pitanja budu drugačije postavljena i obrađena. Sve to nanosi velike štete hrvatskom gospodarstvu i doprinosi njegovoj izolaciji«. Uredništvo iznosi i svoje poglede o budućem sadržaju Glasnika, za koji nije slučajno da će u samoj osnovi polaziti od potrebe odražavanja dostignuća ekonomske znanosti u Hrvatskoj, Jugoslaviji i u svijetu. Uz polemike i dijaloge posebna bi se pozornost — kaže se u uvodniku — posvetila poduzećima, a preko tzv. portreta tjedna upoznavala bi se javnost s uglednim hrvatskim privrednicima.

Uredništvo se obvezuje da će se, uz vitalna pitanja daljnjeg razvoja Hrvatske (deviznog režima i vanjsko-trgovinskog sustava, raspodjele, bankovno-kreditno-monetarnog sustava), posebno baviti aktualnim pitanjima ekonomske emigracije, pomorske orijentacije, prometnog povezivanja Hrvatske i njenog gospodarskog homogeniziranja. Valja zabilježiti i zadatak uredništva prema kojem »osobni rad s osobnim sredstvima rada zaslužuje iznimnu pažnju«.

Hrvatski gospodarski glasnik bit će otvoreno glasilo koje svoju svrhu vidi u pridonošenju gospodarskoj homogenizaciji Hrvatske, polazeći od stava da svako područje u SR Hrvatskoj mora imati svoju razvojnu šansu kojom se mora osigurati prevladavanje ostataka regionalizma.

Prvi broj Hrvatskog gospodarskog glasnika vrijedi pročitati od prve do posljednje stranice. Nema priloga koji ne zavređuje pozornost, čak i onda kada se čini da se radi o dovoljno poznatim temama. Ipak, ako treba nešto isticati, onda najradije priloge Josipa Roglića: Povijesni trenutak Hrvatske; Srđana Srdara: Pomorska privreda i pomorska politika; Marka Veselice: Hrvatska gospodarska strategija; Zvonimira Baletića: Amandmani šansa za sve; Jakova Sirotkovića: Ekonomska politika u 1971.; Pere Jurkovića: Kako do samostalne republičke ekonomske politike i Mladena Staničića: Devize na tržište. Ovakvim nabrajanjem, na žalost, ipak smo nepravedni prema ostalim autorima prvog broja Hrvatskog gospodarskog glasnika.

Glavni i odgovorni urednik Hrvatskog gospodarskog glasnika jest naš istaknuti ekonomist dr Vladimir Veselica, a list potpisuju još i zamjenik glavnog i odgovornog urednika dr Vlatko Mileta i tajnik uredništva Ante Glibota.

Pridružuju se i sveučilištarci s GOSPODARSKOM MISLI

Osim Hrvatskog gospodarskog glasnika dobili smo istodobno i još jedan gospodarski časopis — »GOSPODARSKA MISAO«. To je glasilo sveučilištaraca Fakulteta ekonomskih nauka.

Prema najavi uredništva današnji povijesni trenutak nalaže da u »Gospodarskoj misli« dođe do izražaja nesputana riječ o vitalnim gospodarskim problemima. »Umjesto tihe psovke i nemoćnog škrgutanja zubima, treba odlučno istupiti pred sve i postaviti jasna pitanja i zahtjeve onima koji su dužni da ih rješavaju. — Politička snaga studenata je velika i mudar političar znao ju je uvijek respektirati. Usmjerena pravom cilju, ona predstavlja nepotkupljiv čimbenik na političkom, gospodarskom, kulturnom i znanstvenom polju.«

Već prvi broj sadrži više vrijednih i zanimljivih priloga, a u njemu sudjeluju Vladimir Stipetić, Ivan Vrančić, Želimir Kršulović, Marko Veselica, Jakov Odžak, Josip Kovač, Pero Krišmanić, Mijo Jukić i Mirko Lukač.

I »Gospodarskoj misli« iskrene želje za uspješan rad!

Hrvoje Šošić

»KAKO IZ ZLA U DOBRO«?

Nakon rasprave o nastavi povijesti

U pitanju **ODAKLE DOLAZIMO, GDJE SMO I — KAMO IDEMO?** — krije se odsudno značenje što ga **POVIJEST** ima u čovjekovu životu, nadvladavajući besmisao puke prošlosti. To »odakle« bilo je u nastavi hrvatske povijesti u osnovnome i srednjem školstvu takvo, da se spram hrvatskoga odnosilo gotovo kao spram svakog inog nacionalnog, državnopravnog i kulturnog entiteta na kugli zemaljskoj. U tome su se složili svi sudionici rasprave što ju je 10. svibnja priredila **ŠKOLSKA KNJIGA** o »mjestu i ulozi nastave povijesti«. Od šezdesetak pozvanih povjesničara i javnih i kulturnih radnika odazvao se veći dio, pa kad sad promotrimo brzopisno izvješće, sastanak se doimlje živošću i širinom prijedloga i mišljenja. No, pokazalo se isto tako, da je mnogo lakše složiti se što je to donedavna bilo (odnosno što još uvijek jest), no o tom što sve valja učiniti da se stanje izmijeni.

Ponajprije — o onome u čemu je postojala gotovo jednoglasnost; pokušavam sažeti:

— posve je razumljivo da se pitanje **POLOŽAJA** nastave povijesti toliko »usijalo« proteklih desetljeća, da je izbilo gotovo u prvi plani razgovora o školskome sustavu; »unitarizam«, kao bitno protu-hrvatska ideologija briše, krivotvori i pretače činjenicu trinaest-stoljetnog entiteta koji se, u najvećem broju proteklih godina, opirao nasrtajima na puki biološki i duhovni opstanak. No valja naglasiti da je ta ideologija i sama krivotvorina, i to upravo ideja koje su **IZ HRVATSKE** potekle: stoga je ona kobnija po identitet hrvatskoga nego drugih naroda. Posljedice su, uostalom, pred nama.

— pokušaj iskorjenjivanja suvremena naraštaja iz onoga što doista jest njegova povjesnica — u najširem rasponu gospodarskih, političkih i kulturnih vrednota — doživio je neuspjeh. No, to ne znači da je riješeno pitanje: **A KAKO SADA?**

U tome su smislu dvojbe s ove rasprave bile okrenutost k sadašnjici i sutrašnjici, a ne samo — po, inače, našem starom i dobrom običaju — »kritiziranje prošloga«.

Dvoumljenja, rekoh, jer **KAKO** učiniti da nastava povijesti bude takvom kakva nam je potrebna, kakva je s manje ili više sličnosti u sviju drugih naroda na svijetu — to je najvažniji zadatak koji valja riješiti. Neosporno je da će trebati valjano zasukati rukave: u što je moguće širem i kvalificiranijem krugu zainteresiranih, i spram metodologije nastave, programa i udžbenika. Što želimo i što ne želimo — i kakve se zamke kriju kad pokušavamo konkretizirati opća načela, to su dvoumljenja koja je ovaj sasatnak jasno iskazao.

Zadaća nastave povijesti da bude kroatocentričnom ponajmanje dopušta da se proturječi povijesnoj istini zbog pukog romantičarenja; mjerila naše kritičnosti moraju biti temeljem za onu kritičnost bez koje razvitka i boljitka nema — stoga se nacionalno u univerzalnome ne može razmatrati po shemi tv-emisije (Jučer, danas, sutra). ljudska misao, pa dakako prvenstveno ona u Hrvata, nužno mora biti tako predočena da bude sposobnom (bar pokušati) stati na put tehnokratskome konceptu suvremena svijeta (to u našoj »verziji« izgleda tako da predmet »tehnički odgoj« ima jednu trećinu sati više od povijesti). neodgodiv zahtjev za promjenom **KONCEPCIJE** hrvatske povijesti u nastavi ne može se svesti na puko proširenje **SATI**: takozvana »opća povijest« za nas je dakako pretpostavkom da **NEGDJE** u uljuđenome svijetu postojimo, zapreka je mitologizaciji, no u isto vrijeme i kriterij: obilježavanje corpusa hrvatske povjesnice u njegovu postojećem okviru opet je pretpostavkom da se u zajedništvu europskoga zapada odgovara našem stvarnom udjelu u toj duhovnoj zajednici, stvarnom **SADRŽAJU** tog corpusa, okvira koji, dakako, pogotovu u obraćanju k mladeži, ne može biti puka historija znanih i neznanih predaka, sheme i kilometri brojki i dinastija, dosada puke prošlosti, već **PREDLOŽAK** za samostalan razvitak svijesti u svakoga od nas, svijesti lišene programatske ideologizacije. Ta svijest, dakako, pretpostavlja kao svoj unutarnji uvjet ne samo smisao nego i obvezu na kritičnost: spram slučajnih ili neslučajnih 'pogrešnih poteza', spram onoga što je u hrvatskoj povijesti bilo nazadno, natražnjačko, i to nazadno ne spram postavki bilo koje puke ideologije, nego **NAZADNO SPRAM POVIJESNOG**.

To što je dvojbi bilo i što će ih zasigurno biti, ta otkritost k problematici, pruža uvjerenje da umjesto jedne nevaljale sheme nećemo dobiti drugu, isto tako nevaljalu. Na sreću, nije bilo onih kojima je »sve jasno« i za koje »problema nema«, jer da ih je bilo, valjalo bi se uplašiti takva stajališta više no svega onoga što smo do sada imali.

Rasprava je zapravo tek započela: valja vjerovati u to da se neće u nedogled protegnuti.

Srečko Lipovčan

FEDERALIZIRATI I KRIVIČNO ZAKONODAVSTVO

PRILOG RASPRAVI O USTAVNIM AMANDMANIMA

Jedan od temeljnih uvjeta državnosti i suverenosti određene zajednice, odnosno naroda, jest pravo na pravnu regulaciju ne samo nekih sporednih oblasti međuljudskih odnosa, već i krivičnopravnih odnosa. Jugoslavija je dosad bila tek po nazivu federativna, a de facto unitaristički organizirana država. Želimo li izgraditi istinski jugoslavenski federalizam, nije, dakle, svejedno na koji će se način izvršiti raspodjela zakonodavne kompetencije u oblasti krivičnog prava. Povod je ovome napisu tekst točke 12. Prijedloga ustavnog amandmana XXIX, što glasi:

»Federacija preko saveznih organa i organizacija uređuje osnovne institute krivične odgovornosti i kaznenih sankcija i mjera i utvrđuje krivična djela protiv naroda i države, protiv osnova društvenog i političkog uređenja, protiv oružanih snaga i protiv čovječnosti i međunarodnog prava, kao i krivična djela i privredne prijestupe kojima se narušava jedinstvo tržišta ili povređuju savezni propisi; uređuje upravni i sudski postupak«.

ISKUSTVA DRUGIH

Samo neupućeni građanin može pomisliti kako, eto, Federacija zadržava veoma malo u zakonodavnoj kompetenciji u području krivičnog prava. Ali, prije nego li izvršimo analizu točke 12. Prijedloga ustavnog amandmana XXIX, izložimo kako je raspodijeljena zakonodavna nadležnost u oblasti materijalnog i procesnog krivičnog prava u nekim suvremenim federalnim državama: »Ta se podjela pojavljuje u različitim proporcijama. Moguće je da prevaga bude na krivičnom zakonodavstvu federacije, a zakonodavstvo federalnih jedinica da se ograničava na uski prostor dopunskog zakonodavstva. To je slučaj upravo u našoj zemlji. Druga je mogućnost da se federacija ograniči na utvrđivanje općih načela i samo nekih grupa krivičnih djela, a federalne jedinice da donose cjelovite svoje krivične zakonike u skladu s općim načelima iz federalnog zakonodavstva. To je slučaj u SSSR. Treća je mogućnost da postoji samostalno federalno krivično zakonodavstvo sa svojim sustavom krivičnih djela i posebnom sudskom organizacijom te samostalno krivično zakonodavstvo federalnih jedinica sa svojim sudskim organizacijama. To je slučaj u SAD, gdje u krivičnom zakonodavstvu pojedinih federalnih jedinica postoje čak takve razlike da u nekima ne postoji smrtna kazna, dok u većini njih postoji«. 1)

Glede krivičnog procesnog prava u SSSR-u još 1924. godine donesen je općesavezni zakon (»Osnove sudskog postupka SSSR i saveznih republika«) koji je propisao samo opća načela; ta su načela, zatim, unesena u zakonike o krivičnom postupku što su ih donijele savezne republike.2) Takova raspodjela zakonodavne nadležnosti u oblasti krivičnog postupka i danas je u SSSR-u na snazi, pa sve savezne republike imaju svoje zakonike o krivičnom postupku.

UNITARIZACIJA KRIVIČNOG POSTUPKA

Pri razmatranju točke 12. Prijedloga ustavnog amandmana XXIX valja, nadalje, usporediti točku 3. Prijedloga ustavnog amandmana XX, što glasi:

»Republika je država zasnovana na suverenosti naroda i na vlasti i samoupravljanju radničke klase i svih radnih ljudi i socijalističke samoupravne zajednice radnih ljudi, građana i ravnopravnih naroda i narodnosti«. To je temeljno ustavno načelo kojem bi morala biti subordinirana sva ostala rješenja u Prijedlogu ustavnih amandmana. POSTAVLJA SE, MEĐUTIM, PITANJE: NIJE LI PROTIVNO NAČELU SUVERENOSTI NARODA I SAMOUPRAVLJANJA RADNIČKE KLASE I RADNIH LJUDI, AKO TA RADNIČKA KLASA I RADNI LJUDI U SVOJOJ DRŽAVI NEMAJU PRAVO DA DONOSE PRETEŽAN DIO PROPISA IZ PODRUČJA KRIVIČNOG PRAVA — BUDUĆI DA JE TO PRAVO U TOČKI 12. PRIJEDLOGA USTAVNOG AMANDMANA XXIX DANO U ZAKONODAVNU KOMPETENCIJU FEDERACIJE. Postavlja se, nadalje, pitanje: ima li: u usporedbi s dosadašnjim stanjem, bitnih promjena u području normiranja krivičnog prava?

K r i v i č n i p o s t u p a k, tj. skup radnji što ih državni organi i neke druge osobe sustavno vrše da bi postigli svrhu krivičnog postupka, naime, da bi utvrdili: je li krivično djelo počinjeno, ako jest, tko ga je počinio, treba li na počinitelja, u smislu propisa materijalnog krivičnog prava, primijeniti kaznu (ili koju drugu mjeru) i, ako treba, koju kaznu (odnosno drugu mjeru) kvalitativno i kvantitativno valja primijeniti — krivični postupak, dakle, ostaje u zakonodavnoj nadležnosti Federacije. Neprihvatljivo je, držim, što je krivični sudski postupak u isključivoj nadležnosti Federacije. Osim političkih i teoretskih razloga, koji su prethodno navedeni, postoje i sasvim praktični razlozi protiv unitarizacije krivičnog sudskog postupka. Zbog nedorečenosti, nejasnosti i kontradiktornosti pojedinih normi Zakonika o krivičnom postupku, ne samo vrhovni, već i okružni sudovi donose, posredstvom sudske prakse, pravna mišljenja, koja uistinu za niže sudove postaju izvor krivičnog prava; to in ultima linea, vodi pravnoj nesigurnosti građana, pogotovo kad u istom pitanju sudovi ne samo različitih republika, već i unutar jedne republike, donose različita pravna stajališta. U takvim slučajevima republički bi zakonodavac znatno brže i efikasnije reagirao, nego federalni zakonodavac.

Zaključimo o krivičnom postupku: iako bi ustavnim amandmanima federalne jedinice u SFRJ valjalo konstituirati kao države — u normiranju krivičnog postupka one nemaju nikakvog ovlaštenja (dok, radi usporedbe, federalne jedinice u SSSR-u imaju znatnu nadležnost u normiranju krivičnog postupka — iako uistinu nemaju položaj država).

U OPRECI SA SUVERENITETOM REPUBLIKA

Ni u području m a t e r i j a l n o g k r i v i č n o g p r a v a u osnovi se ne mijenja mnogo (osim što je dio inkriminacija iz posebnog dijela Krivičnog zakonika izuzet iz savezne nadležnosti). Federacija bi, naime, i nadalje određivala ne samo osnovne institute krivičnog prava, već bi određivala i sustav kaznenih sankcija i mjera sigurnosti. Sa stajališta da su republike suverene zajednice, može se prihvatiti da Federacija utvrđuje krivična djela protiv naroda i države, protiv osnova društvenog i političkog uređenja, protiv oružanih snaga i protiv čovječnosti i međunarodnog prava, ALI NIJE PRIHVATLJIVO da Federacija utvrđuje i kazne za ta krivična djela; podsjetit ću, s time u vezi, da je Jugoslavija potpisnica više međunarodnih konvencija (između ostalih, recimo, Konvencija o krivičnim djelima i nekim drugim aktima izvršenim u zrakoplovima) u kojima su predviđena krivična djela, ali ne i kazne za ta djela: kažnjavanje je prepušteno državama ugovornicama. Smatram stoga, da valja izmijeniti točku 12. Prijedloga ustavnog amandmana XXIX — tako da glasi:

»Federacija preko saveznih organa i organizacija utvrđuje krivična djela protiv naroda i države, protiv osnova društvenog i političkog uređenja, protiv oružanih snaga i protiv čovječnosti i međunarodnog prava, kao i krivična djela i privredne prijestupe kojima se narušava jedinstvo tržišta ili povređuju savezni propisi«.

U protivnom krivični će zakonik biti neke vrste hibrida u kojem bi se zadržali u osnovi nadnacionalni elementi.

Ivica Kramarić

1) dr. Bogdan Zlatarić: Krivično pravo, Zgb. 1970.
2) Strogović: Krivični sudski postupak, Bgd 1948.

SMISAO HRVATSKOG PREPORODA DALMACIJE

Austrija je u Dalmaciji, po odlasku Francuza, sustavno podupirala tuđi, prekomorski element, odnosno njegovu kulturu, tako da hrvatski puk nije mogao lako doći do svijesti o samobitnosti svoga nacionalnog bića. Silom državne vlasti onemogućavano je sjedinjenje s ostalim hrvatskim pokrajinama, kako ne bi ujedinjen narod postao utjecajniji činilac u državi. Režim je i na taj način sprečavao prirodno pravo jednog od najstarijih europskih naroda na svoj potpuni suverenitet. Kad je šezdesetih godina prošlog stoljeća započeo Preporod, Tomasseo je 1861. pisao kako je više veza bilo između Dalmatinaca i Poljaka, nego između Dalmatinaca i Hrvata. Stanje je zaista bilo ozbiljno kad je on mogao tako propovijedati na tlu na kojem se stvorila hrvatska državnost. Dalmatinski sabor, u kojem puk zbog izbornog sustava nije imao svoje pravo predstavništvo, iste je godine, s 29 autonomaških glasova protiv 13 drugih, odbio prijedlog da se biraju povjerenici za pregovore s Hrvatskim saborom.

Bajamonti, koji je znao samo za »Slavo-Dalmate«, bio je osobno primjerno neporočan, a u povijesti Splita s njime počinje gospodarski preporod. Ipak, njegovo autonomaštvo kao i podupiranje stranog, talijanskog elementa, znači između ostalog nastojanje da se izmijeni etnički sastav grada, tako da Bajamonti, gledan u povijesnoj perspektivi, oličava prvenstveno znak protuhrvatstva. Ni jedan narod, pa ni hrvatski, nikome, bez obzira na moguće plemenite pobude ili posebne zasluge, ne može oprostiti pokušaje, koji u konačnici rastvaraju njegov nacionalni identitet. Talijanski element, od dolaska Hrvata, nije mogao nikada uspjeti na obalama južne Hrvatske upravo zato što je pučanstvo bilo samo hrvatsko.

Tijekom ovog Preporoda, zbog različitog gledanja na Bosnu, došlo je do odvajanja Srba od Hrvata u dotle zajedničkom pokretu, tako da su se prvaci Srba u Dalmaciji izjasnili protiv sjedinjenja Dalmacije s ostalom Hrvatskom. Treba naglasiti golemo značenje činjenice, da su do tada svi stanovnici Hrvatske, u borbi s turskim i drugim nasrtajima, doživljavali Hrvatsku kao svoju domovinu, u kojoj im je zajednička gospodarska i kulturna sudbina.

Pouke za budućnost

Neki pojedinci u Katoličkoj crkvi, kao Ivo Prodan, vodili su borbu poistovječujući katolicizam s hrvatstvom. Neopravdano je bilo njihovo pozivanje na Starčevića, koji je načelno bio za potpunu depolitizaciju Crkve, dobro razlikujući hrvatsko rodoljublje od crkvenog miješanja u stranačke razmirice i vlast. Ipak, treba odati priznanje svim našim javnim djelatnicima koji su započeli Preporod u veoma teškim političkim, gospodarskim i kulturnim uvjetima. Zahvaljujući njihovom trudu (prvenstveno onih koji nisu bili materijalno ovisni od vlasti), hrvatska misao počinje prevladavati, tako da već 1882. u Splitu na šest vijećnika autonomaša imamo trideset vijećnika Hrvata. Njihov napor bio je otežan i njihovim uvjerenjem, da su svi južni Slaveni jedan narod, što je u puku otežavalo ubrzano vraćanje pravom hrvatskom narodnom osjećaju. Upravo zbog toga vjerovanja i umjetno stvaranih osjećaja pokrajinske pripadnosti, mnogi su pripadnici hrvatskog naroda svoje hrvatstvo, sve do Radićeva nastupa između dva rata, doživljavali kao stranačku pripadnost. Nakon Radića, pojedinci koji su radi ostvarenja svojih unitarističkih zamisli o jednom narodu u jednoj državi predlagali izuzimanje Dalmacije iz ostale Hrvatske (Smodlaka) ili njezin poseban položaj u okviru Hrvatske, danas znače samo uspomenu na jednu nepovratnu prošlost. Ponekad, pojedinci su i iz idealizma u svom pojmu jugoslavenstva shvaćali tisućučetiristogodišnji individualitet hrvatskog naroda kao plemensku posebnost.

Spomen na hrvatski Preporod u Dalmaciji ne bi smjeli obilježavati samo slavljenjem pobjede, već i upozorenjem na zablude — zbog pouka za budućnost. U sadašnjem hrvatskom političkom trenutku treba se iskreno založiti u borbi za istinsko samoupravljanje i socijalizam, bez prikrivenog politikanstva i romantičnog hrvatovanja

Ivan Mužić

Tomislav Slavica

KRIVNJA AUTONOMAŠTVA JUČER I DANAS

U Velikoj Bari autonomaštva karikaturalno se odrazuju trenuci naše povijesti

Ako je historija učiteljica života i ako je istina da se ni jedan narod ne želi odreći svoje povijesti, i to povijesti kao pouke koja nas obavezuje, onda je naša dužnost objektivno, znanstveno i marksistički istraživati zašto se autonomaštvo, koje je u pojedinim vremenskim razdobljima tvrdilo da su naši interesi istovjetni s interesima Beča ili Pešte ili Rima, zašto se, dakle, autonomaštvo poslije I svjetskog rata pretvorilo u unitarističku tvornicu propagandnog jugoslavenstva koje se može formulirati riječima: **Jugosloveni svi i svuda**, zapravo poznatom Vukovom maksimom, samo u ovoj varijanti sa skrivenim subjektom, maksimom koja je čitavom jednom narodu pokušala nerealno podilaziti, što je imalo i svoje poznate povijesne posljedice. Ako smo se uvjerili da je unitaristička ideologija, koju je zastupalo autonomaštvo, donijela mnogo štete svim narodima Jugoslavije, onda će to svakako kao iskustvo prošlosti dobro doći čak i onoj malobrojnoj manjini mladih, kad se jednom okrenu od pomodarsko-minornih opstrukcija, beat i pop-manira, »putovanja« pod utjecajem kemijskih kockica, jer će i oni tada shvatiti da je mreža unitarističkog autonomaštva i za njih dugo bila razapeta u krilu njihove domovine, čekajući da u nju ulete kao muhe bez glave. Ali je tijekom vremena ta mreža postala mrtvi rukavac, koji će, možda, i u njihovoj muževnoj dobi smrdjeti zaboravljenom baruštinom.

Polustoljetne metamorfoze

Danas, kada slavimo tristotu godišnjicu pogibije Zrinskoga i Frankopana, stotu godišnjicu rakovičke bune i stotu godišnjicu rođenja Stjepana Radića kao simbole u povijesnim pokušajima jednog naroda da se ponovno uspravi i suvereno odredi; kada racionalno, iz distance vremena, analiziramo mnoge pozitivističke zablude hrvatske državnosti, koje su tijekom stoljeća vezivale Hrvatsku uz tuđinske feudalističke i imperijalističke saveze i kombinacije, što su trebale biti spoj interesa u kojima, kad se ništa drugo nije moglo dati, moralo se dati ono jedino — što se nikad i nikome ne smije dati — kako bi se to isto poslije moljakalo od onoga kome je poklonjeno, da to u reduciranom obliku vrati onome koji mu je to poklonio; danas u samoupravnom socijalizmu, koji ne ukida prošlost, nego se ostvaruje u rezultatima što ih je ona omogućila, potrebno je objasniti »transcedentalnu« transformaciju autonomaštva poslije I svjetskog rata, pa od tada polustoljetnim tijekom pratiti njegovu ambivalentnu metamorfozu, njegov fleksibilni rast u integralno jugoslavenstvo, kasniju evoluciju i hipnotiziranje idejom unitarističkog jugoslavenstva, idejom koja je mlađe naraštaje zbunjivala svojim »socijalističkim« sastojcima.

Bez osjećaja domovine

Likvidatorski odnos prema nacionalnomu autonomaštvo pokazuje paradigmatičkim obračunom s hrvatskim pitanjem, i to kroz posljednjih pola stoljeća uvijek po obrascu unitarističke koncepcije. Pred kraj svoga života i Frano Supilo uočio je opasnost od novog oblika autonomaštva, jer on ga je dobro raspoznavao, budući da je od ranije imao bogato iskustvo s njim. Supilo je potkraj XIX stoljeća izravno pridonio porazu autonomaštva u Dubrovniku, a značajno je pridonio suzbijanju njegovih recidiva i svojom Riječkom rezolucijom, koja je stvorila hrvatsko-srpsku koaliciju na početku XX stoljeća. Svojom politikom koalicija je uspješno suzbijala autonomaštvo, ali kad ju je Supilo prestao voditi, ona je postala neotpornija; nakon zagrebačkog veleizdajničkog procesa 1909. trebalo je, posredno, i autonomaštvo u južnoj Hrvatskoj ponovno aktivirati u službu režimu. **»Dalmacija želi da bude pripojena Srbiji, to je njen ideal, to traže njeni interesi i to je davna želja srpsko-hrvatskog naroda«** — tako je glasio Pašićev telegram 1914, i autonomaštvo, koje nikad nije imalo osjećaj domovine kao odnosa prema zavičaju i svijetu, iz razumljivih razloga zaboravlja Pašiću to što je godinu dana nakon takvog telegrama tu istu Dalmaciju kao žuntu prodavao tuđinu (i autonomaška povijest puna je prodaja zavičaja), priznaje Hrvatsku poraženom stranom, stavlja se u službu režimu, nada se nagradi, i traži od regenta Aleksandra da se prema trojednici odnosi kao pobjednik, što znači da Hrvatska iz kakvog-takvog obilježja nacionalnog i državnopravnog kontinuiteta mora doći pod okupaciju koju autonomaštvo pod maskom »slavjanstva« naziva osloboditeljskom. Svoj dio krivice za zločin pred svojim narodom autonomaštvo je pravdalo vanjskim opasnostima i potrebom da budemo jedni.

Likvidatorski spram nacionalnog pitanja

Kao što su se Srbi osamdesetak godina ranije negativno odredili prema ilirizmu kao južnoslavenskoj unitarističkoj varijanti koju su ponudili Hrvati, tako se i Hrvati ubrzo poslije 1918. negativno određuju spram ideje jugoslavenstva, jer se ta ideja poslije I svjetskog rata u pravilu unitaristički kompromitirala kao sluškinja velikosrpske hegemonije, čak kao iredenta koja je išla na narod, na jezik kao primarno oruđe narodnog opstanka, na kulturu, polazeći od pogrešne i neznanstvene pretpostavke o jednom narodu. Stvarajući unitarizaciji kopču do južne Hrvatske, autonomaštvo je prigrlilo tezu Pavla Popovića o staroj hrvatskoj književnosti kao srpskoj, zagovarajući, u početku, ekavicu i fonetsku transkripciju. Novo autonomaštvo uvijek je pokušavalo oboriti opravdanost postavljanja na dnevni red nacionalnog pitanja, pokušavajući to pitanje presjeći centralističkim mačem, a time se pokazivao nekoncilijatni likvidatorski stav. Međutim, povijest ih je demantirala: pokazala je da je narodima unutar Jugoslavije stalo ne samo do svoga imena nego i do stvarne slobode, do slobode s materijalnom podlogom. I tako, kao što to uvijek biva kod onih koji se inspiriraju na tuđinskom izvoru: autonomaško djelovanje bilo je tuđinsko.

Hrvatska državnost i suverenitet u službi zastrašivanja

Trajni indeks svih varijanti autonomaštva, i onog u austro-ugarskoj, i onog u monarhističkoj Jugoslaviji, i ovog u socijalističkoj Jugoslaviji, uvijek je, bez razlike, bio pitanje hrvatske državnosti. Prilikom svakoga takvog testiranja autonomaštvo se pokazivalo kao poslušni podanik velikih voluntarista u njihovoj provinciji. Nezapamćena emigracija hrvatski h seljaka i radnika nije ih zabrinjavala, naprotiv, trljali su ruke. Srbima u Hrvatskoj nastojali su prikazati hrvatsku državnost kao monstruozno strašilo koje im želi oduzeti domovinu, uvjeravajući ih ozbiljno da će oni, Srbi, poživjeti u Dalmaciji dok je moćne dinastije Karađorđevića, potpuno tako odbacujući stoljetno zajedničko bivstvovanje i zajedničku sudbinu. Unitarističko autonomaštvo čak je i Hrvate strašilo hrvatskim centralizmom i diktaturom koju bi mu donijela hrvatska državnost: recidiva takvog mišljenja čuje se i danas. Ipak, kao uvijek u doba naglašenog unitarizma, javljala se narodna samosvijest, jasno negirajući staru autonomašku tezu da narod nije punoljetan ni zreo za suverenitet.

Dvostruka igra s teorijom ograničenog suvereniteta

Dok je unitarističko autonomaštvo čeznulo za svojom »pokrajinskom autonomijom«, dotle je, po onoj: **predimo s parola na riječi** (na žalost, ne u umjetnosti, nego u politici), glasno osuđivalo teoriju ograničenog suvereniteta u inozemnim varijantama, i svojim djelovanjem podržavalo teoriju ograničenog suvereniteta u domaćim varijantama, smatrajući hrvatsko gospodarsko, političko i kulturno konstituiranje povijesno nemogućim, razbijačkim po Jugoslaviju. Ali onaj koji nije protiv ograničenog suvereniteta u domaćoj varijanti, taj ne može biti protiv toga ni u inozemnoj varijanti. Tako, zagledajući se u Veliku Baru autonomaštva, u njoj se mogu vidjeti izvrnutosti, karikature, iskrivljeni detalji pojedinih važnih trenutaka, pa i ovaj današnji trenutak. Manipulirajući formulama sofističkih silogizama u obliku klasične dogme **za ili protiv**, što pretpostavlja nepovjerenje ili otklanja istinu, unitarističko autonomaštvo odmah je bivalo superiorno, nadnacionalno: nudilo je formalnu slobodu u poznatim ornatima, s poznatim klišejima: otklanjalo stvarnu slobodu, slobodu s materijalnim bogatstvima.

Snažna i složna Jugoslavija suverenih naroda

Ako socijalizam pored klasne dijalektike ne bi jednako vodio računa i o nacionalnoj dijalektici, onda to ne bi bio ne samo samoupravni, nego nikakvi socijalizam, onda takvo društvo ne bi imalo budućnosti. Snaga je nacionalnoga jednostavna, ali pod korom jednostavnosti magnetizam je silne snage, velike ideje, izuzetne stvaralačke potencije: pod time je sam narod. On ne negira tuđe, nego poštuje. Povijest ga je naučila, i hrvatski narod zna koje su to i kakve su frankovačko-ustaške separatističke težnje: takve tendencije uzaludno su ga pokušavale zavesti, nikad nisu uživale njegovu podršku, nego su upravo tom istom narodu nanijele najviše zla. Baš zbog svoje izoliranosti, frankovština i ustaštvo postali su tuđinski instrumenti, pa su se zločinom pokušali nametnuti narodu. Ali on ih je nadvladao, pa i zbog toga ne treba sumnjati u socijalističke, demokratske, humane i samoupravne težnje hrvatskoga naroda, ne treba sumnjati i u uzroke i u posljedice »nacionalne euforije« u trenutku u kojemu taj narod pravedno rješava svoje pitanje u socijalističkoj Jugoslaviji. Narodna duša se raduje slobodi poput ptice što je izletjela iz mraka i ugledala svjetlo, sunce. Zbog toga taj narod ovaj trenutak možda i pomalo naivno smatra **povijesnom prekretnicom, ostvarenim stoljetnim snom, sintezom vjekovnih težnji;** zbog toga se ne treba pribojavati da će tu radost iskoristiti »klasno i socijalistički nedefinirani pojedinci«, koji baš u takvim stanjima naroda krijumčare u nj svoje provokacije.

Suverenitet, državnost i sloboda obvezuju svaki narod da bude na visini dostojnoj svoje suverenosti. Hrvatski narod zna da je to ostvario u socijalističkoj, samoupravnoj Jugoslaviji. Narod koji je dao Tita, narod koji je u svojoj nedavnoj prošlosti, zajedno sa svojom Partijom, obračunao sa svime što mu je, podilazeći mu lažno, objektivno škodilo, taj narod će znati i danas obračunati sa svima onima koji bi ga htjeli, autonomaškom ili unitarističkom ili šovinističkom manirom, žednog preko vode prevesti. Danas već svatko zna: nema snažne Jugoslavije bez zadovoljne Hrvatske, Srbije i drugih suverenih republika, niti ima slobodnih, suverenih naroda i njihovih država bez složne Jugoslavije.

DRUGO PISMO VELIMIRA RAJKOVIĆA

Generalni direktor Republičkog zavoda za planiranje SRH odbacuje prigovore Hrvoja Šošića

Poštovani druže uredniče!

Žao mi je što još jednom moram Vaše novine i čitatelje opterećivati sa odgovorom drugu H. Šošiću, no budući da su u njegovom ponovnom istupu sadržane nove dezinformacije i neistine o djelatnosti Republičkog zavoda za planiranje smatramo Vas obaveznim da u skladu sa Zakonom o štampi objavite slijedeći tekst.

1. Smatram da smo Vaše čitatelje dovoljno uvjerili o dezinformacijama oko djelatnosti Zavoda, koje je proizvoljno lansirao drug Šošić u članku: »Istina o hrvatskom gospodarstvu«. Prelazeći preko naših argumenata koji su dokazali da drug Šošić neodgovorno dijeli lekcije našoj instituciji, drug Šošić u novom nastupu nerazumljive himbe podnipoštava stručnu vrijednost Zavoda i dezinformira javnost o svojoj društvenoj i stručnoj djelatnosti. Republički zavod za planiranje smatra da stručni vidokrug i djelokrug rada ne omogućava drugu Šošiću davanje ocjene stručnosti i djelotvornosti rada Zavoda.

Ocjene koje Republički zavod za planiranje dobiva od stručnih institucija i organa i kompetentnih stručnjaka u svakom slučaju drugačije su od onih koje mu daje drug Šošić.

U raspravi na Ekonomskom savjetu Izvršnog vijeća Sabora SR Hrvatske o »Nacrtu Društvenog plana razvoja SR Hrvatske za razdoblje 1971—1975. godine«, raniji predsjednik Ekonomskog savjeta i profesor na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu izjavio je: »Po mom sudu ovo je najbolji materijal kojeg smo ikada u proteklih 20 godina imali o društvenom planu razvoja, i taj plan sadrži ne samo populacionu politiku nego i mnoge druge stvari koje ga čine vrednijim od bilo kojeg dosada«.

Ovo naravno ne iznosimo kao samohvalu niti samozadovoljstvo, jer smo svjesni naših stručnih slabosti i potreba stručnog unapređenja u novim uvjetima (od 44 akademski obrazovnih stručnjaka 18-torica ih u ovom trenutku pohađa postdiplomske studije različitih smjerova ekonomske znanosti i planiranja). No o tome ne moramo polagati račun drugu Šošiću niti on ima stručno, društveno i političko pravo da proizvoljno ocjenjuje djelatnost Zavoda.

2. Drug Šošić izbjegava priznanje činjenice da je kao član komisije za raspodjelu i proširenu reprodukciju pri Zavodu ostao svojom krivnjom neaktivan i neinformiran o radu Zavoda. Nije točno njegovo nagađanje da je nakon konstituiranja i prve sjednice održane 4. II 1970. godine Komisija kojoj je on bio član obustavila rad. Komisija je održala još dvije sjednice 19. II 1970. godine i 11. III 1970. godine.

U zapisniku III. sjednice Komisije održane 11. III 1970. godine među dvojicom članova Komisije koji su opravdali izostanak stoji i ime Šošić dr Hrvoje. Svi zapisnici sjednica Komisije dostavljeni su svim članovima Komisije pa i drugu Šošiću.

3. Okupljanje velikog broja stručnjaka izvan Zavoda u radu na srednjoročnom planu pa i njegov izbor u komisiju drug Šošić pripisao je mom dolasku u Zavod. Međutim u to vrijeme ja nisam bio direktor Zavoda nego sam kao stručnjak izvan Zavoda bio također član jedne komisije Zavoda. Očigledno slaba je informiranost druga Šošića o radu Zavoda, ali zato velika sloboda u dijeljenju proizvoljnih ocjena. Nadamo se da ćemo u okviru predviđene aktivnosti stručnjaka na definiranju konačnog prijedloga srednjoročnog plana naše republike dobiti značajniji pozitivan stručni doprinos druga Šošića.

4. Drug Šošić je okrivio Zavod zbog toga što je dok još nisu bili poznati rezultati popisa u Nacrtu plana iznio ocjenu da se broj radnika iz naše republike na radu u inozemstvu kreće između 350.000 i 450.000 i daje vjerojatno realnija gornja granica ocjene. Opet moramo podsjetiti druga Šošića da je Zavod za planiranje u svojim ranijim materijalima »Neki pogledi na demografska kretanja i populacionu politiku u SR Hrvatskoj« strana 32, iznio ocjenu Službi za zapošljavanje da se u inozemstvu nalazi 250 hiljada radnika, sa napomenom da postoje i druge veće ocjene. U međuvremenu je znatan broj naših znanstvenih radnika iznosio vlastite više ocjene u raznim skupovima, sa zahtjevom da te ocjene respektira Zavod. Mogli bismo navesti pregršt takvih ocjena i zahtjeva. Činjenica je da su više ocjene bile pod dojmom historijskih i drugih okolnosti da je hrvatski narod najbrojniji u emigriranju i da tu značajku ne mijenjaju niti privremeni rezultati popisa stanovništva. Težina ovog problema nije bitno umanjena rezultatima popisa.

Najzad, Zavod za planiranje nije nadležan stručni organ za popise i ocjene ove vrste. Sve to predviđa drug Šošić i himbeno okrivljuje Zavod za planiranje.

5. U prvom smo se istupu zapitali što uopće drug Šošić zna ili neće da zna o radu naše institucije, a ovoga puta u konačnici ove polemike ustvrđujemo: drug Šošić gotovo ništa ne zna o djelatnosti i djelokrugu rada Zavoda niti ništa neće da zna.

ISTINA O HRVATSKOM GOSPODARSTVU (III)

U članku »Istina o hrvatskom gospodarstvu« (Hrvatski tjednik, br. 2) bio sam precizan: »Republički zavod za planiranje u Zagrebu ne izvještava našu vladu i Izvršno vijeće Sabora Hrvatske o stvarnom stanju privrede Hrvatske, niti predlaže prave mjere koje bi mogle voditi ozdravljenju i preporodu hrvatskoga gospodarstva.«

Umjesto objašnjenja zašto ne izvještava Izvršno vijeće da je razvitak hrvatskog gospodarstva blokiran već tri godine, i koliki se iznos novca troši kao dohodak, a riječ je o supstanciji privrede, i koje su to mjere kojima će se, i kada, zaustaviti blokada Hrvatske u području proširene reprodukcije i zaustaviti prelijevanje supstancije privrede, Rajković piše: »Republički zavod za planiranje smatra da stručni vidokrug i djelokrug rada ne omogućava drugu Šošiću davanje ocjene stručnosti i djelotvornosti rada Zavoda.« I na drugom mjestu: »Nadamo se da ćemo u okviru predviđene aktivnosti stručnjaka na definiranju konačnog prijedloga srednjoročnog plana naše Republike dobiti značajniji pozitivan stručni doprinos druga Šošića.«

Tu je na djelu metoda da se, umjesto argumenata, diskvalificira protivnik. No, tema je suviše ozbiljna da bismo polemiku sveli na razinu na koju je pokušava svesti drug Rajković. Stvarno je riječ o slijedećim pitanjima, problemima i rješenjima do kojih treba doći:

1) Hrvatskom gospodarstvu nedostajalo je na kraju 1970. g. 32 mlrd. st. din. za isplatu dugova bankama i reeksporterima. Iznos je još veći ako se uračunaju i nepokriveni gubici. Ovo se ponavlja već treću godinu, s time što će stanje ubuduće biti još teže ne poduzmu li se radikalne mjere. Samoupravljači u Hrvatskoj već treću godinu ne odlučuju ni o jednom dinaru za proširenu reprodukciju, nego o tome odlučuje financijski kapital.

2) Od ponovnog procjenjivanja osnovnih sredstava prošlo je pet godina. U iskazanom dohotku sve je veći iznos prelivene supstancije privrede; to znači da se za dugove uzima sve više sredstava jednostavne reprodukcije, a privreda i samoupravljači sudjeluju u još manjem dijelu novostvorene vrijednosti i viška vrijednosti no što to iskazuju bilance. U kojem je dokumentu Zavod obradio ovaj problem i tražio od Izvršnog vijeća Hrvatske poduzimanje odgovarajućih mjera? Prelijevanje je toliko da drastično smanjuje djelotvornost privrede koja se pokazuje u bilancama.

3) U Nacrtu društvenog plana razvoja SR Hrvatske za razdoblje 1971—1975. ne operira se temeljnom kategorijom našega gospodarskog sistema: dohotkom, kao osnovnim pokazateljem. I to u SR Hrvatskoj!

4) Osnovni elementi Nacrta plana kojima operira Zavod razlikuju se od ustavnih i zakonskih kategorija i onih elemenata koji se prate u praksi i mogu naći u bilancama privrede i analizama SDK, što onemogućava kontrolu izvršenja plana i uklapanja privredne baze u plan. Na ovaj se način sakrivaju disproporcije plana. Temeljne kategorije i pokazatelji djelotvornosti jesu dohodak i izdvajanje sredstava iz dohotka za poslovni fond a ne izvedene kategorije kojima se služi Zavod, kao što su društveni proizvod, brutto investicije, amortizacija i fondovi. Sve ove tri kategorije, koje su za Zavod osnovne, stari su mehanizam kojim se sakriva pred radničkom klasom Hrvatske i Jugoslavije kako ne raste njezin udio u višku vrijednosti, kao što je obećano. Zbog stalnog rasta organskog sastava sredstava (tj. sve veće vrijednosti uloženih osnovnih sredstava) moraju naporedo rasti i društveni proizvod, i brutto investicije, te — zajedno — amortizacija i fondovi. A istodobno na odgovarajući način ne raste višak rada koji ostaje radničkoj klasi za reprodukciju! Minimum što imamo pravo znati jest: koliko se planira viška vrijednosti i novostvorene vrijednosti, ali bez prenesene vrijednosti. Izdvajanje amortizacije iz društvenog proizvoda i brutto investicija neophodno je i za procjenu realnosti planova zapošljavanja. Svaki radnik znade da se zamjenom dotrajalog stroja ne otvara novo radno mjesto.

5) U Nacrtu plana, iz mase »Amortizacije i fondova«, trebali bismo konačno izdvojiti rezervni fond (obvezni) i predložiti da se ta izdvajanja ubuduće vrše na račun udjela svih korisnika u razdiobi.

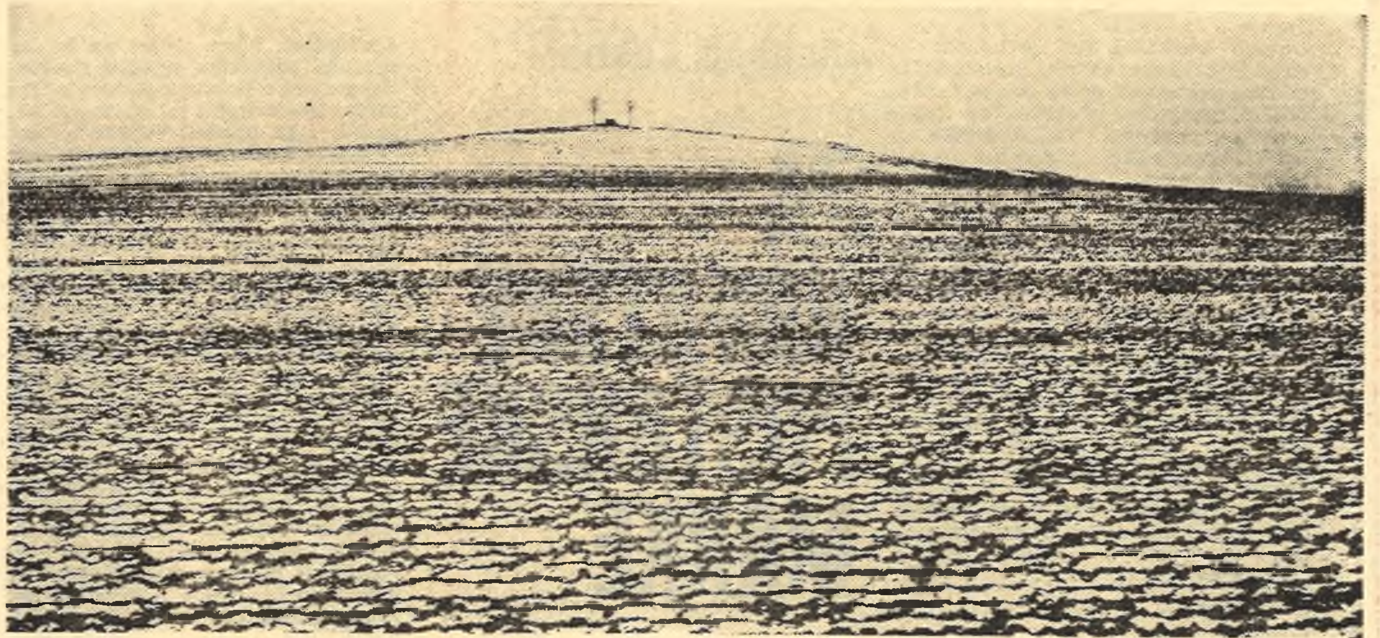
6) Među dugovima ogromni su i devizni dugovi. Poduzeće u SR Hrvatskoj, da bi platila dug, moraju kupovati devize po cijeni od 20 do 23 dinara za 1 USA $. Znade li Zavod kakva je devizna bilanca poduzeća SRH i kakav utjecaj ta devizna bilanca mora imati na mogući razvoj privrede SRH?

7) Iz Nacrta plana ne vidi se precizno kakva će biti politika uvoza i izvoza SR Hrvatske. Znade li Zavod u kojem opsegu tu politiku realno vode »Genex« i ostali reeksporteri, koja sve poduzeća drže u šahu, i koliko ostvarenje plana razvoja SRH ovisi upravo o politici uvoza i izvoza reeksportera?

Pohvali uglednog neimenovanog druga, na kojega se pozivate, stoje nasuprot javno iznesene kritike nekih osnovnih pozicija Nacrta. Tako, primjerice, u memorandumu Privredne komore SRH od 20. travnja 1971. piše: »Utvrđujemo da do ovog časa nisu razrađeni niti programi, niti mjere koje bi povećale

Dopuna Hrvoja Šošića u povodu drugog pisma Velimira Rajkovića

zaposlenost, odnosno smanjile odlazak na rad u inozemstvo. Predlažemo da se hitno odredi institucija koja će to učiniti.« »Glas Slavonije« (od 11. svibnja 1971) piše pak: »U Nacrtu plana izostavljen je niz vrlo značajnih objekata za Osijek i Slavoniju, a ono što je u plan uneseno nije adekvatno tretirano«, a 12. svibnja isti list donosi napis pod naslovom — »Dragutin Haramija: Opravdane kritičke primjedbe u Slavoniji«.

8) Nacrt društvenog plana razvoja SR Hrvatske za razdoblje 1971 — 1975. godine nije konzistentan, nema jedinstvenog koncepta, tako da i ono što je u njemu pozitivno i stvarno novo i željeno (kao što je npr. rečenica prema kojoj u bitna područja daljnjeg razvitka SR Hrvatske ulazi »proizvodnja osnovnih metala, i to željeza i čelika, aluminija i bakra, zasnovana na uvoznim sirovinama, a locirana na morskoj obali«) nije na odgovarajući način razrađeno, a nisu predložene ni mjere za ostvarenje planiranoga.

9) Nacrt plana ne nudi konzistentan koncept prestrukturiranja i transformiranja onih privrednih područja i grana za razvoj kojih više nema uvjeta, kao što ne nudi ni mjere za razvitak propulzivnih privrednih grana. Sasvim su nezadovoljavajuća objašnjenja, i zapravo ne postoji konzistentna koncepcija ubrzanog razvitka elektronske i automobilske industrije, brodogradnje i kemijske industrije, a da se i ne govori o razvoju pomorske i zračne flote. Sve što se u planu nalazi s tim u vezi natuknice su. Nema materijalne i financijske bilance, a ni bilance uvoza-izvoza vezane za prvu, drugu, treću ili desetu moguću varijantu prestrukturiranja u budućem planskom razdoblju.

10) Nacrt plana nije usklađen s privrednim komorama, tako da je za privrednu komoru Osijek, npr., neprihvatljiva stopa rasta industrije Slavonije od 8,9 jer bi — prema prethodnim planovima te Komore — trebala iznositi 15!

11) Najveći nedostatak plana, koji će se i najteže otkloniti, jest u tome što je to plan Zavoda za privredno planiranje, a ne i plan privrede Hrvatske. To je stari stil rada, kako Zavoda u Hrvatskoj, tako i ostalih zavoda (ne znamo da li se taj stil u drugim republikama sada izmijenio).

U Nacrtu plana, na str. 51, govori se o planovima pojedinih djelatnosti koji nisu prihvaćeni jer »dostižu 48% više od objektivno mogućih investicija« i da zbog toga »takve ambiciozne programe razvoja nije moguće ostvariti u predstojećem razdoblju«. Ne znamo da li se u tim planovima koje je Zavod odbio nalaze i takvi kao što su brodogradnja, »Oriolik«, »Podravka«, »Saponia«, »Agrokombinat« i njima slični, koji u proteklih 5 ili 15 godina stalno »iznenađuju« planere vlastitim »ambicioznim« planovima i njihovim ostvarenjima. Zašto u Nacrtu plana, npr., nema riječi o planovima »Đure Đakovića« iz Slavonskog Broda, prema kojima bi se ukupni prihod toga kombinata mogao povećati u slijedećih 5 godina od sadašnjih 64 milijarde st. din. na 120 mlrd. din. prema jednoj projekciji, a ne 250 mlrd. st. din. po drugoj? Takvi programi mogli bi vratiti kako radnike tako i inženjere, kojima bi osigurali odgovarajući posao i zaradu. Jer, kao što reče direktor »Đure Đakovića« Ratko Svilar (na Znanstvenom saboru Slavonije), oni ne mogu zvati natrag inženjere »da tresu šljive«. Znade li Zavod za plan koliko je ostvarenje ovih ideja zavisno o špekulaciji reeksportera, veletrgovaca i bankarskih činovnika, o čijim kombinacijama ovisi ujedno i plasman proizvoda »Đure Đakovića« na strana tržišta? Sve su to hitna pitanja razvoja hrvatskog gospodarstva, za rješenje kojih Zavod ne predlaže odgovarajuće mjere.

12) U Nacrtu plana vidi se da je godišnja stopa rasta društvenog proizvoda Hrvatske planirana s 8,1 a ostvarena u razdoblju 1966—1970., sa svega 6,1; to znači da je plan podbačen za 24%. Nema obrazloženja zašto je došlo do podbačaja plana, iz kojega bi se jasno vidjelo u kojim je područjima i poduzećima plan podbačen i zašto. Ustavno je pravo i normalan interes svakog građanina-samoupravljača da o tome bude obaviješten. Takve analize nema, i zato je i novi plan loš.

13) Za razdoblje od 1966. do 1970. planirana je, u privatnom sektoru, stopa rasta društvenog proizvoda 4,6 a ostvarena je sa 7,1. Ovakva pogrešna projekcija nije bila dovoljna pouka, pa Zavod za plan kod privatnog sektora u razdoblju 1971—1975. nudi sada prosječnu stopu rasta 3,6. Misli li se zaustaviti, umjesto ubrzati, dosadašnji razvoj privrednog sektora? To bi trebalo reći, ali istodobno imati na umu i posljedice: daljnje smanjenje zaposlenosti i mogućnosti povratka naših ljudi iz inozemstva.

14) Stopa rasta društvenog proizvoda na području poljoprivrede, za razdoblje 1966—1970. planirana je sa 6,6 a ostvarena sa 3,6. Ovakvo ozbiljno zaostajanje uzrok je mnogih naših teškoća. Za slijedećih 5 godina Zavod nudi stopu 3,8. To otprilike znači da bi za privredu bilo izgubljeno 5 godina. Po sudu znanstvenika, poljoprivrednih stručnjaka, ova stopa rasta za Slavoniju znači nedopustivo zaostajanje i nastavak daljnjeg raubovanja i osiromašenja. Nacrtom plana Zavod nudi Slavoniji u 1975. godini manju zaposlenost nego u 1965. godini. Ovaj Nacrt plana za Slavoniju je gori od svih dosadašnjih.

15) U Nacrtu plana i u posebnoj knjizi koja nosi naziv »Dokumentacija« nema konzistentne materijalne bilance, a pogotovu nema osnovne materijalne bilance za različiti tempo rasta i različite varijante prestrukturiranja.

16) Plan nema financijske bilance. Ni dosadašnji naši planovi nisu imali financijske bilance. To i jest razlog što se traži nov način planiranja. Dugo je vremena trebalo dok se dokazalo da postoji i da se može izraditi izvanbudžetska bilanca federacije. Sada moramo tražiti i boriti se za financijsku bilancu Hrvatske. Ne vjerujemo da ćemo jednako dugo morati dokazivati da je treba izraditi. Plan koji ne sadrži financijsku bilancu nije plan i takav plan Sabora SRH više nikada ne bi smio prihvatiti.

17) Umjesto financijske bilance i materijalne bilance, kao prilog Nacrtu plana dana je plava knjiga — »Dokumentacija«, koja sadrži 79 tablica. U toj dokumentaciji doslovce su napabirčeni najrazličitiji podaci bez određenog kriterija s različitim obuhvatom, pa stoga su i nekomparabilni. No to ne znači da nisu i zanimljivi. Nego, zašto su po godinama dani podaci za vodoprivredu, a ne i druge oblasti? Kako to da, npr., za stambenu izgradnju i komunalne djelatnosti postoji velik broj podataka od 1969. do 1975. a da za ostala privredna područja i privredu SRH u cjelini nisu navedeni?

Tablice 58—63. zgodan su primjer kako bi se na sličan način trebala razraditi rekapitualcija Nacrta plana i za sva ostala područja i grane. Prema tome, Zavod može naći i u svom vlastitom materijalu osnovnu ideju kako je trebalo razraditi plan. Plan ne zadovoljava jer ne sadrži pristup kakav je potrebit dohodovnom samoupravnom gospodarstvu SR Hrvatske.

18) Nacrt plana nije usklađen ni u osnovnim elementima s planovima poduzeća. (Tako Nacrt plana predviđa za 1975. proizvodnju pneumatika od 29.000 komada, dok samo Kombinat Borovo za tu godinu planira proizvodnju pneumatika od 45.000 komada. Razlika je prekrupna, zar ne?)

19) Pri izradi Nacrta plana Zavod nije polazio od potrebe da preuzme ulogu inicijatora neophodnih prestrukturiranja. Tako, npr., nije sagledao da nezadovoljavajući rast poljoprivrede proizlazi i iz neadekvatne strukture umjetnih gnojiva. U dokumentaciji navode se samo dvije vrste gnojiva, a u drugim se zemljama proizvodi deset do dvadeset puta više vrsta nego kod nas. Posljednjih godina ovo nije mali problem — zbog iscrpljenosti zemljišta i nedostatka sredstava. Stoga bi Zavod trebao predložiti odgovarajuće mjere, jer je riječ o velikim mogućnostima sniženja premija za umjetno gnojivo (u Tvornici umjetnih gnojiva u Pančevu prosječni osobni dohodak iznosi 227.000 st. din. mjesečno).

20) Deklarativnost plana, njegova nekonzistentnost i pomanjkanje jedinstvenog koncepta plana, kao i nepostojanje materijalne i financijske fundiranosti planskih koncepcija, najbolje se vidi u dijelovima u kojima se razrađuju problemi pomorske i zračne flote. Nacrt plana deklarira da je potrebno mijenjati strukturu investcija u korist formiranja zračne flote u SR Hrvatskoj, ali ostaje na programu PAN-ADRIJE (dva mlazna aviona od 1975!). Ne treba ni spominjati da nam takav plan razvoja zračne flote nije prihvatljiv, a tako ni ideja da bi se kroz 5 godina trgovačka flota povećala za svega 1 milijun BRT i tako dostigla oko 2 milijuna BRT u 1975. godini. Neprihvatljivost takvog razvoja pomorske flote ilustrira primjer Norveške, koja već danas ima deset puta veću trgovačku mornarnicu no što bi je Hrvatska po planu trebala imati 1975. No, i za takav neprihvatljiv rast u planu se kaže da »uz takvu konstrukciju financiranja investicija, koja je u osnovi uvjetovana ograničenošću domaće akumulacije, ne može se u razdoblju do 1975. realizirati koncepcije većih nabavki brodova u domaćim brodogradilištima, što je inače jedan od osnovnih ciljeva dugoročne koncepcije razvitka pomorske privrede«.

21) Plan je nedorečen i neusklađen, u njemu nisu naznačene lokacije za nova poduzeća, a ni radne organizacije koje bi trebale biti nosioci novih proizvodnji (i riječki privrednici izrekli su niz primjedbi na Nacrt plana — »Naročito se mnogo primjedaba čulo na neusklađenost razvoja pojedinih grana, npr. luke i saobraćaja, privrede uopće i energetike«, »Večernji list«, 21. svibnja 1971).

22) Među sredstvima i mjerama ekonomske politike područje znanosti ne obrađuje se posebno, već se sasvim neadekvatno uključuje u poglavlje »Obrazovanje i znanstveno-istraživački rad«.

Deklarativno se nabraja što će se sve financirati iz povećanog republičkog fonda za znanstveni rad, ali nema financijske bilance iz koje bi se (kad bi se izradila) vidjelo da ne postoje ni najminimalnija sredstva neophodna za rješavanje najurgentnijih problema. Sredstva, prema postojećim propisima — kako zbog prethodnih obveza tako i zbog velikih potreba — sasvim su nedovoljna za onakav razvitak znanosti kakav je neophodan Hrvatskoj. Tu istinu treba reći gospodarstvenicima Hrvatske i zajedno s njima naći rješenja za potrebna izdvajanja. Povećana izdvajanja su neophodna i ne može se od njih odustati samo radi toga da se ne bi opteretilo privredu.

23) U planu nema mjera za rješenje problema stare industrije i starih pogona u Hrvatskoj, koji su dali najveći obol u dosadašnjem razvitku Hrvatske i SFRJ. U tim industrijama i pogonima oprema se, unatoč svim dosadašnjim revalorizacijama, amortizira po stopama 10—15 puta manjima od onih koje bi osigurale mogućnosti zamjene tih sredstava, što znači da bi, ne poduzmu li se radikalne mjere, pod sadašnjim uvjetima za to bilo potrebno 200 do 300 godina! Tom opremom često rukuju stari i najkvalitetniji kadrovi, pa je pitanje zamjene tih strojeva i socijalno i humano pitanje, a da se ne govori o tome kako ekonomska racionalnost zahtijeva njihovu najhitniju zamjenu.

14) U izradi Nacrta plana pošlo se deduktivnim, a ne induktivnim putem. Plan koji u samoupravnoj dohodovnoj privredi ne polazi od samoupravljača i dohotka, od radnih organizacija kao osnovnih nosilaca društvene reprodukcije, ne može nuditi mjere koje bi konačno izvele privredu Hrvatske s mrtve točke i osigurale njen preporod na samoupravnoj i dohodovnoj osnovi. Deduktivni pristup u izradi naših planova primjenjuje se više od 25 godina. Ako deduktivnim putem razrađeni savezni planovi nisu dosad dali zadovoljavajuća rješenja, danas, u uvjetima samoupravnog dohodovnog privređivanja, takvi su planovi sasvim neprimjereni.

U knjizi »Za čiste račune« dao sam 30 prijedloga koji bi vodili mogućim rješenjima u sferi financiranja društvene reprodukcije u samoupravnoj dohodovnoj privredi. Ti su prijedlozi proizašli iz prethodne dokumentirane razrade temeljnih problema financiranja društvene reprodukcije u nas.

U ovom članku naznačio sam tek dio argumenata u prilog osnovnoj tezi da je razvitak hrvatskoga gospodarstva blokiran i da Zavod za privredno planiranje u Zagrebu ne nudi odgovarajuće mjere za deblokadu, a da je do blokade došlo zato što su samoupravljačima oduzeta njihova prava u procesu društvene reprodukcije, koju kontrolira financijski kapital (banke i reeksporteri). A što to znači, iskazao je dr V. Bakarić riječima: »Tko vlada proširenom reprodukcijom, vlada društvom.«

Razvoj je blokiran, i nema odgovarajućeg razvoja ako se krediti daju uz cijenu od 50% (Ivo Perišin, guverner Narodne banke Jugoslavije) i ako dužnici moraju kupovati devize i po 23 dinara za 1 USA $, a prodavati bankama i reeksporterima za 12,50 dinara.

To su otvorena pitanja hrvatskoga gospodarstva na koja Nacrt plana razvoja SR Hrvatske, na žalost, ne nudi odgovore.

Hrvoje Šošić

Vladimir Loknar

ZA HRVATSKE POŠTANSKE MARKE

Nezadovoljavajuća izdavačka politika JPTT

Gotovo istodobno kad je zamijenila izravno plaćanje usluga, poštanska je marka postala i nešto drugo, nešto posve izvanredno u odnosu na njenu osnovnu namjenu. Ta »potvrda« o uplati poštanske pristojbe pored oznake vrijednosti nosi i ime države koja je izdaje i koja za nju jamči. Iznimno, »majka« prve poštanske marke, Velika Britanija, ne donosi na svojim izdanjima naziv zemlje, nego počevši s likom kraljice Viktorije na prvoj marki svijeta, poznatom crnom peniju, ona i danas označuje svoje marke samo likom suverena. Taj tradicionalni i snažni simbol upozorava kupca (i očevica) na Britaniju i njen imperij, što mnogim zemljama služi kao primjer, pa se onda na sličan način prikazuju domu i svijetu. Takav, početan način, ubrzo, a osobito nakon drugog svjetskog rata, postaje sustavnim i masovnim sredstvom propagande života i uređenja gotovo svake države.

I propagandno-političko sredstvo

Pojava skupljanja maraka, tj. filatelija, povećava potrošnju maraka u zemlji i u svijetu i izvan tekuće potrošnje za poštanske pristojbe. Na taj način gospodarski rečeno, mnoga država ima računa da uskladi svoju izdavačku politiku poštanskih maraka i s filatelističkom potražnjom i potrošnjom, ne odstupajući od svojih idejnih i političkih programa jer joj, pored tekućeg potrošača, domaći i inozemni filatelist plaća i preplaćuje njenu vlastitu informaciju i propagandu.

S takvim pretpostavkama o važnosti i mogućnostima političke, kulturne, prosvjetne, gospodarske i, dakako, besplatne propagande valjalo bi se zapitati kako je to kod nas uređeno i kako sve te čimbenike i mogućnosti ostvaruje uprava Zajednice jugoslavenskih pošta, telegrafa i telefona (ZJPTT) u ime SFR Jugoslavije, odnosno u ime naroda i republika koje je sačinjavaju.

Marke pred ujedinjenje 1918.

Još u začetku zajedničke države Južnih Slavena »pokrajine« Države SHS-a izdaju svoje marke bilježeći i na taj način svoju povijest, tadašnja zbivanja i težnje.

Tako Hrvatska 18. studenoga 1918. godine stavlja u promet dotadašnje mađarske marke s pretiskom »Hrvatska SHS«, a već 29. prosinca iste godine izdaje svoje originalne prigodne marke slaveći i na taj način 29. listopada 1918, dan kada Hrvatski sabor proglašuje nezavisnost kidanjem svih državnopravnih veza Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije s Austrijom i Ugarskom te najavljuje pristup u novu državu Južnih Slavena. Te marke s likom roba što kida lance nose zajednički grb triju povijesnih hrvatskih pokrajina i naslov »Hrvatska SHS«, koji govori i o posebnom, nacionalnom suverenitetu u zajedničkoj državi.

Bosna i Hercegovina također izdaje 1918. godine tzv. pokrajinske marke s pretiskom »Država SHS — Bosna i Hercegovina« na preostalim austrijskim markama. Taj se pretisak već 1919. mijenja u naslov Kraljevstvo SHS, odnosno Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca.

I Slovenija tiska svoje originalne marke s naslovom Država SHS, odnosno Kraljevstvo SHS, a koje se zbog nedovoljnih količina maraka drugih pokrajina upotrebljavaju u cijeloj Državi SHS osim u Srbiji, Crnoj Gori i tada još nepriznatoj Makedoniji. Tamo su važile marke kraljevine Srbije, koje bismo u tadašnjem smislu Države SHS također mogli nazvati pokrajinskim markama.

Unitarne marke monarhističke Jugoslavije

Dakako, sve te marke s manifestacijom pokrajinskih, danas bismo rekli nacionalnih ili republičkih suvereniteta, ubrzo nestaju skupa s njihovim stvarnim suverenitetom, a zamjenjuju ih marke nove, unitarne države, Kraljevine Jugoslavije. Ipak, kraljevske marke još do 1929. godine bar svojim naslovom »Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca« govore o trojednoj kraljevini, a otad te marke nose uglavnom samo naslov »Jugoslavija«. Marke kraljevske Jugoslavije pokazuju, a takav je tada bio i poredak, pretežno likove članova dinastije, uz nešto drugih prigodnih maraka koje su veoma oskudno ili jednostrano prikazivale život jedne mnogonacionalne države. No, ta država i nije imala drugih namjera nego da bude unitarna, pa se takvom uglavnom i prikazivala. Ali, bez obzira na to, uspoređujući izdavačku politiku tadanje poštanske uprave s našom današnjom, i bez obzira na to što je tadanju poštansku upravu navelo da tiska marke hrvatskoga kralja Tomislava, braće Radića i sl, mogli bismo se već sada upitati: koji su to motivi današnje poštanske uprave da jednostavno izbjegava tiskati slična izdanja hrvatskih ili drugih nacionalnih velikana i važnih povijesnih obljetnica?

Od 1945. naovamo — čudna »politika« PTT

Prve marke nove Jugoslavije donose puni naslov države: »Demokratska Federativna Jugoslavija«, koji nedvosmisleno upozorava čitatelja na federativno i demokratsko uređenje. Lik Josipa Broza, partizanski motivi, marke za ustavotvornu skupštinu, a pogotovu dva pisma, latinica i ćirilica, te četiri jezika: srpski, hrvatski, slovenski i makedonski, na nekim markama, pokazuju da nastupa novo doba koje budi nade u bolji život i ravnopravnost na markama i u stvarnosti.

Pojavom novoga ustava već 1946. godine naše marke dobivaju novi naslov: »FNR Jugoslavija«, koji se tiska izmjenično sa samostalnim imenom »Jugoslavija«, dok se najnoviji naslov (od godine 1963): »SFR Jugoslavija«, uopće ne pojavljuje na markama. Kao da se ništa nije dogodilo: naša poštanska uprava ne smatra potrebnim da taj događaj ili promjenu bar formalno obilježi zamjenom kratice FNR sa kraticom SFR! Ili drži da svijet već zna tko smo i kako smo, pa što da na tako malen papirić dodaje još ta tri slova kvareći »likovno rješenje«. No ta pretpostavka ubrzo otpada: od 1965. godine pa do dana današnjega ispred imena »Jugoslavija« stoje ipak tri slova, ali PTT! I dalje: pojava četiriju jezika jugoslavenskih naroda na nekim markama 1945. godine ostala je samo pojava. Tako reći, tek nakon dvadeset godina ponovno se na nekim markama javljaju jezici naših naroda, a u međuvremenu se prakticiralo i išlo k unitarnom rješenju: srpski jezik latinicom. Iako se u novije vrijeme pokazuje razumijevanje za ravnopravnost pisama i jezika naših naroda (koji se, usput rečeno, javljaju pretežno na rubnom, odnosno otpadnom papiru maraka, što je opet samo »papirna« ravnopravnost), uprava jugoslavenskih pošta nema ili neće da ima bilo kakvog razumijevanja za nacionalni sadržaj maraka te rješenja o sadržaju maraka i izdavačkoj politici donosi gotovo samostalno.

Dakako, pitanje je i postupka stvaranja programa i plana izdavanja maraka, ali valja se i zapitati: kakav je to postupak i program? Direkcija Zajednice JPTT uvijek »konzultira« društveno-političke, znanstvene i sl. organizacije i na temelju takvih konzultacija stvara godišnjii program izdavanja maraka. Ali mnogi prijedlozi kao da obavezno »zakašnjavaju« ili plan biva »prenapregnut«. Tako su »zakasnili« ili će »zakasniti« mnogi prijedlozi — npr. iz Hrvatske — Hrvatsko kazalište, Sinjska alka, Zagrebački velesajam, Urota Zrinsko-Frankopanska, Rakovička buna, S. Radić, A. Starčević, itd, ali nikako nije mogla zakasniti, recimo, marka Josipa Smodlake! Bilo bi jako zanimljivo doznati koja je to hrvatska ustanova predložila izdavanje te marke, kao da hrvatski narod nije imao stotinu drugih značajnih spomendana 1969. godine!?

Špekulacije s filatelistima

Da bismo upotpunili problem idejnog i političkog sadržaja izdavanja jugoslavenskih poštanskih maraka, moramo se osvrnuti i na gospodarski i etički aspekt naše izdavačke politike. Poznato je da danas marka za poštanske uprave i filateliste (dakako, i trgovce) ima katkad i znatnu novčanu vrijednost: zbog malih naklada ili sličnih razloga neke su marke skuplje od cijene koja im je naznačena na naličju. Raspravljajući jednom o tomu stoljetnom problemu naša je poštanska uprava dala nagodbenjačku izjavu: ostvarit će takav izdavački program maraka koji će zadovoljiti i trgovinu (osobito Upravu ZJPTT) i filateliste. Dakle, PTT će zarađivati, a i filatelisti će dobiti dovoljno maraka za svoje potrebe. Na žalost, špekulacijska izdavačka politika koja traje već više od dva desetljeća, samo je postala lukavijom, ali zato bezočnijom. Mnoge naše marke ne mogu se dobiti na poštama ni prvih dana nakon izlaska, a tek organizirani filatelisti dobiju po koji niz preko svojih društava. To podsjeća pomalo na poratne točkice i doznake, samo s tom razlikom što većinu tih maraka ubrzo možemo dobiti iz inozemstva ili iz drugih nepoznatih izvora, katkad po cijenama ispod oznake vrijednosti koju marka nosi. Dakle, naša marka, koja bi morala imati značajnu političku, kulturnu, prosvjetnu, gospodarsku i filatelističku zadaću i propagandnu vrijednost, ne dolazi do onoga kome je načelno namijenjena, nego postaje predmetom špekulacije, začetnik koje jest sama Uprava Zajednice jugoslavenskih PTT poduzeća.

Prijedlog: i marke u nadležnost republika!

Prijedlog: i marke u nadležnost Prema svemu, iako ukratko i nesustavno rečenomu, moralo bi se temeljito ispitati i reorganizirati idejnu, trgovačku, filatelističku i etičku osnovu izdavačke politike poštanskih maraka u Jugoslaviji. Prilika je baš za to u ovo vrijeme rasprava o predloženim ustavnim amandmanima, pa se valja potruditi i postići i takva rješenja koja će među ostalim omogućiti jasnu i nedvosmislenu manifestaciju života i suvereniteta pojedinih republika i naroda i na markama socijalističke Jugoslavije.

Valja istodobno pripomenuti kako Velika Britanija, iako unitarna država, izdaje za svojih šest pokrajina posebne marke, što govori da i u našim predamandmanskim prilikama ne postoje ustavne ili koje tehničke prepreke izdavanju posebnih republičkih i nacionalnih maraka.

UMIRANJE UZ NAJLJEPŠI ZALAZAK SUNCA I ZABORAV MATICE...

Otočko sutra — u planovima blizu, u oživotvorenju predaleko

Nedavno je naša društvena javnost upoznata s poražavajućom konstatacijom o depopulaciji otočja zadarskog arhipelaga, te da je ono postalo sinonimom zaostalosti, nerazvijenosti i siromaštva u Hrvatskoj. Konstatacija se nije svela na sitnoračundžijska naklapanja, nacionalni plač ili prolijevanje krokodilskih suza nad lokal-patriotizmom, već je to predstavljanje najobičnije istine našoj javnosti, bez ikakvog uljepašvanja i umanjivanja teškoća u kojima su se, ne svojom krivnjom, našli naši otoci. To dosta rječito potvrđuju i najsuhoparniji podaci: prije drugog svjetskog rata na otočju zadarskog arhipelaga bilo je oko 27.000 žitelja, a 1961. godine svega 20.372, dok danas, s obzirom na sve intenzivniju depopulaciju, ima svega oko 17.000 stanovnika. Godišnji dohodak po glavi stanovnika na ovim otocima iznosi 1.100 dinara. U privredi, školstvu, zdravstvu i ostalim djelatnostima na otocima zadarske općine zaposleno je svega nešto više od tisuću ljudi. ili tek 5.5 posto stanovništva.

Otoci – zeleni brodovi bez mornara

Uzroci nagloj depopulaciji otočkog stanovništva, koja prijeti da nam otoci ostanu zeleni brodovi bez mornara, leže u nedostatku uvjeta za privređivanje, pa su zato potrebne hitne mjere da se ti uvjeti poprave. A to neće biti moguće riješiti samo zahvatima zadarske općine, koja se, doduše, nalazi među razvijenim komunama u Hrvatskoj, ali je po svom gospodarskom potencijalu bliža onim drugima — nerazvijenima. Dakle, utvrđenu bolest morat će liječiti cijela Hrvatska.

Mali zemljišni posjedi, rasparcelirani i nepogodni za suvremeno obrađivanje, nestašica vode i druga neriješena pitanja infrastrukture još više pogoršavaju položaj otočana. Također, sve je manje i profesionalnih ribara, jer se ribarstvo u privatnom sektoru pokazalo nedostatnim za podmirivanje životnih potreba otočana. Trenutno, što u društvenom, što u privatnom sektoru, uz otoke zadarskog arhipelaga ribari svega petstotinjak ribara.

Sve ovo rječito govori da su otočani primorani svoj kruh tražiti na kopnu, a oni to najčešće čine iseljavanjem u inozemstvo, i to prvenstveno u prekomorske zemlje. Tragično je što uglavnom iseljavaju mladi ljudi, zdravi i sposobni za rad, a u posljednje vrijeme i stručno osposobljeni, pa je već sada na otocima rijetkost sresti mladog čovjeka između 20 i 25 godina života. Bilježenje sklapanja braka i rođenja djece na otocima postaje već rijetka godišnja svečanost, ako uopće u nekim otočkim mjestima takvih svečanosti i ima.

Mnogi su sve do sada olako prelazili preko činjenice iseljavanja otočana u inozemstvo, opravdavajući to iseljavanjem viška poljoprivrednog stanovništva nastalog naglom industrijalizacijom kod nas, ne znajući da industrijalizacija nije zahvatila i otoke. pa takve tvrdnje valja odbaciti kao štetne i neistinite.

Od djelomične prema potpunoj opustjelosti?

Depopulacija otočkog stanovništva nametnula je preostalom dijelu ljudi na otocima i nove teškoće oko školovanja djece i pružanja liječničke pomoći. Zbog veoma malog priraštaja djece u mnogim otočkim mjestima morale su se zatvoriti osnovne škole. a kako je i pitanje putova također neriješeno, djeca iz takvih mjesta nerijetko ne mogu polaziti osnovnu školu ni u susjednom mjestu u kojem ona još nije zatvorena. Nastavljanje školovanja u školama drugog stupnja nameće još veće teškoće jer iziskuje velike materijalne troškove. budući da je to povezano s preseljenjem djece na kopneni dio naše zemlje. Zato svega četrdesetak posto završenih učenika osmogodišnjih škola nastavlja školovanje u školama drugog stupnja.

Za sada otoci zadarskog arhipelaga prednjače samo u tužnim rekordima depopulacije stanovništva. prijeteći da polupusta mjesta već naskoro ostanu potpuno pusta. Krivca za nastalu situaciju treba tražiti među svima nama, u široj društvenoj zajednici. jer nam je bilo potrebno više od dvadeset godina da shvatimo koliko se bogatstvo krije u »MARE NOSTRUM«, da shvatimo kako smo pomorska zemlja te da takvim stavovima damo građansko pravo u našem samoupravnom, socijalističkom društvu. Tek sada nam postaje jasno, a nekima ni sada. da smo svojom nebrigom osiromašili ne samo naše otoke nego i Hrvatsku za ono najvrednije: za ljude.

I sada, kad nam je sve poznato, ne smijemo dopustiti da nam otočko sutra u planovima bude blizu, a u realizaciji predaleko; ne smijemo dopustiti odlazak mladih i umiranje starih zbog toga što ni jedni ni drugi nemaju što čekati.

T. Bilosnić

Povodom IV tematske Konferencije Saveza studenata Jugoslavije

SAOPĆENJE DELEGACIJE SAVEZA STUDENATA HRVATSKE

U Ljubljani je 13. i 14. svibnja održana Tematska konferencija SSJ na kojoj se raspravljalo o ustavnim promjenama. U našem novinstvu je objavljeno da je delegacija Saveza studenata Hrvatske odbila potpisati zaključke donesene tom prigodom. S tim u vezi delegacija SSH izdala je slijedeće saopćenje:

Mi, studenti Hrvatskog sveučilišta, smatramo da se Jugoslavija kao zajednica ravnopravnih naroda i narodnosti ne može izgrađivati na tezi o nužnosti podvrgavanja interesa pojedinaca i naroda tom zajedništvu. Također mislimo da se ne može izgrađivati tek pukim evociranjem zajedničke i herojske prošlosti naših naroda, a niti na stavu o sudbinskoj povezanosti naših naroda, u ime koje povezanosti bi se sve moralo tolerirati i opravdavati. Ponajmanje od svega mislimo da je laž, mistifikacija, vidovdanska mitologija ili prikrivanje problema nešto na čemu bi se moglo temeljiti naše zajedništvo. Socijalistička zajednica naših naroda mora se osnivati na interesu svakog naroda. Ukoliko ne bi bila takova, tj. ukoliko u sebi ne bi realizirala interese svију, ne bi se mogla ni moralno, ni politički, niti ikako drukčije opravdati. Držimo, da Jugoslavija može realizirati interese naroda i narodnosti pa upravo zbog toga mi, studenti Hrvatskog sveučilišta, borit ćemo se kao i do sada za jačanje naše zajednice, ali se nećemo, kao što smo to često činili, plašiti iskazivati vlastite stavove, niti prikrivati interese vlastitog naroda koji nisu, a niti mogu biti, različiti od interesa bilo kojeg drugog naroda.

S ovim temeljnim stavovima delegacija Saveza studenata Hrvatske je došla na Tematsku konferenciju Saveza studenata Jugoslavije na kojoj se trebalo raspravljati o ustavnim izmjenama. Naša je nakana bila iskazati vlastite stavove, a ne nikoga vrijeđati niti napadati. Naši delegati su se držali dostojanstveno, ne podliježući mučnoj atmosferi u kojoj su insinuacije postale jedini argument. Netolerantnost i uzavrele strasti koje su se na ovoj konferenciji očitovale bile su garnirane šovinističkim ispadima na zajedničkoj večeri, gdje su se pjevale ode Rankoviću, a poslije njih Internacionala, iz čega se je bjelodano vidjelo koji sadržaj pojedini delegati misle pod pojmom internacionalizma. Duboko povrijeđeni i zaprepašteni ovakovim istupima i ispadima, delegati Hrvatske i Kosova su prosvjedujući napustili zajedničku večeru koja je bila sve. a ponajmanje zajednička.

Budući da je poslije dvodnevne diskusije bilo svima jasno da se stavovi studenata Hrvatske ne uvažuju, naprotiv. da se podcjenjuju i ignoriraju, nismo mogli, a niti smo smjeli prihvatiti bilo kakvo zajedničko saopćenje, pogotovu ne takvo, koje je toliko općenito da nikoga ni na što ne obvezuje. Prihvatiti jedno saopćenje. SAMO RADI TOGA da se ono izda i tako zadovolji ustaljena praksa, i to takvo u kome nisu iskazane razlike, iako su one u diskusijama bile toliko velike da je svaki pokušaj njihova premošćenja bio iluzoran — značilo bi i sebi i drugima lagati.

Delegati Hrvatske zalagali su se u svojim diskusijama za konkretne prijedloge, često i sami iznoseći te konkretne prijedloge. Naši zahtjevi su bili slijedeći:

- **ustavno konstituiranje republike kao suverene države**
- **osiguranje stvarnog jačanja samoupravljanja radnih ljudi**
- **formiranje Predsjedništva Jugoslavije (amandman XXXV)**
- **zahtjev da svaka republička delegacija u Predsjedništvu Jugoslavije ima po jedan glas**
- **podržavanje u amandmanima izraženog sistema odlučivanja o bitnim pitanjima jugoslavenske zajednice**
- **da drug Tito i dalje ostane Predsjednik SJSSR i da istodobno bude i Predsjednik Predsjedništva SJSSR doživotno**
- **zalagali smo se također za ostvarenje amandmanima izraženog prava i dužnosti općina, autonomnih pokrajina i republika da na svom teritoriju organiziraju narodnu obranu i rukovode teritorijalnom obranom i civilnom zaštitom, a u slučaju napada na zemlju da rukovode i narodnim otporom.**

Da bi se suverenost naroda i narodnosti i samoupravna prava radnih ljudi moglo što potpunije ostvarivati, tražili smo:

- **neka se amandmanima nedvosmisleno naglasi da sve one funkcije koje republike nisu suglasno ili izričito prenijele na federaciju ostaju u nadležnosti republike**
- **da federacija ne može imati izravne prihode, a da zajedničke funkcije federacije financiraju republike kotizacijom, čija veličina treba biti određena društvenim proizvodom svake republike ili autonomne pokrajine**
- **da republika ima pravo suprotstaviti se svakom aktu koji narušava njenu suverenost. te da ima pravo zaštiti svoje tržište onda kada ona to drži potrebnim.**

Tražili smo da jedino rad i rezultat rada, te samoupravni odnosi. određuju položaj radnih ljudi; zatim:

- **da republika ima pravo suprotstaviti se svakom aktu koji narušava njenu suverenost**
- **da funkcija Narodne banke Jugoslavije bude određena međusobnim samoupravnim dogovorom republičkih narodnih banaka**
- **da republika ima pravnu sposobnost u pogledu međunarodnih ekonomskih odnosa**
- **da deviznim sredstvima raspolaže onaj tko ih ostvari**
- **da naplaćena carina ostaje privredi one republike koja je plaća**
- **da se u komandirajućem kadru JNA striktno primjenjuje načelo razmjernosti republika i pokrajina**
- **da se obuka u JNA obavlja na službenom jeziku republike u kojoj je jedinica stacionirana**
- **da najmanje 3/4 vojnih obveznika služi kadrovski rok na području svoje republike.**

Smatramo da prihvaćanjem ustavnih amandmana sadašnji naziv SFRJ postaje neadekvatan i da ime naše socijalističke i demokratske zajednice treba izmijeniti u Savez Jugoslavenskih Socijalističkih Samoupravnih Republika (SJSSR)

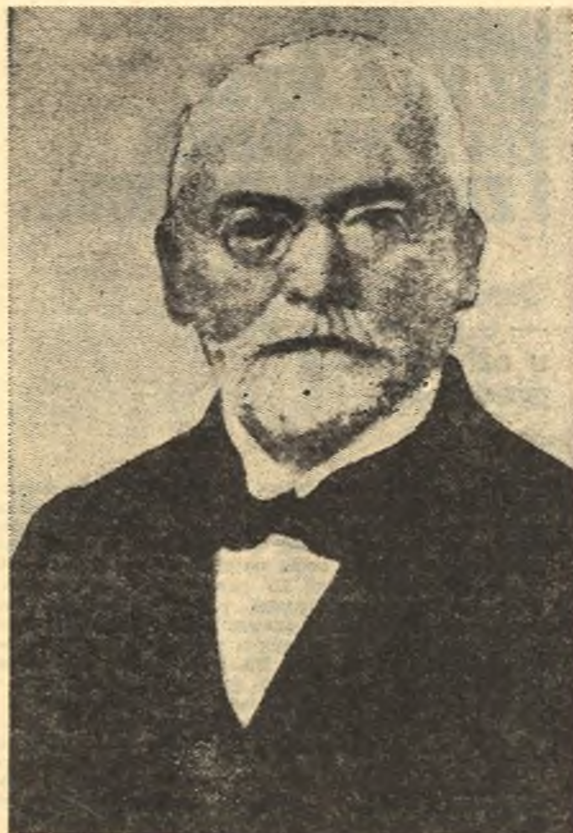
Zalažući se za ove stavove i ne odstupajući od njih studenti iz naše Republike su jasno dali do znanja da se svrstavaju u iste redove sa svim onim progresivnim snagama u našoj Republici kojima je strano i nagodbenjaštvo i deklarativnost kao svagda prisutne konstante hrvatske politike.

Na koncu, ostaje nam nadati se da delegacije studenata za Tematsku konferenciju SSJ nisu bili reprezentanti studentskih organizacija koje su »predstavljali«.

HRVATSKI POGLEDI O UREĐENJU JUŽNOSLAVENSKE ZAJEDNICE (VII)

Franio Tuđman

NASUPROT VIDOVDANSKOM CENTRALIZMU HRVATSKI KONFEDERALISTIČKI USTAV

Dr Matko Laginja

Ne mogavši se posve oglušiti o hrvatske državne tradicije i o raspoloženje puka što ga je izražavao Radić, Narodno je vijeće u svom Naputku ipak postavilo neke preduvjete koji su imali osigurati demokratski način ujedinjenja i stvaranja zajedničke države: konačno ustrojstvo nove države (monarhija ili republika, unutarnje državno ustrojstvo, sjedište vlade) može odrediti samo Ustavotvorna skupština dvotrećinskom većinom; u prijelaznom razdoblju zakonodavnu vlast vrši Državno vijeće sastavljeno od članova Narodnog vijeća, Jugoslavenskog odbora, Srpske i Crnogorske narodne skupštine; Državno vijeće ima ratificirati i čin ujedinjenja; vladarsku vlast do ustavotvorne skupštine obavlja regent Aleksandar , a upravnu Privremena vlada odgovorna Državnom vijeću; Privremena vlada obavlja zajedničke poslove, a sve ostale poslove obavljaju zemaljske i pokrajinske vlade, koje su odgovorne zemaljskim saborima odnosno skupštinama.

Izigrani uvjeti Narodnog vijeća — Radićev memorandum

Budući da su prvoprosinačkim ujedinjenjem potpuno izigrani i ti umjereni zahtjevi Narodnog vijeća, te da je monarhističko-centralistički poredak u novoj državi uvođen surovom vojno-redarstvenom silom, to je u Hrvatskoj potaklo još veće širenje Radićeva republikanskog programa.

Na velikoj skupštini svoje stranke u Zagrebu (3. veljače 1919). Radić je u ime »četiri petine hrvatskog naroda« izjavio: »hoćemo da budemo sa Srbijom, ali ne pod Srbijom ... tražimo pravo jugoslavensko jedinstvo. koje ne može biti bez Bugara«. Odbacujući militarističku monarhiju pod dinastijom Karađorđevića. Radić o svom republikanskom programu kaže: »Republika je politička jedinica. gdje je radnik slobodan sa svojim čekićem. gdje je seljak slobodan sa svojim plugom«. U rezoluciji se na prvom mjestu protestira protiv talijanske okupacije hrvatskih područja, a zatim se osuđuje batinaški režim centralizma koji je »jednako ubitačan kao i carski apsolutizam«. ali se hrvatsko seljaštvo poziva da se ne diže protiv nezakonitih postupaka vlasti, jer »da bi sad u doba, gdje pobjeđuje Wilsonov duh bilo i ludost i zločin tražiti samo i na čas pravicu slijepom surovom silom. a slobodu nasilnom revolucijom«. Dosljedno svojoj mirotvornoj ideologiji. vodstvo Radićeve HPSS poziva uznemireni puk: »ostanimo vjerni duševnoj revoluciji. tj. novoj ideji međunarodne čovječanske pravice i narodne demokratske republikanske slobode« ne prihvaćajući očitovane težnje i spremnost puka da za te ideje povede čak i oružanu borbu. Središnji odbor HPSS zaoštrio je još više svoj odnos prema državi rezolucijom od 8 ožujka 1919. u kojoj se doslovce kaže: »Hrvatski građani ne priznaju tzv. **Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca** pod dinastijom Karađorđevića, jer je ova Kraljevina proglašena izvan **Hrvatskog sabora** i bez svakoga mandata naroda hrvatskoga.« U rezoluciji se poriče pravo zakonitosti državne uprave u Hrvatskoj, te prosvjeduje protiv novačenja i barbarskog kršenja demokratskih sloboda. Kao vodstvo hrvatskog nacionalnog pokreta Središnji odbor HPSS obratio se poslije skupštine **Memorandumom** predsjedniku SAD W. Wilsonu i vladama ostalih zapadnih sila (Francuske. Velike Britanije i Italije) te Mirovnoj konferenciji u Parizu. U Memorandumu se protestira protiv »srpske okupacije« i nasilnog stvaranja Kraljevine SHS, te traži od savezničkih velesila da upute u Hrvatsku savezničku komisiju radi omogućavanja samoodređenja hrvatskog naroda i stvaranja Mirotvorne, Neutralne Republike Hrvatske. koja bi ušla u »neutralnu saveznu republikansku Jugoslaviju«. čim »Slovenci. Srbi i Bugari osnuju isto takve neutralne slobodne pučke republike«. Činjenica da je taj Memorandum za svega mjesec dana (veljača-ožujak 1919) potpisalo čak 167.669 ljudi, svjedoči o širini nezadovoljstva hrvatskog naroda zbog nasilnog stvaranja Kraljevine SHS i o njegovoj težnji za samostalnošću ili osiguranjem ravnopravnosti u novoj državi. Vlada unatoč tome nije bila za popuštanje, nego je donijela odluku da hrvatski pokret obezglavi i skrši hapšenjem cijelog vodstva PPSS, pa su 25. ožujka bili uhićeni Stjepan Radić i njegovi najbliži suradnici: Josip Predavec, dr Vlatko Maček i dr Ljudevit Kežman. što je, međutim, unosilo još veći nemir u uznemireni seljački puk.

Protiv po državu štetne centralizacije izjasnila se na svojoj osnivačkoj skupštini (održanoj u Travniku 15—16. kolovoza 1919) i **Hrvatska težačka stranka** za Bosnu i Hercegovinu, tražeći da »sva dosadašnja autonomna područja .. predbježno pridrže svoju samoupravnu i svoje pokrajinske sabore«, koji će u svom djelokrugu izvršavati zakonodavnu vlast i imati svoje pokrajinske vlade.

Republikanska sloboda i čovječanska pravica

Dok se buntovno-revolucionarni pučki pokret u Hrvatskoj sve više politički konstituirao kao demokratsko-seljački, lijevi nacionalni pokret pod Radićevim vodstvom, a dijelom kao klasno-radnički i revolucionarni pokret pod vodstvom socijalista i komunista, građanski politički pokret, nasukavši se prvoprosinačkim ujedinjenjem na pogibeljnoj hridi integralističkog centralizma. a našavši se usred uzburkanih valova radikalnog pučkog republikanizma, pokušava zadržati političku situaciju u svojim rukama ili kao desni nacionalni pokret (osnivanjem Hrvatske zajednice) ili kao pobornik jugoslavenskog integralizma. Obje te struje ostat će. međutim. bez većeg značenja u hrvatskom političkom životu. jer je puk — pod utjecajem slobodarskih i revolucionarnih ideja što su vladale svijetom nakon prvog svjetskog rata — buntovnom zanesenošću krenuo za novim programom Radićeva nacionalnog i socijalnog. republikanskog pokreta. O izvorima spontana bujanja hrvatskog pučkog pokreta Radić je sam rekao, braneći se pred sudbenim stolom u Zagrebu (srpnja 1920) od optužbe zbog »zločina protiv otečestva i vladatelja«: »četiri petine Hrvata su za Republiku ... ali taj republikanski pokret nisam stvorio ja, nego ga je stvorio svjetski rat, Rusija i Amerika, a ja sam ga objeručke prihvatio. Ovu republikansku ideju donijeli su naši ljudi već odavna iz Amerike; sada poslije ruske prve i druge revolucije donose je iz Rusije, i to nije samo prazna republikanska forma, nije samo ime, nego je ideja republikanske slobode iz Amerike i ideja čovječanske pravice i jednakosti iz Rusije«.

Centralizam ili federalizam — bit spora

Raspre što su početkom dvadesetih godina počele oko ustavnog uređenja Kraljevine SHS još su više produbile jaz između centralista i federalista.

Bit spora oko donošenja prvog državnog ustava bio je u tome da li će država biti uređena centralistički ili će se, na federalističkim samoupravnim osnovama, sačuvati, i u kojoj mjeri, povijesne posebnosti zemalja što su se ujedinile. U političkoj borbi što se razmahala oko toga svi anticentralisti optuživani su od unitarista kao nacionalni separatisti, antidržavni elementi i reakcionari, pa čak i kao Austrijanci i saboteri velikog djela ujedinjenja i narodnog jedinstva.

Pošto je Pašićeva vlada odbacila ne samo Protićev ustavni nacrt, koji je umjerenim prijedlogom o podjeli države na 9 pokrajina pokušao izmiriti centralističko-federalističke opreke, nego i svaku ideju o čuvanju povijesnih pokrajina. to su se i oni hrvatski zastupnici što su sudjelovali u radu Ustavotvorne skupštine (Radićeva stranka nije sudjelovala) oštro suprotstavili Pašićevu centralističkom nacrtu o podjeli države na 35 oblasti.

Ustavni nacrt Narodnog kluba dra Laginje i dra Ladislava Polića zasnivao se u biti na federalističkim osnovama. On je predviđao podjelu države na šest pokrajina: 1) Srbiju sa Starom Srbijom i Makedonijom. 2) Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju, 3) Crnu Goru, 4) Bosnu i Hercegovinu, 5) Vojvodinu i 6) Sloveniju. Zakonodavna vlast dijeli se između pokrajinskih sabora i državnog parlamenta. koji donosi samo izričito nabrojene i okvirne zakone, a svi ostali su u djelokrugu pokrajina, zakoni kojih imaju pretegu i u spornim slučajevima. Za važna pitanja zakonodavne i državne vlasti (npr. za sklapanje trgovinskih ugovora. izgradnju željezničkih pruga, itd). predviđena je potreba suglasnosti pokrajina. U gornji dom dvodomnog parlamenta slali bi svoje predstavnike pokrajinski sabori i staleške organizacije. Državni organi vlasti predviđeni su samo na području vojske i diplomacije. te pošta i željeznica. a redarstvena. carinska, monopolska i porezna uprava bila bi u rukama pokrajina. Sporove iz djelokruga države i pokrajina rješavao bi ustavni sud.

Jugoslavenski **klub** (koji je pod vodstvom **Antuna Korošca** okupljao zastupnike Slovenske ljudske stranke, Hrvatske pučke i Bunjevačko-šokačke stranke) u svom odvojenom mišljenju o nacrtu Ustavotvornog odbora predviđao je, slično Narodnom klubu, podjelu zemlje na šest pokrajina, samo što Dalmaciju spaja s Bosnom da bi dobio tri pokrajine s katoličkom većinom naprama trima pokrajinama s pravoslavnom većinom. Ostajući beskompromisno na gledištu da Ustavom Kraljevine SHS treba »prevazići« »pokrajinsko-plemenske« ograničenosti, skupštinska većina velikosrpskih stranaka (radikali i demokrati) odbacila je odlučno sve prijedloge opozicionih (hrvatskih i slovenskih) stranaka o ustrojstvu države na federalističkim ili na autonomnim načelima. Velikosrpske građanske stranke bile su protiv federalnih pokrajina, pa čak i protiv većih samoupravnih županija, jer bi one mogle postati središta otpora beogradskoj vlasti i žarišta »plemenske«, tj. nacionalne svijesti nasuprot »državnoj ideji«. Poradi toga velikosrpske su stranke ozakonjenje centralističkog poretka smatrale prvotnom zadaćom svoje državne politike.

Ustav Republike Hrvatske

Za vrijeme rada Ustavotvorne skupštine u Beogradu, u Zagrebu je vijećalo vodstvo Radićeva hrvatskog narodnog pokreta, donoseći odluke što će imati povijesno značenje za daljnji razvitak hrvatskog pokreta i odnosa u novoj državi. Još dok se u Beogradu vodila rasprava o Ustavu koji će ozakoniti velikosrpski monarhistički centralizam. Radićevo vodstvo HRSS zaoštrilo je do kraja svoj programski zahtjev borbe za samostalnost Hrvatske i za republikansko državno uređenje: na sjednicama »republikanske zastupničke većine banske Hrvatske« ožujka i travnja 1921. prihvaćen je **Ustav Neutralne Seljačke Republike Hrvatske.** U tom Ustavu. što je odmah objavljen u zemlji, a zatim i u inozemstvu, govori se: državni teritorij Republike Hrvatske čine županije banske Hrvatske, s tim da se on »može proširiti samo plebiscitom« na temelju »sveobće priznatoga načela o pravu narodnoga samoodređenja« susjednim područjima Dalmacije, Bosne i Hercegovine. ili Slovenije i južne Ugarske; posebno je istaknuto da se »Banska Hrvatska ne odriče ni jednoga svoga prava na današnju Dalmaciju«. pa će uložiti sve svoje snage da ona kao »najčišća hrvatska zemlja« i »samo dio hrvatskoga naroda« također može odlučiti »o svojoj sudbini«; ne priznaje se Rapalski ugovor sklopljen »bez Hrvatske i proti Hrvatskoj« i traži pripojenje grada Rijeke i cijele Istre Hrvatskoj; potpuno suverena Republika Hrvatska stupa »u slobodno ugovorenu zajednicu država (konfederaciju)« što se ima organizirati na »danas međunarodnim pravom

priznatom« jugoslavenskom području; svoj odnošaj »sa Srbijom kao s nezavisnom kraljevinom, sa Slovenijom kao s pravno posvema, a dobrim dijelom i faktično nezavisnim područjem slovenskoga naroda, te s Bosnom-Hercegovinom kao pravno i faktično posve autonomnom hrvatsko-srpsko-muslimanskom narodno političkom jedinicom« Republika Hrvatska uređuje »u granicama zajedničkoga međunarodnoga teritorija« u »suverenoj Konstituanti« »čim i većina srbijanskih, slovenskih i bosansko-hercegovačkih zastupnika« (izabranih 28. studenoga 1920) »pristane na zajedničko razpravljanje bez majorizacije (bez nadglasavanja)«; potpuno isto pravo narodnoga samoodređenja, koje se ima oživotvoriti plebiscitom »pod međunarodnom kontrolom« Republika Hrvatska priznaje »Crnoj Gori, Macedoniji, Banatu, Bačkoj i Baranji«, na području unutarnjeg poretka utvrđuju se načela »ustavne demokracije«, osiguranje »čovječanskih prava«; »podpuna ravnopravnost žene«, »sloboda štampe i udruživanja«, ukidanje veleposjeda, agrarne reforme i davanje prednosti zadrugarstvu, sveopće socijalno i zdravstveno osiguranje; izravno »izvršavanje narodne suverenosti« plebiscitom, a posebno nepovredivim vrhovništvom Sabora u koji se zastupnici biraju slobodnim izborima (građani obaju spolova od navršene 18. godine), ukidanje političko-policijske teritorijalne uprave, a uvođenje »narodne samovlade (self-government)« u »gospodarskoj, prosvjetnoj i zdravstvenoj« upravi, tj. »autonomija ili self-government u podpunom smislu« općinâ i županijâ, skupština kojih donose »svoje pravilnike s valjanošću zakona«; mjesto militarističke vojne obveze uvodi se sveopća narodna dužnost obrane doma i domovine, temeljena na ustrojstvu domobranskih kotara i na šestomjesečnoj (teritorijalnoj radnoj i republičkoj vojnoj) obvezi; u međunarodnim odnošajima Republika Hrvatska vodi »mirotvornu i neutralnu« politiku, ne priznajući tajnu diplomaciju i tajne ugovore: »Neutralna Seljačka Republika Hrvatska živi je organ velike čovječanske zajednice, koja se polagano, ali sigurno pretvara u veliku svjetsku saveznu republiku«. Ustav Republike Hrvatske bio je najcjelovitije izložen program Radićeve HRSS na kome će ona temeljiti cio hrvatski nacionalni pokret.

Nepomirljivost centralizma i konfederalizma

Uoči samog donošenja Vidovdanskog ustava hrvatsko narodno zastupstvo, kao izabrano predstavništvo hrvatskog naroda, na sjednici od 26. lipnja 1921. u Zagrebu proglasilo je unaprijed ništetnim i za hrvatski narod nevažećim svaki ustav koji bude donijet bez njegovih predstavnika.

Na taj je način samo donošenje Vidovdanskog ustava još više produbilo državnu krizu, izazvavši otvoreni raskid između pobornika hegemonističkog (pašićevskog) centralističkog monarhizma i konfederalističkog (radićevskog) republikanizma.

Nedjeljko Mihanović

Poljica u viziji vremena

Pratimo li povijest Poljica tamo od grčkih kolonija Epetiona i rimskih naseobina Nareste, od prvih hrvatskih doseljenih pastira i starohrvatskih građevina, uočit ćemo kako se do današnjih dana kroz sve povijesne kataklizme očuvala na tom području snažna praslavenska, prahrvatska, iskonska tradicija koja je neuništivo živjela u narodnoj svijesti, i težnja da se upravlja vlastitom sudbinom.

Skromno zaklonište hrvatske državnosti

Smještena nadomak jezgre hrvatske srednjovjekovne države Solina i Bijaća, Poljica su kao starohrvatska župa bila neposredan nosilac jednog dijela upravne vlasti drevne hrvatske države. Za vrijeme hrvatskih narodnih vladara Poljica ne čine nikakvu samoupravnu odjelitost u odnosu na hrvatsku državu, već samo upravno područje u sklopu tadašnjega hrvatskog kraljevstva. Zasebnost Poljičke župe nastaje onda kada azijatsko-ugarske horde upadaju u ovu zemlju da je nakon bitke na Gvozdu s posljednjim vladarom hrvatske krvi, kraljem Petrom, 1097. raskomadaju i prisvoje. Samoupravnost Poljica nije, dakle, rezultat poljičkog separatizma u odnosu na hrvatsku državnost, već prirodna zaštita i očuvanje naslijeđenih prava od tuđinskog presizanja i nadmoći ugarskih vladara. Misao o autonomnoj posebnosti Poljica počinje tek onda kada 1102. nestaje s političke pozornice hrvatske narodne dinastije, a pojedina područja nekadašnjeg hrvatskog kraljevstva brane pred ugarskim kraljem svoja plemenska drevna prava. U nekadašnjoj Poljičkoj župi hrvatska državnost nalazi svoje skromno zaklonište, svoj refugium, i poprište za višestoljetnu borbu u obrani državnopravne baštine.

Poljica su izuzetno područje Hrvatske koje je kontinuirano čuvalo baštinu hrvatske državnosti. Kao da se pred tuđinskim ceremonijalom ugarskih vladara povukla i skrila na tom području pod kamene seoske prizemnice drevna tradicija jednostavnosti i narodnog duha koja je resila prijestolje hrvatske dinastije. I taj kontinuitet u očuvanju hrvatskog državnog prava neće prekinuti ni novi uvjeti državnopravnih odnosa između Hrvatske i Ugarske, ni borbe s romansko-venecijanskim osvajačima, ni strahovanja od gusara, ni stradavanja od kuge, ratova i nerodice, ni razbijanje hrvatskog etničkog područja od turskih najezda. I dok četiri petine hrvatskog naroda stenjahu pod turskom i mletačkom vlašću, Poljica se konstituiraju kao izuzetna društveno-politička formacija koja svoja drevna prava, baštinjena iz vremena suverene hrvatske državnosti, oživotvoruju u svome statutarnom i upravnom zakonodavstvu, u poznatom »Poljičkom statutu«.

Sačuvana duša pradavne Hrvatske

U etičkoj čistoći ovoga poljičkog zakonodavstva pronaći ćemo još sačuvanu dušu drevne Hrvatske. Otkrit ćemo iskonsku mudrost utjelovljenu u smislu da se očuva osobna sloboda. Upoznat ćemo one prirodne moralno-etičke vrijednosti koje nije opterećivala superstruktura izvještačenog intelektualizma, ni akribija znanosti gušena u zamornim teorijama. Taj sustav zakona vraća nam hrvatsku dušu u njenom najizvornijem i najiskonskijem obliku. Naći ćemo u tom kodeksu smjesu barbarstva i pravne znanosti, poganstva i kršćanstva, narodne mudrosti i običajnog prava koji se pretvaraju u zakone i simbole. Ali u najgušćem mraku srednjega vijeka i feudalizma gorio je u tom državnopravnom sustavu žižak općenarodne slobode. Poljica, kao i Dubrovnik, daju primjer kako Hrvatska, kad je slobodna, zna biti slobodoumna, demokratska, kulturna i državotvorna. Ona nam pružaju primjer izvrsne škole energije, slobodarskog duha i samopouzdanja.

Svojstva našeg narodnog bića ostala su sačuvana u shvaćanju i djelovanju unatoč duhovnim preobrazbama još iz doba poganske misli, i te značajke nije moglo ni kršćanstvo posve preobraziti. Vjerna svojoj tradiciji. Poljica su čuvala starohrvatsko kulturno naslijeđe koje se konstituiralo kao naš narodni hrvatsko-glagoljaški izraz. Ta starohrvatska, čakavska glagoljaška tradicija naših začinjavaca oblikovala je našeg poljičkog lučonošu prosvijećenosti, popa glagoljaša, i pod dojmom i utjecajima te čiste narodne kulture i tih naših glagoljaških evanđelistara, časoslova, šćaveta, tih starih i starinskih knjiga, ljetopisa, zapisa, lekcionara, psaltira, legenda, epigrafa, pjesničkih pučkih recitala, pjesmarica, sekvencija, prikazanja i misterija, tekao je stoljećima bistri i zdravi vrutak čiste hrvatske kulture, skroman ali blagotvoran i neuništiv. Taj je anonimni poljički glagoljaški prosvjetitelj slušao Marulićev lirski vapaj u **Molitvi suprotiva Turkom**, uzdisao je i jecao s njegovom zaplakanom Juditom nad opustošenom hrvatskom baštinom. I ne bismo rekli kako je tek puka povijesna koincidencija da jedno stoljeće poslije Marulićeve svehrvatske pjesme **Judite** imamo istinsku dramu junaštva naše poljičke Judite, Mile Gojsalića. Da su se Marulićevi versi sricali po poljičkim kominima i ognjištima pri svjetlu blagih uljanica i sjaju ražarena smrekova panja, može se sa sigurnošću pretpostaviti i vjerovati. Da je njegova hrvatska djevica Judita živjela patriotskim zanosom u mašti poljičkih djevojaka i žena kao veličajan uzor, potvrđuje upravo junački podvig Mile Gojsalića.

Samonikla, prahrvatska, izvorna i narodna kultura

Pri obilježavanju kulture koja se izvorno razvijala na području Poljičke republike, događa se da se njena prisna povezanost s pučko-vjerskom inspiracijom svodi na inferioran značaj. Ta je kultura progovarala medijem pučkog izraza i glasom obična čovjeka koji se borio za golu egzistenciju. Ona se razvijala mimo tadašnjega suvremenog književnog latinizma, pa je postojala sklonost da se njezin pučki izražaj obilježi manjevrijednim i vulgarnim.

Međutim, treba istaći da samonikla, izvorna glagoljaška pučka kultura nije nikada u sebi nosila nekakvu barbarsku reakciju na hrvatski latinizam i humanizam. Poljičko glagoljaštvo nije predstavljalo oporbu klasičnoj latinskoj kulturi koja je kod nas stvarala humanizam i renesansu, barok i klasicizam, i u kojoj su se duhovno oblikovali Marulić i Držić, Hektorović i Lucić, Vlačić i Vitezović, Česmički i Katančić, Krčelić i Brezovački.

U obilježavanju kulture na području Poljičke republike treba naglasiti da ona u svojim pučkim osobitostima nije bila ni antilatinska, ni antiklasična, ni antihumanistička, ni antiumjetnička. Ona je doista bila naglašeno samonikla, prahrvatska, izvorna i narodna, ali je asimilirala sve ono što je duh renesanse i humanizma donosio u veća kulturna središta hrvatskog juga. Poljičko glagoljaštvo nije separatizam u latinskoj zapadnoj kulturi, ono je u prevlasti romanskog duha isticalo samo našu samosvojnost, autohtonost, izvornost, nacionalnu samobitnost.

Prometejska iskra hrvatske tradicije

Poljička je republika jedinstven primjer jedne višestoljetne političke formacije, koja nije izgradila svoj vanjski sjaj, svoje dvorce, palače, utvrde, aristokraciju. Zadužbinama se nije ispunjala zadovoljština za vladarsko grizodušje; raskošem odličnika nije se prikrivala praznina stvarne moći; sjajem parada nije se uspavljivao u puku duh slobode. Poljičkim ratnicima poslužiše kao tvrđave i tabori u pravom smislu gnijezda orlovska. Kamene gradine i gomile bijahu herojske nekropole. Prometejska iskra nadomještala je ratne vještine. a superiornost duha prevladavala je siromaštvo. Poljica su čuvala onu hrvatsku klasičnu tradiciju koju je obilježavala skromnost, jednostavnost, duh čednosti i poštenja, naslijeđe zakonitosti i narodnih običaja koji su postajali i pravo i zakon. Od sveukupne umjetničke djelatnosti ove siromašne seljačke republike ostao nam je tek pokoji spomenik starohrvatskoga sakralnog pučkog graditeljstva, poneka spomen-ploča i stećak oko starih zavjetnih crkvica, čista stilska lapidarnost kakvog kamenog seoskog dvora, jednostavnog kao narodna pjesma, ili kakva starodrevna madona, Naša Gospa, u naivnoj stilizaciji na tamnom orahovu duborezu.

MATE ŠIMUNDIĆ

o pjesniku

ANTUN MIHANOVIĆ
život i djelo

Antun Mihanović rođen je u Zagrebu 10. lipnja 1796. godine u Opatičkoj ulici br. 12. Po ocu potječe iz Petropolja kraj Drniša, te je pjesnik uz prezime Mihanović nosio dodatak Petropoljski. Njegova mati bijaše sestra hrvatskoga prabilježnika Josipa Kuševića. U njihovu domu nije bila posve odumrla štokavica, pa će kasnije, u doba hrvatskog preporoda, pjesnik lakše ovladati štokavskim narječjem, tj. novim književnim jezikom u kajkavskoj Hrvatskoj. U rodnome je gradu polazio osnovnu školu, gimnaziju i filozofiju, u Beču je studirao pravo, okončao ga u Zagrebu. Odmah po svršetku školovanja stupa u bilježničku službu pri Banskom stolu u Zagrebu (20. VIII 1813). Bijaše tada napunio tek 17 godina. Vjerojatno nije bio zadovoljan službeničkim poslom, pa ga ostavlja, 1815., da bi prešao u — vojsku. Postaje časnikom, točnije, vojnim auditorom u 45. pukovniji baruna Mayera. Služio je u sjevernoj Italiji, u gradovima Veneciji i Padovi.

Preteča hrvatskog preporoda

Boravljenje u Italiji nije bilo beznačajno. Svakako da se u njemu rano javilo zanimanje za jezik, koje se u Italiji moglo proširiti i poprimiti određenije oblike. Na ovakav ili onakav način privlačit će ga jezik i književnost do kraja života, iako neće biti jezikoslovcem po struci ni književnikom od poziva. U 18. stoljeću u Italiji se bio razvio zamašan jezični pokret kao dio borbe za nacionalno oslobođenje i ujedinjenje, u 19. stoljeću bio je još snažniji. Pokret se uglavnom zasnivao na racionalističkim shvaćanjima uloge i zadataka jezika u narodnom životu. Prosvjetljenje naroda nije se moglo postići podržavanjem latinskog jezika, niti su se njime mogli pokrenuti široki narodni slojevi u borbu za oslobođenje. Suvremeni je život tražio i svoj nacionalni, živi jezik. Mihanović se oduševio novim shvaćanjima, pogotovu stoga što je latinski jezik bio u Hrvatskoj službeni jezik i tako priječio nacionalni i društveni razvoj. Bio je privilegij viših društvenih razreda. Plod ovakvih gledanja na jezik jest njegova knjižica »Reč domovini o hasnovitosti pisanja vu domorodnom jeziku«, koja je izišla u Beču 1815. godine. Dugo se držalo kako su u njoj iskazane izvorne misli o jeziku, odnosno o upotrebi hrvatskog jezika u javnom životu; međutim, kasnije se utvrdilo da je bio pod vidljivijim utjecajem Talijana Francesca Algarottija. Bez obzira na tuđi uzor, djelce je imalo neospornu vrijednost u vremenu koje je prethodilo hrvatskom preporodu. Jasno i bez suzdržavanja traži se uvođenje hrvatskog jezika u sav javni život u Hrvatskoj, a time i ukidanje latinskog jezika kao službenoga.

Smion i dalekovidan pokušaj

Živeći u Italiji, namjerio se na jedan rukopis Gundulićeva Osmana. Ostao je zabezeknut kada je ustanovio da hrvatska književnost posjeduje veliko epsko djelo visoka umjetničkog dometa. Toliko se bio oduševio da ga je hotio tiskati. U tu se svrhu pismeno obratio čitateljstvu, ali na njegov pretplatni oglas bi slab odziv te nije ostvario plemenitu nakanu.

Kada je Mihanovića obišao zanos za vojništvom, zatražio je mirovinu. Napustivši vojsku, nastanio se u Rijeci, ali ne osta dugo nezaposlenim, pa 1826. ulazi u gradansku službu: stupa na položaj gubernijalnog tajnika. Da se u novoj sredini pokazao kako dolikuje, svjedoči njegov izbor za narodnog zastupnika grada Rijeke već slijedeće godine. Na saboru u Požunu iskazao se odviše slobodoumno te mu je oduzeto zastupništvo. No njegov promišljeni duh ne miruje: želi unaprijediti hrvatsko gospodarstvo, osobito trgovinu vinom, za koje traži novo tržište pa radi toga odlazi u Sjedinjene Američke Države, gdje provodi nekoliko godina. Nije poznato kakav je uspjeh postigao, ali je za ono doba to bio smion pothvat, cilj dalekovidan. Prilike u kolonijalnoj Hrvatskoj nisu bile povoljne za ostvarenje Mihanovićevih zamisli, ali mu naše vrijeme osobito daje za pravo, jer je Hrvatska pomorska zemlja i njezina je sadašnjost i budućnost na moru.

Pripomoć Jelačiću za rat protiv Mađara

Po povratku iz Sjedinjenih Država nastanjuje se u Malom Trgovišću, u kojemu ostaje dvije godine. Odlazi u diplomatsku službu: postaje prvim austrijskim konzulom u Srbiji, 1836. godine. Odlazi u diplomatsku službu: postaje prvim austrijskim konzulom u Srbiji, 1836. godine. U Topčiderskom je konaku predao vjerodajnice osobno knezu Milošu. Bijaše to vrijeme početka hrvatskog preporoda, zanosna nacionalnog buđenja kojega je vatreni pobornik bio i Mihanović. Nastojao je djelovati na Miloša Obrenovića da bi usmjerio srpsku politiku prema slavenstvu i Rusiji, ali ne bi sretne ruke. Uz to mu se dogodila i ljubav s Ankom Obrenovićevom, kćerju Miloševa brata Jevrema. Milošu pogotovu nije odgovaralo stupanje u rodbinske odnose s austrijskim diplomatom pa se usprotivio tomu braku. Ne uspjevši na diplomatskom zadatku u Beogradu, premješten je na istu dužnost u Solun nakon dvogodišnjeg boravka u Beogradu. U Solunu se zadržao do 1846. godine, kada prelazi u Smirnu. Iz Smirne je poslao novčanu uštedevinu banu Josipu Jelačiću kao pripomoć za rat protiv Mađara. Konzulovanje nastavlja u Carigradu i Bukureštu. U Bukureštu je službovao četiri godine. U njemu je i umirovljen, 1858. godine. Vraća se u Hrvatsku i naseljuje se u Novim Dvorima kraj Klanjca. Dvije godine prije umirovljenja umire mu žena, a ni njemu nije ostalo još puno življenja: umire u noći između 14. i 15. studenoga 1961. godine. Sahranjen je u Klanjcu.

Bibliofilski rad

Osim spomenute »Reči domovini« Mihanović se i dalje marljivo zanimao jezičnim pitanjima. Godine 1823. izišla je u Beču njegova rasprava pod naslovom »Zusammenstellung von 200 laut-und sinnverstandten Wörtern des Sanscrites und Slawischen« (Popis 200 riječi srodnih glasovno i značenjski sanskrta i (staro) slavenskoga), zatim iste godine i »Die Zigeuner« (Cigani). Premda rasprave nisu opsežne, ipak su vrijedne pažnje zbog toga što su prve u hrvatskoj znanosti iz oblasti indoevropeistike i ciganologije.

Neusporedivo je važniji za nas i za slavističku znanost Mihanovićev bibliofilski rad. Nalazeći se u Solunu i turskim gradovima, skupljao je stare rukopise. Potječu uglavnom iz 13. stoljeća, pisani su ćirilicom. Danas se čuvaju u Jugoslavenskoj akademiji u Zagrebu pod nazivom »Collectio Mihanovićiana«. Posebno treba izdvojiti »Zografsko evanđelje« koje je pronašao na Athosu (Svetoj gori). Pohranjeno je u Lenjingradu. Godine 1957. objavljen je u Grazu »Homiliar«, također jedan od rukopisa koje je otkrio.

Zviezdani trenuci

Kada je počeo bujati hrvatski preporod i Ljudevit Gaj pokrenuo Novine i časopis Danicu 1835., preporodu su pristupili listom mladi intelektualci. Njihova prosječna dob bijaše nešto iznad 20 godina. Mihanović je tada bio gotovo četrdesetogodišnjak, čovjek velika životnog iskustva i sposobnosti. Nije mogao odoljeti preporodnom oduševljenju te mu se priključio bez kolebanja. Budući da je pisanje pjesama smatrano dužnošću svakoga pismenog rodoljuba, to je i Mihanović propjevao. Kasno s obzirom na njegovu dob, ali je hotio dati svoj obol nacionalnoj stvari. Napisao je usve desetak lirskih pjesama. U Danici br. 10 od 14. ožujka 1835. izišla je njegova »Horvatska domovina«, nazvana »Lijepa naša« kada je postala hrvatska himna, svakako njegovo najuspjelije pjesničko ostvarenje i najveće životno djelo. Među prvim je prilozima, objavljenima u Danici, tiskana štokavicom i novim pravopisom pa time kao da je donijela pobjedu štokavskom narječju i novom pravopisu u hrvatskoj književnosti. Obično je malim pjesnicima dano biti stvarateljima himne: u jednom su hipu osobito nadahnuti i vinu se pod oblake koje nikada više ne dostignu. To su njihovi zvjezdani trenuci. Dakle i Mihanović imaše svoj zvjezdani trenutak, časovit i neponovljen, kada je stvarao »Hrvatsku domovinu«, tu najljepšu hrvatsku domoljubnu pjesmu. Po ovome stoji uz bok Rougetu de Lisleu, pjesniku poznate Marseljeze, i Pauli von Preradović, pjesnikinji austrijske himne. Oni su bljesnuli snažnim meteorskim sjajem i ostavili sjajan trag.

LIJ
NA
DOMO

PRED 110-tu OBLJ
PJESNIKA HRVA

EPA
AŠA
OVINA

JETNICU SMRTI
ATSKE HIMNE

o himni

Draž, ljepota i neposrednost

Vrijeme »zaborava«

Današnji hrvatski mladi naraštaji jedva da su i čuli za pjesnika »Lijepe naše«, a još manje su mogli pročitati svoju himnu. Već četvrt stoljeća ne pjeva se na svečanostima, a nema je u školskim čitankama, gdje joj je inače mjesto, i to na početku knjige. Iako je u čitankama za osnovnu školu u SR Hrvatskoj dano dosta prostora domoljubnim sastavcima, među njima nije moguće naći najdomoljubljivije pjesme. Dosadašnji sastavljači čitanka — Vice Zaninović, Juraj Bukša, Anica Antoš i drugi — kao da zaboravljahu tu osnovnu dužnost, a Savjet za prosvjetu SR Hrvatske, koji inače odobrava školske priručnike, nikada nije dosad tražio od sastavljača da uvrste hrvatsku himnu u čitanke. Iako u njemu uvijek bijahu okati ljudi i veoma razvijene moći zapažnja, ne vidješe, eto, propust kakav je mogao uočiti i svaki osnovac. Rečeno je kako je oprez majka mudrosti te korisnije bijaše biti opreznim nego li mudrim. Strah ima velike oči, pa i onda kada je bila riječ o himni hrvatskog naroda koja je bila prihvaćena već puno jedno stoljeće, i k tomu po svojoj osnovnoj naravi miroljubiva i neutralna prema svakom drugom narodu; uz to, u njoj ne nađoše mjesta ni kraljevi, ni bogataši, ni velikaši, ni silnici — da je zbog toga trebalo zazirati od »Lijepe naše«. Valjda ni jedna hrvatska domoljubna pjesma nije doživjela potpun zator kao himna!

»Ponoćna« himna, »neaktualan« pjesnik

Ipak u svemu ovom ima jedna gorka istina: na zagrebačkoj radiostanici daje se redovito himna. Ali u 24 sata! Ovakvo se lukavstvo malo gdje susreće. Sofizam je to prvog reda. Ispada, kao sve je u redu: himna se izvodi svaki dan, pa mirna Bosna. Kada i komu, to je sporedno. Ne znam komu je namijenjena u sredini noći? Još bi se ovaj iznenađujući postupak mogao nekako razumjeti da u nas poduzeća i ustanove ne počinju raditi u 6 ili 7 ujutro i da seljek ne ustaje prije izlaska sunca. Da rad počinje u 9 sati, kao u više evropskih zemalja, dosta bi ih još bilo budno u ponoć. Ovako je to uzaludan posao, zamazivanje očiju. U tijeku prošle četvrti stoljeća moglo se i više puta mijenjati vrijeme izvođenja ovog ili onog, jedino himna imađaše tu prednost da nije pomicana. Mislim: ne stoga jer nije mogla dalje!

Posvemašnje zapostavljanje »Lijepe naše« dovelo je u isti položaj i njezina stvaratelja. Rijetko je u novinama objavljena kakva bilješka o njemu, časopisi nisu puno marili za nj. Sjećam se kako sam prije desetak godina ponudio prilog o Antunu Mihanoviću glavnom uredniku jednog časopisa, ali me on otprve odbio, i ne pogledavši ga, govoreći: »Mihanović sada nije aktualan!« Mora se priznati: govorio je istinu oprezni momak. Zavjeru šutnje prekinuo je Joža Skok u »Kaju« br. 5/1970. donijevši vrijedan članak o životu i radu Antuna Mihanovića. Bit će da je to najvrednije što je objavljeno o pjesniku zadnjih dva i po desetljeća.

Valja se dičiti, ne opravdavati!

Kada danas želimo himni vratiti prijašnje priznanje i dostojanstvo, gotovo se uvijek pozivamo kako je njome bio oduševljen ruski književnik Maksim Gorki. Gorkijevo je priznanje vrijedno svake hvale, ali je ono došlo kasno, kada je »Lijepa naša« već postala hrvatskom himnom. Čemu je uvođenje hrvatske himne u ponovni život ovisno o bilo kome, pa i o Maksimu Gorkome? Na što bi se dotičnici pozivali da je možda Gorki nije pohvalio? Kao da se opravdavamo pred onima koji je proračunato potisnuše i hoćemo im dokazati njezinu umjetničku vrijednost oslanjajući se na veliko ime. Zaboga, pa to je film za slijepce. Nisu se oni povodili za umjetničkim mjerilima ni kada su je odgurnuli u kut. Otvoreno i istinito: odbacili su je jer je hrvatska, jer je nacionalna. Samim je time stajala na putu nakaradnom unitarizmu. Zbog svega rečenoga neće biti zgorega prigodno prozboriti o našoj himni i njezinoj krasoti.

Mila si nam ti jedina . .

Preporodna je književnost bila prožeta dvovrsnom ljubavi — ljubavi prema domovini i ljubavi prema zemlji. Lirika je uz to dobrano odisala nazdravičarstvom i površnošću, no Mihanović nije podlegao opće raspoloženju. U »Hrvatskoj domovini« progovorio je o domovini toplo, izravno, intimno, iskreno i duboko; opisao zemlju i narod, unio u nju prošlost i suvremenost ne podređujući je hirovima vremena. Dosta je navesti prve dvije kitice da bi se osvijetlila sva njezina draž, ljepota, neposrednost;

Lijepa naša domovino,
Oj junačka zemljo mila,
Stare slave djedovino,
Da bi vazda sretna bila!

Mila, kano si nam slavna,
Mila si nam ti jedina,
Mila, kuda si nam ravna,
Mila, kuda si planina!

Pjesnik govori u množini, tj. svi mi razgovaramo sa svojom domovinom, kazujemo joj, divimo joj se. Posebna je snaga u epitetima (ukrasnim pridjevima): LIJEPA, JUNAČKA, STARA, SRETNA, MILA. Tako se u osam stihova pet puta nalazi MILA, zapravo svaki stih druge kitice počinje pridjevom MILA; na njemu počiva sva vrijednost izrečenih misli. Ovu riječ majka najčešće upućuje svomu djetetu. Prikladnijih epiteta nema koji bi se mogli pridati domovini; kao da je u njima čitava naša povijest i sva vrlina naše domovine. Imenice su: DOMOVINA, ZEMLJA, DJEDOVINA. A domovina je SLAVNA, JEDINA, RAVNA, PLANINA. Kako ni jedno ljudsko djelo nije potpuno, a nekmoli savršeno, nije ni »Lijepa naša«. Naime, u njoj se ne spominje more, iako je niknula na moru, u Rijeci. Ali istini za volju, nazočnost osobinā čakavskog narječja u njezinu jeziku približuje je moru, daje joj dah hrvatskog mora. Dakako, ovo je samo potvrda da ju je napisao kopneni Hrvat.

Najsretnije rješenje

Spomenuto je kako je pjesnik od oca naslijedio nešto štokavice, ali je po majci i sredini u kojoj je rođen i odrastao bio pravi kajkavac. Živeći u Rijeci, primio je u svoj jezik dio čakavskoga besjednog sklada. Kada se svrne pozornost na jezik hrvatske himne, lako je ustanoviti da u njoj ima primjesa čakavskoga i kajkavskog narječja, što će reći kako su u njezinu jeziku sjedinjena sva tri hrvatska narječja. Tako je zadnji stih prve kitice glasio:

Da bi vazda č e s t n a bila!

U čakavskom čestna znači SLAVNA. Čakavizam je i u stihu:

V e l e gore, v e l i ljudi.

Uz neke kajkavske riječi njezin je naglasak pretežno kajkavski; Mihanović je izgovarao, na primjer, domovina, djedovina tek su je štokavci poštokavili svojim čitanjem. Svatko ju je čitao na svoj način. Budući da je do 1836. godine hrvatska književnost bila trojezična (a takva je i danas), tj. na štokavskomu, čakavskom i kajkavskom, himni jedino odgovara predstavljati spoj sva tri književna jezika. Sretnije se rješenje ne može zamisliti.

Himna koju je izabrao sam narod

Pjesnik nije doživio doba kada je njegova »Hrvatska domovina« postala hrvatskom himnom; u vremenu nacionalnog buđenja nije se mislilo na himnu. Pjesma demokratskoga raspoloženja postaje himnom također na demokratski način, tj. bez natječaja, odbora, uvjeta, glasovanja i kojekakvih natezanja. Pjesma bijaše omiljena među čitateljskim općinstvom pa ju je 1846. uglazbio u Glini vojni kapelnik Josip Runjanin, Vinkovčanin, za potrebe Jelačićeve pukovnije. Prvi su je dakle pjevali hrvatski vojnici i donosili je u svoja sela, u svoje domove po izlasku iz vojske. Širila se gotovo jednako kao i Marseljeza: i nju su prvi raznijeli vojnici po Francuskoj, kasnije ju prigrlila sva Francuska. Uskoro se »Hrvatska domovina« počela pjevati u svečanim prigodama, na domoljubnim predstavama i skupovima; hrvatski je narod tako plebiscitarno izabrao pjesmu koja mu je najbolje odgovarala, koja mu je pogađala srce i um, u jednu riječ, u kojoj je vidio sebe. Na kraju 19. stoljeća zakonošama ne preosta drugo nego potvrditi stvarno stanje. U minulom su stoljeću isticane i druge pjesme kao moguće za hrvatsku himnu, primjerice Preradovićeva »Naša domovina« i »Bože živi« te Badalićeva »Hrvatska himna«, ali ne mogahu potisnuti »Lijepu našu«. Ona je prošla s hrvatskim narodom kroz sve bure i oluje, uvijek je Prva, Jedna i Jedina.

Hrvatski se narod dostojno odužio tvorcu svoje himne. O stotoj obljetnici »Hrvatske himne« u Mihanovićevu je dolu podignut kameni spomenik s reljefom kipara Rudolfa Ivankovića, na kući u Opatičkoj ulici 12 u Zagrebu postavljena je spomen-ploča, djelo Roberta Frangeša Mihanovića. Primjećujem usput kako u Zagrebu još nema dostojna spomenika pjesniku Hrvatske himne. Kada baš ništa nije učinjeno prije 10 godina, u povodu 100. godišnjice Mihanovićeve smrti, možda nije kasno vratiti dug pjesniku na 110. godišnjicu smrti, koja je upravo ove godine. Mi se svojih velikana slabo sjećamo, a ako ih se sjetimo, obično to činimo kasno. Pred nama je više od pola godine i u tom bi se roku ipak moglo nešto učiniti.

HRVATSKI JEZIK

ZRINSKI A NE ZRINJSKI

U 6. broju Hrvatskog tjednika objavio je Mate Šimundić članak »Ponovno: Zrinjski ili Zrinski«, pokušavajući dokazati da je rješenje **Zrinski**, koje ja predlažem (u HT br. 3) — neprihvatljivo. Polazeći od lingvistički nedovoljno utemeljene postavke (»Nije dvojbe da je govorni jezik jači od pisanoga«), Šimundić se poziva na govornu praksu, ali i sam najprije priznaje da se lik **Zrinjski** »u govornom jeziku n a j v i š e čuje« (dakle ne jedino), da bi zatim sasvim odlučno ustvrdio: »ali je u govornom jeziku **Zrinjski**« (dakle ovaj put, prema autoru, samo tako). Nedosljednošću, koja se očituje i na drugim mjestima (npr.: pisani jezik Krnarutićev jest potvrda govornoga stanja, ali pisani jezik 19. ili 20. st. to nije; prošlost se ne smije uzimati u obzir kad potvrđuje tuđe teze, ali smije kada ide u prilog Šimundićevima), autor pokazuje da ne želi raspravljati, nego nametati. Pa ni podatke koji su svima dostupni Šimundić ne navodi korektno: tvrdi da je službeni naziv zagrebačkoga trga samo »Trg Nikole Zrinjskog«, iako je — da je upravo na tom trgu čitao natpise — mogao naći Trg Nikole Šubića Zrinskog«. Zbog svega se toga Šimundićev članak ne može smatrati ozbiljnim prilogom ovoj diskusiji, pogotovu ako se ima na umu da je naš tisak (čiji se veliki utjecaj na govorni jezik ne može dovoditi u sumnju) i prije ove raspre počeo jasno opredjeljivati za lik **Zrinski.** Time je, uostalom, zadovoljeno jedno važno pravilo što ga hrvatski jezik poštuje: da prezimena — bez obzira na etimologije i analogije — prihvaća onako kako su se oblikovala u sredinama gdje su nastala. A već se Radoslav Lopašić (Hrvatski urbari, Monumenta historico-juridica, knj. V, Zagreb 1894, str. 173—174) na vrlo opsežnom materijalu uvjerio da su svi Zrinski, a osobito braća Nikola i Petar, hrvatski lik svoga prezimena uvijek pisali **Zrinski**, a nikada **Zrinjski.** Da je to Mate Šimundić pročitao, drukčije bi sudio.

Josip Vončina

ZRIN I ZRINSKI U DANAŠNJOJ HRVATSKOJ ONOMASTICI

U rubrici »Hrvatski jezik« utvrdio je J. Vončina u 3. broju HT-a ispravan oblik prezimena ZRINSKI. Kako sam nezavisno od njega istraživao lik toga prezimena, i došao do istog zaključka, htio bih Vončininim razlozima pridodati dokaze koji se odnose na današnje stanje i povijesne potvrde.

Prezime **Zrinski** često je u takvu liku i danas u ovim bivšim kotarevima: Bjelovar, Đurđevac, Čazma, Garešnica, Kutina, Karlovac, Ludbreg, Ivanec, Varaždin, dakle u sjevernoj Hrvatskoj gdje su Zrinski imali svoje utvrde i svoje posjede. Prezime **Zrinščak** nalazi se oko Bjelovara, Čazme, Pazina, Križevaca i Vrbovca, a **Zrinšček** u D. Miholjcu. Tim likovima treba dodati prezimena **Zrinušić, Zrinić** (u Primorju od 17. st. do danas) i prezime **Zrinović,** kako Nikolu Zrinskog zove Kačić i Krmpotić.

Sve navedene potvrde upućuju na toponim ZRIN, koji je vjerojatno u vezi s glagolom **zreti** (motriti), odakle **Ozren, Ozrin,** također nazivi naselja i vrhunaca, ili imenica **zrenik,** inačica za obzor.

Zrin kao toponim potvrđen je već od 13. stoljeća **(in Zrino),** u 14. st. **Zyrin,** a kasnije **Zerin, Zeren, Serin . . .** sve do Vitezovića: **knez od Zrina.**

Do danas u očuvani toponimi: **Zrin** (rt u Bakarskom zaljevu), **Zrin** (Dvor na Uni), **Zrinčići** (Istra), **Zrinščina** (Čakovec), **Zrinska** (selo i potok blizu Grubišnog Polja), i mnogi drugi: **Zrinski Brđani, Zrinski Topolovac, Zrinsko polje** itd.

Oblik Zrinjski mogao je doći preko mađarske grafije: **Miklos Zriny** u kojoj se znakom **y** označivalo plemstvo nosioca prezimena, a tim glasom umekšavao se prethodni suglasnik (usp. Nagy). To ne bi bio prvi put da tuđinci nametnu hrvatskom prezimenu svoj lik, koji onda, na žalost, mi nasljeđujemo. (Dovoljno se prisjetiti kako nam danas izgledaju naša istarska prezimena.)

Očita je dakle ispravnost oblika **Zrinski** prema **Zrin-grad od koga je poteklo vsemu pokolenju v napridak ime Zrinski** (Vitezović, Kronika, str. 104.)

Petar Šimunović

Napomena uredništva. Da nema nekih razloga za Zrinjski, ne bi bilo kolebanja i ne bismo o tome raspravljali. Kako je glavni razlog na koji se M. Šimundić poziva neuvjerljiv, sami smo svjedoci da i u suvremenoj upotrebi prevladava Zrinski, to je člancima J. Vončine i P. Šimunovića za naše novine ova rasprava završena.

Pjesnička oporuka

Frana Krste Frankopana

Osim jedne mladenačke religiozne pjesme čitav književno-pjesnički rad Frana Krste Frankopana povezan je uz posljednju godinu pjesnikova života, uz tamnička četiri zida staroga dvora u Bečkom Novom Mjestu. Frankopan je u zatvoru pisao i prepisivao, svoje spise sređivao i dotjerivao. Čak je jedan dio svog rada bio priredio i za tisak, ne zaboravivši pri tome napisati i predgovor za čitaoca.

Međutim, već i prije hapšenja i zatvora, dok je još bio na slobodi, Frankopan je u svim svojim životno-biografskim očitovanjima pokazao da je čovjek jedne osobite, pjesničko-emotivne strukture i psihologije. Osim spomenute mladenačke pjesme u kojoj se uspjeh, tj. povratak Gospine kućice iz Italije na Trsat, nada ostići plačem i suzama, Frankopan i najobičnije, ili bolje reći najozbiljnije pothvate intonira žarom svoje ponesenosti i emotivnog uzbuđenja. Za urotu je saznao kasno, tek 1669, ali joj se predao sa svim oduševljenjem. Upravo to se očituje u onom poznatom pismu kapetanu Čolniću u kojemu svoga kapetana izvješćuje da je čuo kako je sve u redu (sporazum s Turcima), pa jedva čeka da ga Zrinski pozove u boj protiv Nijemaca. Frankopan ne može sakriti svoju mržnju prema tuđinu koji vlada njegovom zemljom, a pri tome ništa ne poduzima da tu istu zemlju brani od Turčina.

Na poziv Zrinskoga pohrlio je prema Zagrebu. Drži oduševljene govore, pa u Brezovici poziva na ustanak turopoljske plemenitaše, a na Markovu trgu u Zagrebu zagrebačke građane. I u jednom i u drugom slučaju žar oduševljenja naišao je na hladno i proračunato odbijanje. Osamljen i razočaran odjurio je u Čakovec, posljednje utočište, odakle su prohladne noći, 13. IV 1670, odjahali on i Zrinski u Beč da traže sporazum i spas. Kao što znamo, našli su smrt i propast.

U tamnici se Frankopan budio i hladio, žar oduševljenja je nestao, mladi, hrabri i učeni hrvatski feudalac prepuštao se razmišljanju i molitvi, kajao se, tugovao i očajavao. Nije se bojao smrti — dokazao je to već u bojevima s Turcima — ali je u teškim časovima očaja i beznađa rezignirao. Kao ptica u kretki čeznuo je za slobodom, za šumama i livadama, zavidio je lovcima, pticama i cvijeću. Posljednji i još nedozreli izdanak jednoga starog stabla gasio se i venuo. Sagorijevao je u uvjerenju da je sve tako moralo biti.

Utjehu u teškim i sumornim tamničkim danima pronalazio je Frankopan u intenzivnom književnom radu. Proučavao je zapisnike književne akademije osnovane svojedobno u Beču 1650, čitao je i prevodio zbirke suvremenih sečentističkih stihotvoraca, oblikovao je i uredio opsežnu i raznovrsnu zbriku, tzv. »Gartlic«, ostavio je zbirku pjesama ispjevanih na narodnu, tzv. dijačke junačke, sastavio je zbirku zagonetaka i zbirku aforizama (zganke i senentencije), prozni spis »Trumbita sudnjega dneva«, zbirku nabožnih pjesama i scenski odlomak »Jarne bogati«, što je prevedeni torzo Molièreove komedije »George Dandin«.

Dvije nam stvari upadaju u oči dok listamo Frankopanovu književnu ostavštinu. Prvi je dojam kako je riječ o čovjeku čiji susret s književnošću nije bio slučajan, koji je književnost i pjesnički svijet uopće smatrao svojim i kojemu je pripadao stvarno i cjelovito. Drugi, je dojam, izuzmemo li pjesme tuge i rezignacije, kako pred sobom imamo čovjeka koji kao da i nije znao gdje se nalazi; kao da je zaboravio politički pokret u kojemu je sudjelovao i koji je istinski doživio. Kao da je u novim uvjetima posve zaboravio na neposredne uzroke što su ga doveli u sadanje sasvim surovo i stvarno stanje.

Pa ipak nije bilo tako.

Ima jedna pjesma u Frankopanovoj književnoj ostavštini koja rječito govori o njegovim najdubljim zaokupljenostima i osjećajima, pjesma u kojoj sažima sve što se dogodilo s njim, s njegovom rodbinom i s njegovom zemljom, pjesma koja je na stanovit način ne samo pregled i obračun nego i oporuka jedne tužne i tragične egzistencije.

Pjesma ta ima nedužan naslov: TITULUSA NIMA, IME VIMDAR IMA, (tj. Nema naslova, a ipak ima ime). Ime o kojemu je riječ nalazi se u akrostihu pjesme, u početnim slovima svakog stiha FRANKOPAN ZERINI KATTARINA. Pjesma je, dakle, posvećena, odnosno — bolje reći — pjesmu je pjevao misleći na Katarinu, svoju sestru, a suprugu Petra Zrinskoga, koji je kao i on čamio u tamnici. Upravo u razgovoru sa sestrom Frankopan je očitovao što misli i osjeća, otvorio se skrenuo i neposredno, kao da stvarno i neposredno zaista sam razgovara sa sestrom.

Ovu Frankopanovu pjesmu, razmišljanje jednoga čovjeka i pjesnika u nadasve osobitim uvjetima kao da možemo podijeliti u tri dijela: započevši u tonu očaja i rezignacije, u tonu plača, tuge i jada, pjesnik prelazi na pitanja, na krik i prkos, na prosvjed zašto je sve tako kako jest, da zatim završi u akordima smirenja, ali i neke jasne vizionarske nade kako će ipak jednoga dana svanuti ljepše vrijeme (»dojti hoće vrime«), kako će nevolje koje ih pritišću nestati. Treba se nadati i živjeti.

Ovaj pjesnikov put i rast od očaja preko prkosa do nade obogaćen je i nekim usputnim, veoma značajnim pojedinostima.

Prije svega, nije nevažno što svoj obračun i svoje zaključke Frankopan iznosi upravo u »razgovoru« sa sestrom Katarinom. Kao da i ovaj intimni, poetski susret svjedoči da je u slučaju Katarine posrijedi osoba koja će ga razumjeti ne samo kao sestra, nego i zato jer je i sama bila životno zainteresirana i djelatna u velikom i čistom pothvatu narodnog emancipiranja i oslobođenja. Imamo, dakle, pred sobom svojevrsni, posljednji i nečujni razgovor i obračun ne samo između brata i sestre nego i između suborca zajedničke stvari.

FRAN KRSTO FRANKOPAN

Tituluša nima, ime vimdar ima

Fili draga, veruj nezgovornu žalost,
Rad tebe začutih u srcu čemernost,
Ar nI moći telu nikakor trpiti,
Neg i duša mora nevojlno tužiti.
Kada god pomislim na prošastno vrime,
Onda suze ronim, svoje zabim ime,
Prokleta bi vura kâ te odsudila,
Ah! trplenje takvo jadno navalila.
Nimajuć uzroka prom tvojoj vridnosti
Zbučit je hotila svicke hudobnosti
Engedujuć rada nazlobu čemernu,
Ranit srce tvoje, skazat vsu neveru.
Je li to moguće, svita stvoritelju,
Nepravica takva tlači tvoju zemlju?
Još li ćeš pretrpit čalarnom narodu
Kat lakomu vuku nad ovcami škodu?
Al morebit zato grihe pregledivaš,
Tujinu nazlobit tako prepuščivaš,
Tvojom da pak z moćjom pravične desnice
Angela odlučiš požalit krivice?
Raduj ada, Fili, dojti hoće vrime,
Jedino živući stresti tužno brime,
Naj bu vse prošastno zasad pozabljeno,
Ar ime, poštenje dično je dobljeno.

Rječnik: nezgovornu: neizrecivu; zabim: zaboravim; engedujuć: dopuštajući; čalarnom: prevrtljivom

Manje je značajan još od srednjeg vijeka poznati, u hrvatskog pjesnika često ponavljani odušak, kako se sigurno radi o božjoj intervenciji, jer drukčije se »nepravica« i »nazleba« koju njegov narod trpi ne može objasniti. Ono što je značajnije, to je klasična ali i velika spoznaja kako ono što se događa s njegovim narodom liči na susret vuka i ovce. Po, također starom, hrvatskom običaju, pjesma, a i misao Frankopanova, završava etičkom opsesijom kako je važno da nije načinjeno ništa nepošteno, da je »dobljeno dično ime«. I konačno, kad je već riječ o jednom pjesničkom dokumentu, a o tome se radi, treba izraziti zadovoljstvo što su neke misli i zaključci pjesnika, njegovi osjećaji i spoznaje izrečeni u jednoj sažetoj kompoziciji starih hrvatskih dvanaesteraca. Stihovi u kojima se izražava tuga, krik i nada jednog tragičnog, ali ne i izgubljenoga života, svojom čistoćom djeluju kao autentična pjesnička definicija jedne spoznaje.

Rafo Bogišić

Kritičarski »grijesi«

IGOR MANDIĆ: Uz dlaku, »Mladost«, Zagreb, 1970.

Postoje knjige koje ne treba ni kuditi ni hvaliti, odnosno knjige koje treba pohvaliti jednostavno stoga što su potrebne. Pa makar one svoju ulogu odigrale i prije samoga objavljivanja, kao što je i ovdje, uglavnom, slučaj. Knjiga UZ DLAKU glavni dio posla — za koji se nedvosmisleno opredijelila — obavila je, moglo bi se reći, prije svoga tiskanja.

Igora Mandića, srećom, ne treba posebno predstavljati našoj javnosti, a to prikazivaču istodobno i otežava i olakšava posao. Igor je Mandić, jednom riječju, javni kulturni radnik, i to rasni, toliko javan i prisutan da za mnoge pitanje kako se odnositi, odnosno postaviti, prema suvremenoj hrvatskoj kulturi često prelazi u pitanje kako se odnositi, odnosno postaviti, prema Igoru Mandiću. Naravno, takvo pojednostavnjenje stvari ne služi odviše na čast hrvatskoj kulturi, ali se isto tako ne može reći da je tome kriv Mandić.

Očekivati je da će s vremenom izblijedjeti svi navijački (ili razni drugi »okolni« elementi) što danas veoma često oblikuju odnos prema Mandićevu djelovanju. Autor ovoga kratkoga napisa pokušat će zaobići »postavljanje«, odnosno »odnošenje« prema Mandiću, a pokušati progovoriti nekoliko riječi o samoj knjizi.

U podnaslovu knjige UZ DLAKU stoji: Književne kritike 1965—70. Dodat ćemo još jednu riječ, tako da će rečeni podnaslov glasiti: **novinske** književne kritike 1965-70. Dobili smo izričaj koji nam je dostatan za račlanjivanje svih mana i vrlina ove zbirke kritika. Ponajprije, jasno je da knjiga složena od novinskih književnih kritika u samoj sebi dolazi u određen sukob s prirodom svojim sastavnih dijelova: novinske književne kritike i previše su određene svojim medijem (novinstvom) a da bi se mogle mehanički skupiti u knjigu. Govorim to stoga što postoje neke indicije da bi ova pojava u hrvatskoj kulturi mogla postati i odviše uobičajenom praksom, a mnoštvo takvih knjiga zapravo prividom bujnosti prave kritičko-teorijske literature. Novinska kritika preoranjenim prenošenjem u knjigu može doživjeti tu sudbinu da nastavi živjeti upravo u onoj mjeri u kojoj još uvijek nastavlja živjeti kao novinska. U drugom slučaju može produžiti svoj vijek tako da kao tekst koji posjeduje stanovite vlastite vrijednosti (metodološke, stilske, umjetničke) ostane dugo ili trajno svježom. Ova njena (sretna) sudbina najčešće ne ovisi o ispravnosti ili pak o neispravnosti suda, već isključivo o njenom **rukopisu**. Uostalom, od objavljivanja (u novinama) Mandićevih kritika proteklo je premalo vremena a da bi netko, pa i on sam, mogao među njima izvršiti siguran izbor.

Mora se priznati da Mandićeve kritike često i ne pretendiraju na trajnost, da često dragovoljno odabiru dnevnu polemičnost i pojednostavnjenost, što proizlazi iz činjenice da se Mandić **jasno odlučio** za svoje mjesto i svoju ulogu (koja mu je dijelom i nametnuta učmalošću sredine). Već sama narav knjige UZ DLAKU upućuje na zaključak da je u njoj teško, a i krivo, tražiti cjelovitost. Riječju: ovu knjigu valja shvatiti kao zbirku prikaza, a toga je, mislim, i ona sama svjesna. Iz nje je teško izlučiti neka stroga i utemeljena estetička načela, jer njena osnovna namjera i jest u tome da ih se kloni: da se polemički bori za svoje ocjene, a mimo nužnosti njihova »estetičkoga« obrazlaganja. Njena je temeljna značajka jasnoća stava nasprам strujanja i pojava u suvremenoj hrvatskoj književnosti.

Ako sukob ove knjige sa samom sobom proizlazi iz novinske naravi njene građe, može se slobodno reći da odatle proistječu i njene vrline. Mandić njome (uz Ladana, Pavletića, Šoljana, itd.) podiže dostojanstvo tekuće, dnevne kritike, bez koje je neka kulturna sredina nezamisliva. Stoga bi najgore bilo odlučiti se napadati ili braniti knjigu UZ DLAKU prema njenom estetičkom sistemu, prema njenim sudovima ili stajalištima: svi putovi što vode prije spomenutome cilju dopušteni su.

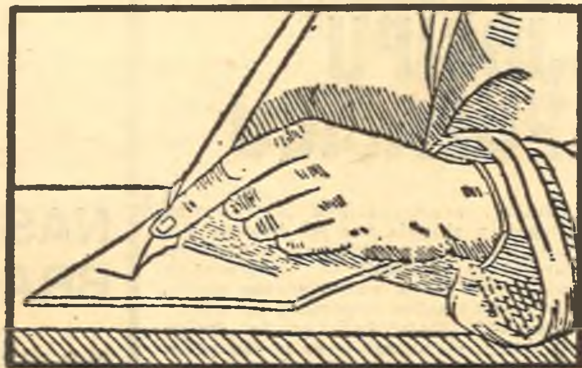
Dileme ove knjige, očito, jasno je osjetio i sam autor, pišući u uvodnom tekstu: **»Nije stvar u tome da autor opravdava svoju knjigu: svaka je knjiga u pitanju zato što je književnost uopće u 'teškoj situaciji'. Prema tome, nije riječ samo o ovoj knjizi ili barem ne na prvom mjestu. Svaka (nova) knjiga nosi i osjeća dijelić sudbine što je u ovom vremenu pala u dio književnosti uopće.«**

Dakle: ako bi netko u ovoj knjizi htio tragati za kritičarskim grijesima, morao bi uzeti u obzir i grijehe koji nisu njeni, grijehe sredine.

Bože V. Žigo

PEN u Portorožu i Rovinju

Zašto pisati?

U organizaciji najagilnijeg od svih jugoslavenskih PEN-središta, tj. Slovenskog PEN-centra, i uz suradnju Hrvatskog PEN-a, održan je od 7. do 11. svibnja u Portorožu i Rovinju međunarodni susret pisaca na opću temu **Zašto pisati?**

Sastanak je uspio, organizacija je bila odlična, vrijeme lijepo, pisci uglavnom dobronamjerni, referati kratki, ponekad čak i duhoviti, atmosfera u pravom smislu te riječi internacionalna. Prema popisu sudionika komentator je u stanju izbrojiti gotovo dvije stotine gostiju iz Australije, Belgije, Bugarske, Engleske, Libanona, Francuske, Savezne Republike Njemačke, Nizozemske, Mađarske, Indije, iz obje Irske, Izraela, Italije. Obale Slonove Kosti, Japana, Norveške, Poljske, Rumunjske, Škotske, romanske Švicarske, zatim su bili prisutni i Švicarci njemačkog jezičnog izraza, pisci iz Turske, Sjedinjenih Američkih Država, pisci u izbjeglištvu, Švedske, Grčke, predstavnici četiriju jugoslavenskih PEN-središta, te pisci SSSR-a kao promatrači. Na okupu našlo se nešto pisaca sa svojim ženama, pisaca koji su došli sami, dama koje su se nalazile u nečijoj pratnji, a za ljubitelje kurioziteta saznali smo da je bila prisutna i jedna prava princeza, na žalost, nisam uspio saznati što piše i da li uopće piše.

Istodobno održavani su i sastanci Egzekutive PEN-a, i tamo su se vodile žestoke borbe u stilu izraelsko-arapskog sukoba, tako da se na momente pričinjalo da će biti potrebno pozvati mirovne snage UN. Ipak, kasnije, za okruglim stolom (koji su uvijek bili četverouglasti i na kojima se kao po nekom pravilu zapravo uvijek izlazilo na govornicu i monologiziralo s mikrofonom — tim najstrpljivijim slušateljem referata i ispovijedi), tema je toliko zaokupila pisce da one sitne političke netrpeljivosti više nisu dolazile do izražaja. Uostalom, da su kojim slučajem pristalice Arapa i dalje inzistirali u započetom sukobu, njihove bi šanse na sastanku bile minimalne, iako je bio prisutan tek jedan jedini pisac iz Izraela, no meni se čini da su predstavnici izabranog naroda (među gostima) bili u većini.

Između optimističkih uvjeravanja zašto treba pisati i pesimističkih proklamacija da je pisanje besmisleno, sastanak je protekao u znaku nekoliko pametnih riječi Ernesta Fischera, Heinricha Bölla, Charlesa Bracelona Flooda, Alaina Robbe-Grilleta, Antuna Šoljanu i još ponekog pravog pisca koji je osjetio potrebu da nešto saopći, bez pretenzija da se njegovo osobno iskustvo prihvati kao norma pisateljske zbilje.

Iako je velik broj sudionika donio sa sobom teže breme godina no lucidnosti, što bi za te godine trebalo pretpostaviti, čini se da nije bilo nesporazuma koji bi ugrozili one duboko ljudske razloge koji ljude nagone da se izražavaju kroz ljudsku povijest.

Prijedloga da se književnost, uza svu skepsu i njezinu objektivnu nemoć pred svakom silom, ipak ne ukine — bilo je više, jer pisci s razlogom još uvijek vjeruju da se pisanjem može oblikovati svijest koja će kasnije djelovati na preobrazbu društva; pisac na svom malom poligonu od papira eksperimentira; on odabire slobodu, koja mu je u društvu vrlo često osporena; on akumulira u riječi svu svoju nemoć, svu svoju bespomoćnost, kad ne može ostvariti svoje ideje, ali čini mi se da je ponekad ipak dobro što pisci nisu oni koji bi svoje naume trebali ostvariti u kontekstu društvene prakse (ovo uvjerenje potvrdili su i ovom zgodom neki sudionici razgovora). Život bi tada na trenutke izgledao veseliji, igrala bi se jedna velika igra o kojoj je nešto govorio i Alain Robbe-Grillet, no čini mi se da čovjek u biti ipak ne bi bio sretniji.

Pisanje je odolijevanje sudbini. Iako vrijeme nije sklono patetici, i igra je patetična upravo zato što negira jedna pravila izmišljajući druga.

Ovaj sastanak, kao i mnogi drugi sastanci, pokazao je pisce u simpatičnom svjetlu kraljeva koji su ostali bez kraljevstva i sada propovijedaju demokratske ideje, iako su se pažljivijem analitičaru u pojedinim, naoko neutralnim rečenicama, otkrivale prepreke koje stoje ne samo među pojedincima, nego i među ideologijama, koje su kao i svagdje bile prisutne i u već pomalo mondenom Portorožu i prekrasnom otočiću Katarina u Rovinju.

Satanak nije donio nikakvih zaključaka, jer mu to i ne bijaše svrhom. Izmjena ideja i iskustava bila je korisna, ugođaj simpatičan — i poslije teških dilema koje su iznosili pisci, završni ples i svečana večera djelovali su veselo i ohrabrujuće — za pisce ili pisanje?

Ne znam.

Branimir Donat

IN MEMORIAM

VERKA ŠKURLA ILIJIĆ

Ostavila nas je neprimjetno kao što je prilično neprimjetno i živjela. Sigurno će ova vijest iznenaditi one koji su čuli za nju, jer su vjerojatno živjeli u uvjerenju da je već davno otišla. Svakako, žalosna je činjenica i kulturni propust da nijedna naša novina nije registrirala njezin odlazak. A ipak, bila je jedna od najistaknutijih hrvatskih književnica između dva rata.

Verka Škurla Ilijić rođena je 1891. u Dolu na Hvaru, a otac joj se — Stjepko Ilijić — također bavio književnim radom. Završivši srednju školu, živi naizmjence u Sarajevu, Splitu i napokon u Zagrebu, baveći se profesionalno književnošću kao i žurnalistikom. Okušala se u raznim književnim rodovima, da bi najveći domet postigla na polju kratke proze. U svojim prozama obrađivala je teme s rodnog Hvara, Sarajeva i Splita, u drugim je pak fiksirala neke osobne doživljaje i sjećanja, u nekim je, opet, pisala o djeci, a nije ostala slijepa ni pred ratnim zbivanjima. Objavila je velik broj novela, od kojih će jedan dio skupiti u posebne knjige (»Djevičanstvo«, »Tko im sudi?«, »Tihe priče«, »Izabrane pripovijetke«, »Tekla Sava mutna i krvava«, »Posljednje suze moje majke« itd.). Iako sve što je objavila nije uvijek na umjetničkoj visini, ne može se osporiti da neke od njezinih novela mogu izdržati i stroži kriterij (pa su dobile priznanja i ušle u naše antologije, kao npr. »Hanumica«). Spomenimo da je za neke svoje novele dobivala i nagrade na književnim natječajima (za novelu »Đentile«, npr., bila je dobila nagradu na natječaju Cvijete Zuzorić).

V. Škurla Ilijić ogledala se i na području romana, no bez većeg uspjeha. Napisala je i nekoliko drama manje vrijednosti, od kojih su dvije (»Na tankom ledu« i »Komad puta«) doživjele svoju kazališnu realizaciju. Pisala je još pjesme, članke, reportaže, feljtone, a surađivala je u mnogim listovima i časopisima između dva rata. Sve u svemu, V. Škurla Ilijić bila je jedna od najmarkantnijih žena književnica svoga vremena.

Zdravko Mužinić

U spomen JOSIPU PUPAČIĆU

Strašna, neprispodobiva srmt Josipa Pupačića okuplja nas još jednom oko bitnih problema ljudskog postojanja, društvene savjesti i umjetničkog stvaranja. Na to nas istodobno potiče životopis tragično poginulog pjesnika i pjesničko djelo koje smrću Josipa Pupačića ne blijedi, nego se zaokružuje u potpunija i stvarnija značenja.

Objašnjenje takve duboke povezanosti jednog životopisa i pjesničkog djela mogao bi dati razgovor o generaciji hrvatskih književnika koja s teškim bremenom na svojim leđima stoji na razmeđi dva dijametralno suprotna odnosa ne samo prema književnom stvaranju, nego i životu čovjeka i naroda uopće. »Krugovaši« ne mogu zaboraviti što znači opasnost ždanovizma i staljinističkog centralizma, njihovo je književno djelo do posljednjeg slova prožeto borbom za ideale demokracije i ravnopravnosti. No iako je naš opći društveni razvitak potvrđivao te ideale, »krugovaši« su plaćali najveći račun natražnjačkim otporima. I u Pupačićevu se djelu san o preporodu hrvatskog naroda ne može dijeliti od njegovih lirskih snova o livadama, rijekama, jablanima i kišama djetinjstva, ljubav, prijateljstvu, sveopćem bratstvu. Ali, kažimo još jednom: to nije mana nego neprolazna vrijednost njegova pjesništva.

Neupućene će zbuniti što u prvim pjesmama Josipa Pupačića, neke su od njih antologijske vrijednosti (»More«, »Tri moja brata«, »Zaljubljen u ljubav«), nema stihova koji se neposredno izjašnjavaju o društvenim zbivanjima. Ipak su njegove knjige »Mladići« i »Kiše pjevaju na jablanima« značile bitno novo u hrvatskom pjesništvu. U duhovnoj klimi teško opterećenoj dogmatizmom, stihovi Josipa Pupačića vraćali su poeziju ljudskim praizvorima, niječući utvrđene klišeje, oni su riječima pronalazili njihovu istinsku težinu.

Na toj osnovici bit će kasnije jednostavno graditi. A samo će najozbiljniji graditelji spoznati što im znači takva pouzdana osnovica.

No u tom općem, »krugovaškom«, pjesništvo Josipa Pupačića ostvaruje posebnu nadahnutost, zanesenost, strast, koja, priklanjajući se samom tlu raslinja i magiji ljudskih pokreta, otkriva čudesne i još neizgovorene ritmičke mogućnosti hrvatskog jezika.

U početku su ta njegova lirska, svjetlu i punini života okrenuta čaranja i bajanja djetinjski i mladićski prostodušna. U kasnijim zbirkama (»Cvijet izvan sebe« i »Ustoličenje«) postaju sve složenija i, nesumnjivo, tragičnija. San o djetinjstvu je svršio, umjesto njega začinje se sve oštriji i bespoštedniji dijalog s vlastitom savješću i savješću svojeg vremena.

Da bismo došli do vrhunca Pupačićeva pjesništva koje ostvaruje rijetko uvjerljivi kontinuitet, morali bismo potražiti njegovu posljednju zbirku pjesama koja je u tisku i koju ovaj tragični pjesnik nikada neće vidjeti objavljenu. Ipak, više pjesama iz ove zbirke, objavljenih posljednjih godina u književnim revijama i listovima, nagovještava da je pjesnik svoje stvaralačke potencijale oplodio težnjom za integracijom hrvatske duhovnosti, a u prvom redu hrvatskog jezika, koji još žedno čeka sokove juga i gorčinu sjevera.

Manje nego o pjesniku, zna se o Josipu Pupačiću društvenom radniku, jednom od onih koji su 1965. godine požrtvovno, uporno i savjesno radili na razbijanju stare centralističke strukture Saveza književnika Jugoslavije. Novi statut ove organizacije koji će postati uzorak neophodnih promjena svim drugim organizacijama umjetnika, nosi i anonimni potpis Josipa Pupačića.

Mjerimo li njegovu društvenu djelatnost njegovim težnjama, reći ćemo da je stvaralačke potencijale oplodio nije kritika njegova života nego prilika u kojima je živio. Time je značaj onoga što je učinio mnogo veći.

Slavko Mihalić

Josip Pupačić

Četiri pjesme

NAS SEDAM BRAĆE

Nas sedam braće
visoke
gledamo preko brijega
u tavne gudure.
Nas sedam braće
velike.
(Ja nisam velik. Malen.
Ali visoko
stojim uz svoju braću.) I pitam:
zašto se ogrće
sunce. I pitam:
zašto sunce
odlazi. Malen
stojim uz svoju braću
visoko. I pitam . . .

Velika. Velika su moja braća.
Sunce odlazi. Toplo je
od smijeha moje braće.
Gledam poljubljen:
dobro sunce
odlazi. I gledam:
stojimo visoki i gledamo.

Nas sedam braće
sestara, nas
sedam sinova. I naše sestre.
i naše tri sestre
pjevaju. A otac naš
sa štapom. Podbočen,
I naša mati svijetlom
radošću.

Nas sedam braće. Stojimo.
Ja malen,
a mi visoki.
Nas sedam braće. Hej!
Nas sedam sinova.

BDJENJE

Za Benku

I tako sve ove noći vidjela se zora
kako se svu noć i u zoru kako se diže
a noć je
i beskrajnu pod sobom svu noć tamu
i u zoru ostavlja

I ne mogavši, trudeći se, sresti
ni u tome kako zora raste vidjet onu
(a to je glavni razlog bdjenja)
koja ispunjaše tamu
kako diše slušah je

I tako sve ove noći išao sam k zori
koja se ne htijuć svu noć i u zoru dizaše iz
tame

Beskrajna zora
Glasovima ptica dizaše se
a kajsije zrele
u vrtu

Prozori su otvoreni zori

I ostah u budnosti
I, ne mogav ne misleći biti
(a to je glavni razlog pjesme)
zapisah ovo u zoru
kako se obično slučajno desi

I onda se zora, videći me, ustala

I ja je ugledah u zoru
jer u zoru, slučajno, tako se ne htijući sve vidi

DIPTIH

I

Čekah, ali ne dočekah te
Svirepa Zornjačo
Te kako blijedim
Sve više se udaljuješ

I tako polako nestajem
U tihom nadahnuću:
Slijedim svoj tužni zanos
U svijet što ne htje da se stvori

II

Ovdje sam, samo duboko pokopan
U ovoj stvarnijoj šutnji
U koju ne dopire tvoj pogled
Ni tvoj jalovi sjaj
Besmislena zvijezdo
Iz niske nizine

MOJ KRIŽ SVEJEDNO GORI

Evo me, moj svijete, na raskršću
I tvom i mome
Oprostimo se. – Ti plačeš
Moj križ svejedno gori
Udaljuješ se bez pozdrava bez riječi bez boga
I odlazim prema istoj nepoznatoj zvijezdi
Snijeg pada, zemlja raste
A ti poražen toneš
Grad li si, selo ili neki postiđeni narod
U krčmi
Moj križ svejedno gori
Uzdignut, razapet, mračan
Dovikujem ti. – On gori
Dovikujem ti. – Ti strepiš
Iskre po tebi pršte
Peku stravične snove
Moj svijete uzalud stvaran
Moj svijete uzalud ljubljen
Moj svijete
Udaljujem se. Pružam za tobom ruke
Sjene velikih vojski nadiru iz davnina
Zrak su omastile strijele
Razbijen, usitnjen sanjaš
Neprestano pritištu more
Vjekovi pokapaju svjetlo
Rane otaca izrastaju u kraste
Divna majka Margarita prodaje suze
Majka Margarita
Moj križ svejedno gori
Nosim ga – moj križ a tvoje ime
Nosim ga, slomljen ma svečan
Puta ne vidim nigdje
Voda po kojoj hodam hlapi
Poda mnom bujaju pare
Moj križ svejedno gori
Odblistava u beskraj tvoje ime
Udaljujemo se
I putujemo prema istoj nepoznatoj zvijezdi
Ti toneš po svom snu
A ja koračam i grcam i grcam I gledam
Prema beskraju
Moj križ svejedno gori
Moj križ a tvoje ime

Varaždin Zagrebu

Uz gostovanje kazališta »A. Cesarec« iz Varaždina

U posljednje doba riječ renesansa, združena s pridjevom — hrvatska, postaje dijelom svakodnevnog govora. Čovjek sklon sumnji i razboru potražit će manje ceremonioznu sintagmu za nesumnjivi polet hrvatske nacionalne svijesti, jer mu, između ostalog, nije bistro kako njegov suvremenik uopće može govoriti o svojoj, ili svoje nacije, renesansi: on je frustriran, ekonomski blokiran, posvema zagubljen u vlastitoj ekonomskoj drami, bliže psihijatrijskom kauču negoli tronu »oslobođenog Čovjeka«. No, prednost ove njegove samosvijesti očituje se (zaboravimo folklornu paradu nacionalnih amblema) u tome što mu ona, nakon duga mrtvila, podaruje uzvisinu s koje može postavljati bitna pitanja svojeg opstanka i udarati šire granice svojoj povijesnoj Pustolovini. Sa sličnim mislima pošao sam gledati četiri predstave varaždinskog kazališta »August Cesarec«, i sâm spreman unaprijed predskazati bolje dane hrvatskom glumištu, deregionalizaciju hrvatske kulture, značaj međugradske izmjene kazališnih predstava itd.

No, stvarnost, poput prevrtljive žene, uvijek nas zaskoči nekom svojom psinom: u gledalištu kazališta »Komedija« goste iz Varaždina ne dočekuje zagrebačka publika, nego nekoliko razreda učenika koji su tu samo čepovi za zatiskivanje zagrebačke kulturne praznine. Umjesto pozdrava artistima iz Varaždina dali smo žagor učionice, umjesto radoznalosti za njihovo stvaralaštvo, i eo ipso za hrvatsko kazališno stvaralaštvo, ponudili smo im ravnodušnost i razjurili se po birtijama u kojima se »renesansa« dobiva za hiljadarku, pojačana sa 220 volti i razblažena lošim vinima.

Zanimljiv repertoar, izrazito nacionalan

Od ranije nam je bilo znano da varaždinsko kazalište imade zanimljiv repertoar, izrazito nacionalan, to jest ostvaren djelima nacionalne dramaturgije, da imade okretna direktora Vida Fijana, koji osim kazališne kulture posjeduje i talent propagandista. U Zagreb su došli s predstavama »Pod starim krovovima« Ksavera Šandora Đalskog (adaptacija Petar Šegedin i Radojko Ježić), »Misli bolesnik iliti hipokondrijakuš« nepoznatog starokajkavskog pisca, »Neje vsaki cipeliš na vsaku nogu« također »neznanoga horvatskog pisatlja« i »Zrinski« Tita Strozzija.

Djelo Ksavera Šandora Đalskog, svakako značajne prozne vrijednosti, pokazalo se enigmom za adaptatore. Praveći konverzacionu dramu, dakle s minimumom fizičke scenske ekspresije, oni nisu uspjeli pronaći način na koji će dijalozi funkcionirati kao dramska cjelina, nego su napravili, ili bolje reći, dajdžestirali Đalskijevu prozu. Redatelj Radojko Ježić kao da se dovijao kako će i uprizorenje adaptacije biti što nedramatičnije, praveći realističku dramsku disputu unutar scene na kojoj su upravo groteskno bili izmiješani realistički i simbolički scenografski znakovi. Okrenuti najčešće leđima publici glumci su diskutirali, a isto to su činili i učenici u dvorani: žamor koji je nastao ide na rovaš redatelju.

Redatelj »Hipokondrijakuša« i »Cipeliša« Borislav Mrkšić poglavlje je za sebe, a također i izvrstan povod za otvaranje razgovora o redateljima koji režiraju u pokrajinskim kazalištima i koji će tamo dokusuriti ono što preostane poslije raznih požara i raznovrsnih financijskih nedaća. To je jedna vrst kazališnih pustolova koji hode po zemlji Horvackoj (nađe se i poneki izuzetak) i dokazuju da je kazalište najdosadnija umjetnost na svijetu. Dokazuju to, naravno, svojim režijama. Nisu to neka naročito poznata imena, a niti se mogu nazvati mladićima. Ako ih već ne možemo pobliže odrediti onda pokušajmo ovako: to su oni redatelji čija genijalnost ne dolazi do izražaja u Zagrebu. I kako mi mlade redatelje ne iskušavamo u Zagrebu, tako ih ne iskušava ni pokrajina, uzimljući uzorke s tezge koja se ponudi. Tako su, dakle, dvije predstave varaždinskog kazališta (sve pohvale izboru i otkriću ovih tekstova) prošle u znaku upravo paklenske dosade. Osobito »Cipeliš« bijaše neki fantazmagorični koktel kazališta lutaka i maratonskih »kineskih« izvedbi. Mrkšiću je pošlo za rukom, kako već netko reče, da napravi komediju kojoj se ama baš nitko nije nasmijao, i možemo to uzeti kao presedan, a možda i kao posebnu vrst umjetnosti. »Hipokondrijakuš« je prošao nešto bolje i to naprosto zato jer je tekst zanimljiviji (rađen prema Moliereovom »Umišljenom bolesniku«), i jer su dva vrsna komička talenta (Franjo Majetić i Ljudevit Gerovac) uspjela razbiti redateljovu težnju da sve umrtvi, liši tempa i napuči besmislenim stilizacijama.

Povijesna drama lišena patetike

Posljednja predstava »Zrinski« Tita Strozzija u režiji Vida Fijana (koji bijaše još scenografom i kostimografom) možemo reći da nas je preporodila, i u sasvim drugom svjetlu pokazala ovo kazalište. Fijan je s pravom kratio Strozzijev tekst i uspio dokazati da je Strozzi bio daleko bolji pisac od onih koji su mu to pred samu smrt osporavali. »Zrinski« je povijesna drama o uroti Zrinsko-frankopanskoj, ali lišena patosa i agresivne didaktike od kojih pati većina naših povijesnih drama. To je fino kontrapunktiranje nekoliko planova zbivanja, sučeljavanje tragike urotnika i ironije francuske diplomacije, iskrenosti Zrinskog i bezobzirne lukavosti bečkih dvorjanika. U kontekstu takve impostacije Zrinski i Frankopan gube krutost legende i postaju lošim političarima, zadobijaju dimenzije istinske tragike i lišavaju se pompe i sveg onog dekora kojim ih je vrijeme iskitilo. Redatelj daleko uspješnije rješava scene na dvoru i likove antagonista, negoli likove protagonista koje, doduše, ni sam pisac ne uspijeva uvijek osloboditi iz ralji fraze i podariti ih riječima istinske drame. Ante Kraljević u ulozi Zrinskog i Ivan Lovriček u ulozi Frankopana (izvrsni kostimi i maske) stoga ostaju neka vrst »dekora« koji živne tek na oštrici zabadanja francuskog diplomate (Vinko Lisjak). Scenski najupečatljivije djeluje lik cara Leopolda, ostvaren s aluzijama na Jarryjevog »Kralja Ubua« (Ljudevit Gerovac). Svakako još treba spomenuti dobru glumu Tomislava Milanovskog, Tomislava Lipljina i Zvonka Žungula. U cjelini bila je to večer koja nam je vratila nepravedno zaboravljenog dramskog pisca i koja nam je pokazala da varaždinsko kazalište, uz dobra redatelja, predstavlja vrijednost koja nalazi svoje dostojno mjesto u hrvatskom glumištu.

Veselko Tenžera

NA RUBU KALENDARA

Prvi hrvatski dramaturški spis

Prije stotinu i šezdeset godina rođen je Dimitrija Demeter, pisac »Teute« i »Grobničkoga polja«, animator i organizator novovjekoga hrvatskoga glumišta, prvi kritik njegovih predstava. O svim Demetrovim mnogobrojnim djelatnostima unutar tek rođenoga profesionalnog kazališnog pogona posjedujemo, uglavnom, sustavne raščlambe, i po njima mu je zauvijek osigurano časno mjesto u okvirima našega glumišnoga života, pa i početka nove štokavske dramske književnosti u sjevernoj Hrvatskoj. Zaboravljamo, međutim, njegovu prvu knjigu — »Dramatička pokušenja«, odnosno njihov nezaobilazni predgovor.

Knjižica ova, tiskom objelodanjena 1838, sadrži doduše i dvije njegove drame, no o njima danas i nije vrijedno govoriti. I sâm je Demeter otvoreno priznavao da ih je uglavnom »posudio« od manje poznatih dubrovačkih pisaca, te da mu stihovi tih »pokušenja« u pravom smislu riječi, služe tek kao vježba za buduće njegove dramske zadaće, pri čemu je, jamačno, na umu već imao »Teutu«. No predgovor »Dramatičkim pokušenjima« što ga možemo nazvati i prvim temeljitim hrvatskim dramaturškim spisom, neobično je važan za razvoj našega kazališta. To zasigurno nije proslov teorijski tako temeljen poput onoga što ga je Victor Hugo tiskao pred svojim »Cromwellom«, ali za hrvatsko je glumište taj Demetrov credo jednako tako bojni poklič kakav za francusko bijaše 1872. onaj Hugoov. Poput velikih dramatika iz svjetskih književnosti i Demeter želi napisati estetičko-orijentacioni predgovor svojim dramama, razlaže u njemu svoje namisli o biti drame i kazališta u određenoj društvenoj sredini, a to je u tijekovima europske dramske riječi oduvijek bio slučaj, u rasponu od Racinea do Shawa.

Želeći svojoj prvoj knjizi dati dostojanstvo poruke, polet manifesta a i odzvuk sredine u kojoj se pojavljuje. Demeter ne usredotočuje čitavo svoje poimanje kazališta na dvije drame koje će predstaviti čitaocima i pružiti budućem hrvatskom kazalištu, već na predgovor kojim će one biti otposlane u svijet. I premda intimno uvjeren da mu ove drame neće donijeti niti književnu slavu a niti kazališni uspjeh (a tu se odista nije prevario!), Demeter se ipak, upravo zbog predgovora »Dramatičkim pokušenjima«, svrstao svojim mladenačkim uzletom među one naše glumišne teoretike, koji su ne samo djelom za pozornicu, već i razrađenim sustavom osobnih pogleda na kazalište kao na pojavu društvenu, kao na mjesto kušnje za dramatika, ostavili priloge za proučavanje kretanja u hrvatskoj dramaturgiji, znanosti o drami kao pjesničko-scenskoj umjetnosti.

U čemu je važnost ovoga predgovora? Prvenstveno, mislim, u neoborivosti nekih Demetrovih pogleda na dramu i kazalište u trenutku uspostavljanja niza bitnih čimbenika u strukturi jedne nacionalne kulture. I premda je započeo s nekim očitim lesingovskim prisjećanjima kako »dramatičko pjesništvo skupa s kazalištem, sa kojega se očituje, jest bez dvojbe jedno od najglavnijih sredstvah za rasprostranit izobraženje«, on je ostao u najdubljim brazdama europske dramaturške misli, koje će za hrvatsko glumište biti smjerodatne još pedesetak godina. Poistovjećivanja kazališta s pedagogijom bit će nazočno čak i u onih hrvatskih književnika koji ne bijahu u izravnijem dodiru s glumištem kao ustanovom, pa će tako A. Veber-Tkalčević 1848. u »Danici«, nadugačko raspravljati o prosvjetiteljskim obilježjima kazališne umjetnosti, a drugi jedan književnik, on pak u blisku dodiru s pozornicom, Mirko Bogović, vrlo odlučno naglašavati kako »bez kazališta nije moguće narod sasvim izobraziti«.

Osim ovog pitanja, rekli bismo danas utilitarističkog, Demeter u svezi s glumištem oštro upozorava na jezik. Jer s pozornice, kako kaže »književni jezik najlaglje, najbrže i najobćenije rasprostranit se može«. U doba nastajanja ovoga manifesta, jezik je temeljno pitanja hrvatske kulture, a dramske književnosti i kazališta napose. Kajkavština je u sjevernoj Hrvatskoj odbačena, tristogodišnji kajkavski književni kontinuitet olako je ustupljen višim idealima Gajevim, dok s dubrovačkim književnim podnebljem bijaše vrlo malo, gotovo nikakvih dodira. Upravo će se na jedinoj onovremenoj hrvatskoj profesionalnoj pozornici, u Zagrebu, primjećivati kasnije, od Kukuljevića pa nadalje, da je jezik najveća zapreka napretku hrvatske drame preporodnoga doba. Istovremeno je bilo i više no bjelodano da je taj jezik, zasigurno nesklapan, upravo s uzvisine pozornice, u kući gdje djelovahu desetljećima isključivo njemački glumci, »najvelemoćnija poluga« za rješavanje sviju pitanja, da upotrijebim ovdje jedan Bogovićev izričaj. Znajući dobro za kakvu sredinu piše, osjećajući dobro da se hrvatski jezik još uvijek teško probija u salone i među odličnike, Demeter i opet vjerujući u prosvjetiteljsku ulogu kazališta naglašava da će »zaisto ostat materinska riječ, bila ona i najizobraženija tako dugo iz viših društvah isključena, dokle god si srječnom zgodom u svih javnih zabavah prvenstvo ne osvoji«.

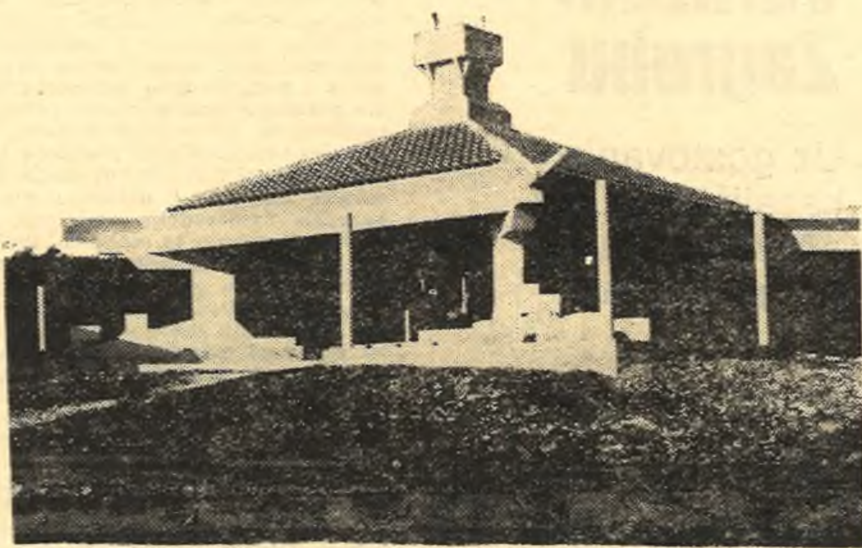
U svom je predgovoru Demeter i svjesno počeo provoditi integraciju hrvatskih književnih sredina, jer je kao temelje svojim djelima uzeo »nekoliko dramah naših starih Dubrovčanah«, budući da je kako navodi, mnogo dobroga i lijepoga čuo i čitao o njihovu kazalištu. Tu je, dakle, i zametak onom idealnom povezivanju hrvatskih književnih izvorišta, koje će se međutim, još dugo vremena više ispoljavati deklarativno, no stvarno i uspostavljati. No bez obzira što od Gleđevića i Šiška Gundulića u Demetrovim dramama nije ostalo mnogo, vrijedno je zapaziti da je u svojim počecima Demeter posegnuo za starim hrvatskim tekstovima, što, međutim, ne bijaše slučaj i s ostalim preporodnim dramatičarima, koji su svoje uzore i predloške tražili u njemačkoj književnosti. Na taj način je u svom predgovoru postavio neka ishodišta i za hrvatsko kazalište i za novију hrvatsku dramu, pa je tim kratkim spisom pokazao da u tešku borbu za staranje našega glumišta ne ulazi samo fanatični njegov njegov poklonik, već i obrazovani književnik. Demetrov predgovor »Dramatičkim pokušenjima« nikada nije postao predmetom rasprava poput njegove »Teute«, o njemu nije pisano kao o nekim stihovima »Grobničkoga polja«, na nj se često i zaboravljalo, ali upravo neka vječna pitanja hrvatskoga kazališta primoravaju nas da se i danas moramo pozvati na te retke.

Nikola Batušić

DIMITRIJE DEMETER

KRITIČKI TRADICIONALIZAM I UTOPIJSKI EKSPERIMENTALIZAM ARHITEKTURE NA VI. ZAGREBAČKOM SALONU

Julije De Luca: PLAŽNI OBJEKT LANTERNA, Poreč

U trenutku kada je Organizacioni odbor Zagrebačkog salona, šestoga po redu, uskladio svoje ciljeve sa ciljevima stogodišnje tradicije, sagledavajući se u kontinuitetu ciljeva postavljenih još 21. travnja 1870. godine prilikom organiziranja »Društva umjetnosti«, Zagrebački salon je dobio povijesnu priliku da izađe iz dosadašnjeg nekritičkog motrenja puke sadašnjosti.

Težnja za osmišljenim kontinuitetom očituje se i u strukturi koju je postavio OO ZS (A. Mutnjaković, V. Jordan, K. Angeli Radovani, T. Butorac, Ž. Čorak, Ž. Domljan, B. Gagro, T. Maroević, Z. Movrin, M. Vodička i I. Zidić), a koja se sastoji u sekcijama — *Situacija 1970/71, Kritička restrospektiva i Prijedlog.*

U sklopu *Kritičke retrospektive* ovogodišnji je ZS donio studijski prikaz grupe »Zemlja«, dok je u sklopu *Prijedloga* raspisan natječaj s temom »Grad kao prostor plastičnog zbivanja«.

Iako Minervina sova počinje svoj lijet u suton, što bi značilo da mudrost osvjetljuje bit nekog puta, nekog djelovanja tek u zrenju njegova gašenja, relativna mladost suvremene arhitekture u Hrvata, na ovogodišnjem je Salonu potvrdila dolazak i opstojanje nove generacije hrvatskih graditelja, koji, iako u sjeni sabranosti zrelih majstora, otkrivaju odanost sovinu lijetu u sam osvit svojih stvaralačkih pregnuća i mogućnosti.

Ma koliko mudrost bila sastojnica svakog dobrog i vrijednog umjetničkog stvaralaštva, umjetnik jest umjetnikom kao potencija, kao mogućnost, kao suvišak ljudskog. Mladost pak osim potentnosti uključivala bi i prepotentnost kao predmogućnost moguće humanije arhitekture. Međutim koliko god je lanjska smotra na Salonu ukazivala na stanovite avangardističke smjernice u stvaralaštvu mladih hrvatskih graditelja, toliko je ovogodišnji pregled *Situacije 1970/71* u području arhitekture, urbanizma, pa i primjenjene umjetnosti i dizajna, s iznimkom grafičkog dizajna (plakat), pokazao tendenciju preranog ustaljivanja, preranog sustajanja mladog i najmlađeg naraštaja hrvatskih graditelja od budućnosnih ishodica moźebitnog prostornog oblika.

Obilježje ovogodišnjoj *Situaciji* u arhitekturi i urbanizmu daje generacija zrelih stvaralaca. Iz našeg kritičkog prekoncepta koji želi raditi o budućnosnim korijenima hrvatskog graditeljstva kao najzanimljivije su se pokazale dvije tendencije u suvremenom nam graditeljstvu: autorska zaokupljenost problematski okrenuta tlu, podneblju, tradiciji i zavičaju kroz istraživačko sjedinjavanje prostornog iskustva tipološki visokodiferencirane tradicije i najsuvremenijih prostornolikovnih ispitivanja (A. Mutnjaković, Projekt za Nacionalnu biblioteku u Sarajevu) i pokušaj totalne identifikcije graditeljskih čimbenika — funkcije, konstrukcije i prostornoplastičkog iskaza — s jakom individualnom autorskom notom (J. De Luca, Plažni objekt Lanterna, Poreč), kroz visokovrijednu sabranost vokacije materijala preko koje je došlo do briljantne koncentracije monumentalne plastičke nabijenosti i snage ovog relativno malenog zdanja.

Razapetost i sva napetost situacije suvremenog hrvatskog graditeljstva kreće se u akcionom radijusu teorijskog formuliranja spoznaje o suvremenom prostornom čorsokaku, iz kojeg je diskontinuiteta i prekinutosti moguće izlaziti samo ponovnim traženjem kontinuiteta u budućnosnoj otvorenosti arhitektonskog djela, i, u dijametrali tog formuliranja prostornog oblika — igračko sabiranje realiteta praktičke, aktualne graditeljsko-građevinske situacije danas.

Posebnost ovogodišnjeg ZS na *Situaciji* obilježavaju dvije visokovrijedne spomeničke realizacije: Podhumlje (Š. Vulas — D. Rakić), te Barleta (D. Džamonja — H. Auf — Franić). To su dva izvanredna plastička ostvarenja o značenju i vrijednosti kojih je u ovom prikazu teško određenije i opširnije govoriti.

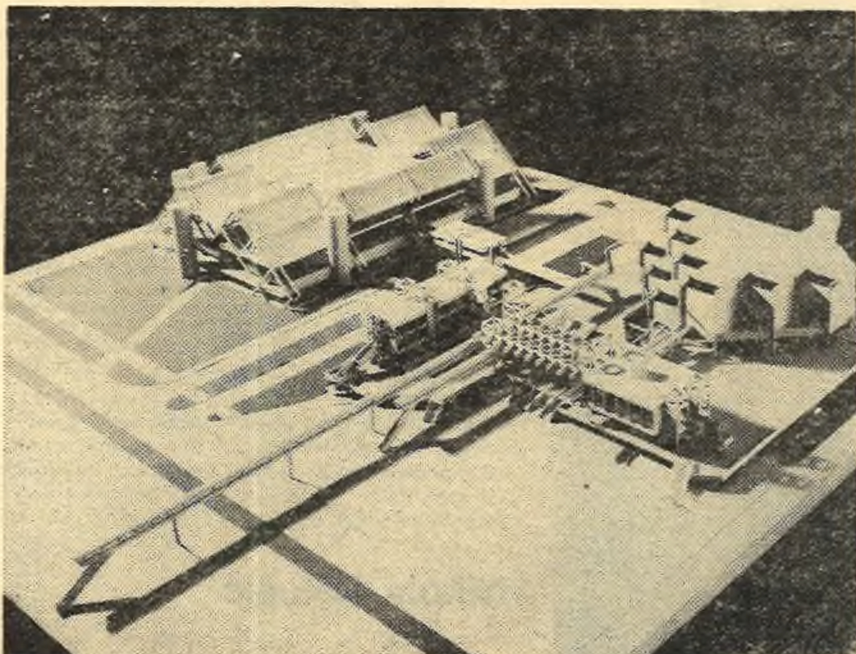
Zamjerna kreativna koncetracija tzv. srednje generacije stvaralaca djelomično je okrnjena izostankom, sudjelovanjem čitavog niza graditelja *(Rijeka:* Emili, Magaš, Kućan, Bregovac, *Split:* Gotovac, Radić, Kovačić, Perković, Lentić ... itd). Tako je ovogodišnja *Situacija* arhitekture i urbanizma ipak zadobila, u stanovitom smislu, »lokalni« karakter. Što je uzrok toj apstinenciji ne znam. međutim držim da ona šteti potpunom uspjehu Zagrebačkog salona, i mogućnosti da on doista postane manifestacijom republičkog karaktera i nacionalnog značenja.

Među izlošcima mlade generacije graditelja nekonvencionalnošću i zanimljivošću oblikovanja izdvaja se rad Ivana Franića i Velimira Neidharta, te projekt Gruje Golijanina. I jedan i drugi projekt obilježavaju značajno uvođenje novih građevinskih materijala i jako naglašavanje pješačkih, tj. prometnih komunikacija.

Opširniju i iscrpniju analizu stvaralaštva mladog naraštaja arhitekata pokušat ćemo dati drugom prilikgv, jer ovo stvaralaštvo nalaže stalno, pažljivo i ozbiljno praćenje, budući da u njemu počiva buduća povijest suvremenog hrvatskog graditeljstva.

Mogućnost da nacionalne grupe postanu duhovni rodovi (H. Focillon) je suviše izazovna ili suviše imperativna kao mogućnost integracije nacionalnog duhovnog i kulturnog bića hrvatske umjetnosti, a da bi takvu kritičar arhitekture imao pravo napustiti ili zaboraviti.

Antoaneta Pasinović

Grujo Golijanin: PROJEKT ZAPADNOG ULAZA U ZAGREBAČKI VELESAJAM

Kako (za)obići izložbe?

Na izmaku sezone, prije ljetnog prekida, ove smo godine svjedoci neuobičajene izlagačke aktivnosti. Na najrazličitijim mjestima, u središtu grada i na periferiji, u muzejima i salonima, ali i u podrumima i dvorištima, bilo je otvoreno sredinom mjeseca najmanje dvadeset izložbi. Gotovo svi izlagači bili su iz naše sredine, svi još stvaralački aktivni. Kako je i samo praćenje tolikih manifestacija vrlo teško a kritičko vrednovanje (i uz najbolju volju) gotovo nemoguće, ovdje ćemo ih, kao kuriozitet, stanovitim redom barem nabrojiti. **Zagrebački salon,** središnja nacionalna manifestacija, zauzeo je tri izlagačka prostora, u Modernoj galeriji **»Situacija 70/71«,** godišnja smotra hrvatske umjetnosti, u Umjetničkom paviljonu retrospektiva grupe **»Zemlja«,** u Galeriji Studentskog centra izložba okrenuta novim traženjima, imenovana **»Prijedlog«.** Kabinet grafike priredio je tradicionalnu (3.) **Zagrebačku izložbu jugoslavenskog crteža.** Izložba fotografija **»Zagreb«** postavljena je u prostorijama Muzeja grada Ovim kolektivnim manifestacijama pridodat ćemo izložbe iz fundusa: **Akvizicije,** održavane u Galeriji suvremene umjetnosti i u Galeriji primitivne umjetnosti. Kule su bile zauzete individualnim izložbama: u Lotrščaku **Nada Hegedušić-Janković,** a na Kaptolu (Galerija INEX) **Antun Koštre.** Salon ULUH ispunili su brat i sestra — **Vladimir** i **Višnja Pavlek,** u Galeriji Forum produžena je izložba **Belizara Bahorića.** Izložba **»Znak i osnove kućnog stila RTZ«** postavljena je u Centru za kulturu i informacije. U klubu samoupravljača **Matija Pokrivka** — slikar starog i novog Zagreba — izlagao je motive iz Trnja, a u prostorijama Organizacije SSRNJ u Opatičkoj **16 Zdenko Gyrski** motive iz starog Zagreba. U Galeriji Dubrava predstavljen je **Dragutin Jurak,** u Narodnom sveučilištu Trešnjevka inž arh. **Vjekoslav Veličić,** a u Malom kazalištu Trešnjevka **»GRUPA 69«.** Fotografije **Marije Braut** izložene su u Komunalnoj banci, a plakati **Borisa Bućana** u Salonu uredskog namještaja »Mladost«. Prve izložbe mladih održavane su na još nekonvencionalnijim mjestima: u atriju VI gimnazije izložba **Rajka Šimunovića,** u podrumu zgrade u Tomićevoj ulici izložba **Srećka Cveka,** za kojom neposredno slijedi izložba **Željka Borčića,** a u Školi primijenjene umjetnosti postavljena je izložba **Marijana Jakubina.** Turističko društvo, iz Kamenite ulice najavilo je za taj dan otvorenje izložbe **Lojze Veberiča,** Čitaonica »Vladimir Nazor« izložbu likovnih radova učenika **OŠ Pantovčak,** a Društveni centar žena izložbu tapiserije **Zlate Komadine** i **Cvetke Miloš ...**

Možda smo poneku manifestaciju i propustili ali je teško vjerovati da smo time išta oduzeli šarolikosti likovnog Zagreba u ovim danima neposredno nakon Sajma cvijeća.

Uhvaćeni trenutak

Izložba fotografija ZAGREB; Muzej grada Zagreba, 8–23. V 1971.

Već gotovo tradicionalna svibanjska izložba fotografija Foto kluba »Zagreb« ovoga je puta postavljena u dvorani za povremene izložbe Muzeja grada Zagreba. Bez velikih ambicija, skromna, intimna i pregledna, ona tiho nastavlja jedan započeti put neprekinutog izložbenog djelovanja fotoamatera Zagreba; put, koji nastoji izraziti nešto znatno više od pukog trajanja jedne navike.

Poželjno je prikaze o izložbama započinjati utvrđivanjem trenutka u kojemu se neka od njih javlja. To je naročito važno kad se govori o izložbi fotografija; uhvaćeni trenutak nije uvijek značio to što znači danas i što će možda značiti sutra, iako usporedno traju eksperimentalna i klasična (uvjetno je tako nazovimo) fotografija. Kao ni u drugim područjima ljudske djelatnosti s umjetničkim obilježjem, tako ni u ovom graničnom umjetničkom području nismo i ne možemo biti, ni ostati, izolirani od svijeta i traženja koja su njegov sadašnji određeni trenutak. Međuzavisnosti i utjecaji su neminovni isto kao i interakcije koje su s naše strane manjeg intenziteta upravo zbog nedostatnog informiranja svijeta o nama i našim doprinosima tom svjetskom trenutku sadašnjosti. To ne znači da dvojimo da li preferirati »life photography« u odnosu na fotografiju tame ili na već davno demodiranu fotografiku u sladunjavom izdanju i da li tehnički postupak solarizacije (ili neki drugi) staviti na uzvišeno mjesto kvalitete, dokazujući da smo u toku zbivanja (ili u zakašnjenju).

U takvom razmatranju i vrednovanju sve bi razlike stečene a priori izborom motivike ili tehnike zbog njih samih, trebalo odbaciti i u tom odbacivanju krivo stečenih prednosti ostvariti dobre i stimulativne polazne pretpostavke za sve koji u tome mediju očituju sposobnosti i dovoljno razvijene osjetljivosti. U tom pokazivanju novoga nema shema ni tabua. Postoje dvije bitne pretpostavke; jedna je savršeno svladana tehnika, a druga osjećaj za oblik i sadržaj koji mu je imanentan.

Na izložbi su uočljive dvije novosti. Obje su znak hrabrosti unatoč nedostacima koje u sebi nose mnogo više doprinose shvaćanju fotografije kao specifičnog medija. Prva se novost sastoji u tome što je najdelikatniji materijal izložbe, radove u slobodnoj temi (tema B), ove godine odabirao jedan žiratør, jedan ocjenjivač. Bio je to autorski izbor, jer je radove odabirao Nino Vranić, jedan od najpoznatijih fotografa danas već srednje generacije. Za razliku od tradicionalnih žirija u kojima trojica međusobnim nadglasavanjem biraju radove više po vlastitom individualnom nego zajedničkom kriteriju, ovdje je jedan autor, dakle angažirani stvaralac, preuzeo odgovornost. Kakav je rezultat, pitanje je koje se nameće neposredno iza toga. U svakom slučaju opet autorski, iako necjelovit jer je dijapazon pristiglih radova bio isuviše širok. Ljubav Nina Vranića prema portretu i pejzažu, prema suvremenim strujanjima, koja mu i nisu najbliža (vidi prvu nagradu), očituje se u većini izloženih fotografija te teme. Iz odabranih se izložaka više osjeća ljubav i afinitet nego čvrsti stav koji traži dosljednost u svim odlukama. Portret je apsolutno dominantan i u njemu je više nego očita Vranićeva kritičnost, koja je najslabija u ocjenjivanju pseudomodernih nastojanja (kojih inače i nema suviše). Neka pojednostavljenja i narativnosti (Sudnji dan, Slap, U topovskom gnijezdu i sl.) mogla su se izbjeći, no uza sve to prvi je pokušaj takve vrste uglavnom uspješno priveden kraju. Šteta je što postava fotografija nije više pridonijela isticanju vrijednosti pojedinih fotografija. Neke su vrijedne fotografije upravo prezentacijom dovedene u drugi plan (Zid, Bežev spomin).

Stanko Vrtovec: IMPRESIJA

Druga je novost uvodni tekst kataloga u kojemu se Slobodan Tadić kritički osvrće na izbor izložaka do te mjere da mu je sud o izložbi negativan. Unatoč stanovite nelogičnosti što je negativan tekst o izložbi ujedno i uvodni, pokazuje se praktična vrijednost toga teksta. On posjetioca upućuje na neke pojedinosti koje bi mu ostale neuočljive i na neki način stvara ravnotežu, jer izložba gledana u cjelini ne zaslužuje negativnu ocjenu. Tekst u usporedbi s izložbom dobija stvarnu korekciju i krug se zatvara. On ostaje čitak, profesionalan, pisan s osjećajem i nervom, malo prenaglašen, no u biti zanimljiv i koristan.

Malo mi je teže pisati o temi A, koja je pretendirala predstaviti Zagreb u današnjem trenutku (kompleksnije od samo arhitekture, pejzaža i ambijenata), budući da sam bio član žirija za tu temu. Tema uglavnom nije uspjela reći ono što se od nje očekivalo, iako ima nekoliko zaista dobrih fotografija (Neobična kuća, II oranički odvojak). Tome je razlog razmjerno malo prispjelih vrijednih fotografija i neujednačeni stav žirija (Z. Golob, I. Maroević, M. Pavić) koji nije ni mogao utvrditi zajedničke kriterije. Žiri je vjerojatno trebalo sastaviti od ljudi sličnoga profila, pa bi i izbor bio ujednačeniji. Zagreb je tako ostao lebdjeti između razglednica, standardnih motiva — često na granici kiča — i nekih novih traženja koja još nisu našla pravi izraz. Vjerovati je. da bi i ovdje jedan žirator izvukao mnogo više.

Kolor dijapozitivi (tema C) nisu se uspjeli predstaviti kao dio izložbe, jer nisu prezentirani svakom posjetiocu. Djelovali su periferno, tek kao popratna pojava, iako se i među njima našlo nekoliko boljih ostvarenja (Tržnica, Na sajmu cvijeća). Za njihovo izlaganje trebalo bi imati prikladniju tehničku opremu.

Katalog je standardan iako malo škrt u opisu tema, tako da posjetilac nema pravi pregled o čemu se zapravo radi. Naslovna stranica i plakat izložbe oblikovno su skučeni, iako grbom grada Zagreba kao simbolom naglašavaju temu.

Gledano u cjelini, izložba je prilično vjerna slika stanja na području fotografije, predstavlja određeni domet amaterizma i u sebi nosi nemir i težnju prema novim spoznajama, što je samo po sebi snažan impuls za razvijanje postojećih pozitivnih tendencija.

Ivo Maroević

Usred događanja

Izložba fotografija Marije Braut u Kreditnoj banci

Portretirajući svojom kamerom čitav niz suvremenih slikara i kipara i snimajući profesionalno brojna likovna djela Marija Braut ponajmanje je podlegla napasti da fotografiju pretvori u puku filijalu slikarstva. Dok se i mnogi fotoreporteri često znadu ugledati u kompozicione sklopove ili u obradu materije slikarskih ostvarenja ona se kloni svakog aranžmana i svakog prenošenja drugdje realiziranih struktura. Takvo poštivanje svojstava fotografskog medija osnovna je pretpostavka uvjerljivosti i mogućnost stvaralačkog dosega.

Ograničivši izložbu na svega četiri ciklusa: **Korčula — Uskrsna procesija, Hair** (predstava »Kose«), **Lapidarium i Mirogoj — Dan mrtvih** Marija Braut je rijetkom određenošću zacrtala profil svojega rada.

Njezino zanimanje prvenstveno izazivalju grupne scene, ljudi u pokretu, poneseni i povezani nekim nesvakodnevnim zbivanjem. Ma kako tematski bili različiti poticaji pojedinih ciklusa autorica otkriva i pokazuje njihovo jedinstveno ishodište; obred i igra dodiruju se temeljnijim zakonitostima te, u stanovitoj mjeri, i izmjenjuju. U procesiji i u predstavi, na recitaciji i na komemoraciji ostvaruje se posebno duhovno zajedništvo prisutnih, ali i ništa manje značajno (za fotografiju još značajnije) tjelesno zajedništvo skupine. Kretnje svih sudionika, naime, podjednako odsijevaju izuzetnošću čina i neponovljivošću — ako ne baš **happeninga** a ono — događanja u najizvornijem smislu riječi. To, naravno, nisu sjene gonjene danteovskim »paklenim vihorom« iz petog pjevanja, ma da nas dramatična alucanja i patetična gestikulacija može načas na njih podsjetiti, ali svojevrsno **Čistilište**, odnosno traženje očišćenja, rasterećenja vidljivo je u svim portretiranim akcijama.

Kamera Marije Braut kao da se uvijek nalazi usred tih događanja. Nikad toliko razmaka da promjenljivu scensku skulpturu stavi na čvrsti postament, a još manje da scenu uokviri u svoj njezinoj (uspokojavajućoj) cjelovitosti. Prozirnom pregradom (lećom) strogo odijeljena od prizora, po njoj je i čvrsto s prizorom povezana: dok s jedne strane uviru svjetlosne zrake, s druge strane prolaze zamišljeni produžeci živčevlja što se spajaju s obrisima likova. Refleksi svjetla na motivu izazivlju i potiču sve reflekse čovjeka za okidačem. Ipak, fotograf (kad je stvaralac) usamljenošću plaća mogućnost snimanja i usred mase u zanosu pripadništva, na euforiju obasjanja odgovorit će nadahnućem odmaka.

Da su kretnje neponovljive svjedoči nam način na koji su zaustavljene. U fotografijama Marije Braut nema stiliziranog ispunjenja; gotovo nasilno prekinuti prizori nastavljaju se i produžuju u sukcesivnim slikama, ali dublje i temeljnije tek u svijesti promatrača. Iz dubokih nedefiniranih prostora, u učvorenim dijagonalama, nadiru sjene što će začas razrušiti odveć rječite svijetle mrlje u prvome planu, individualnu grimasu nekog lica već prekrivaju slapovi tame. Prvotnost, grubost i dinamika događanja pojačana je uočljivom zrnatošću slike; kao naznaka i neposredno svjedočanstvo, za razliku od podrobne rekonstrukcije, slika stremi stvarnosti doživljaja.

T. Maroević

POGLED IZ NASLONJAČA

TUTTI FRUTTI

Baš je lijepo gledati televiziju! Protekli tjedan bio je prepun svakakvih zanimljivosti: mali ekran je dozorio poput dobre, stare bundeve. Bilo je drama, filmova, glazbeno-plesnih točaka, pjevanja, nogometnih utakmica, vijesti, izvještaja, reklama — i niskog napona. Elektro-energetske »situacija« nudila je svojim potrošačima i tv-pretplatnicima veoma niski, umjesto normalnog napona, bez obzira što ti isti pretplatnici uredno plaćaju više cijene struji 30 ND tv-pretplate. Televizija se samo ispričava. Vrijeme je, međutim, da se televizija — zajedno s »Elektrom« — prestane ispričavati, jer se može dogoditi da pretplatnici plate onoliko pretplate koliko »vrijedi« kvaliteta tv-slike u smislu visokog ili niskog napona. Mi smo kulturna zemlja i držimo se staroga pravila: kako budete svirali, tako će vam biti i plaćeno. Tako ili nikako. Nekakvo jamstvo mora postojati, ako već Televizija pobire pretplatu redovito; bez obzira na »elektro-energetsku situaciju«. Prestanimo zbijati neslane šale s ljudima koji se trude da ozbiljno shvaćaju sve ono što im Televizija velikodušno nudi!

Veoma dobro dramsko »čavrljanje«

TV-drama Mihajla Maruševskog »Prijateljsko ogovaranje« ne samo da je »zanimljivo ostvarenje u žanru konverzacione, salonske drame«, nego je to prije svega veoma oštro zasijecanje u tkivo određene društvene sredine kroz koju se jasno ocrtava moralno-duhovna stanje prepoznatljivoga soja, »naraštaja srednjih godina«, koje se polako gubi u vlastitim proturječnostima, duhovnom siromaštvu (unatoč diplomâ) pozerskom cinizmu i političkom konformizmu. To je, u stvari, plastični odraz prilika i međuodnosa u »Yugo-Jet-Generation« koja doista postoji kao posljedak biološkog, moralnog i duhovnog nesrazmjera između tehnokratsko-birokratskog parvenizma s jedne i palanačkog shvaćanja »otmjenosti«, »bogatstva«, »prestiža« i »decentnosti« s druge strane. Maruševski posjeduje izuzetni smisao za gradnju dijaloga: on svoju rečenicu ne pretvara u grobište prepuno nedokučivih »poetskih« simbola i aluzija, nego je okreće prema njenoj jedinoj i pravoj namjeni i svrsi. A ta svrha je nedvojbenost smisla ljudskoga govora i razgovijetnost izričaja, što mnogi dramski pisci često zaboravljaju trudeći se da nam pokažu sve svoje znanje i svoju direktnu povezanost sa Svemirom i Apsolutom. Taj dijalog, ponekad jedak, podrugljiv i gibak, presvučen je »agramerškim štihom« naglašavanja i dužinâ ne samo zato da drami pribavi nedvosmisleno lokalno obilježje, nego i radi potpunijeg unašanja stanovite elegancije u sav taj kaos misli i osjećaja. Često se ljudska ispraznost i elegancija toliko prepleću i nadopunjuju da čine upravo savršeni sklad u Ničemu. Upravo to Ništa u životu sudionikâ jednog večernjeg čavrljanja izbija na površinu zahvaljujući baš tim i takvim dijalozima. Jer ljudi se ipak izražavaju govorom, a ne gestikulacijama.

Režija Dragoljuba Švarca, premda na trenutke previše labava i nesređena, uspjela je u stilu zatvorene, komorne igre, predočiti sve ono što je trebalo predočiti. Minja Nikolić, Vanja Drach, Josip Marotti i Drago Krča — ne uvijek jednakim intenzitetom — ponijeli su sasvim dobro velik dio te izvedbe na svojim leđima.

I još o nekim sitnicama

Da nije bilo izvrsne konferanse Ljube Jelčića, proslava Televizije i Radija potpuno bi propala, jer je naš poznati tv-umjetnik Anton Marti (čije »musicale« i »magazine« izuzetno cijenim) bio veoma neraspoložen. Tako je mehanički dosadno vezao uštavljene, koncertne nastupe pjevača s onih nekoliko tužno scena dinamičnog plesa da je to bilo tužno za gledati. Osim svega toga, pjevači su pjevali dobro poznate šlagere koji ni po čemu (osim Ivice Robića i Vice Vukova) ne privlače svojom »romantikom« davno minulih vremena. Šteta. I na kraju, želim pohvaliti sarajevskog prevodioca slovenskih izvedbi dviju jednočinki A. P. Čehova (»Medvjed« i »Prosidba«), koji veći dio teksta nije prevodio uopće, ali je svima jasnu riječ »načelo« veoma spremno preveo u »princip«. Tako da znamo o čemu se radi.

Vladimir Vuković

Na filmskom je festivalu najpovlašteniji stalež novinarski, a u njemu se još većim uvažavanjem ističe sloj foto-reportera. Vidjelo se to vrlo dobro već prve večeri na svečanosti otvorenja jubilarnog festivala (koji slavi svoju 25. obljetnicu, premda zbog nasilnog prekida od strane ekstremne ljevice 1968. službeno nosi redni broj 24), kada se na podij popelo devet velikana filma da prime posebne plakete. Nakon stiska ruke i pljeska iz dvorane svaki je od ovih suverenih majstora svoje umjetnosti (njihova imena doista izazivaju respekt kod svakoga tko išta zna o filmu: Antonioni, Anderson, Buñuel, Bresson, Clement, Fellini, Jásny, Kobayashi, Wyler) poslušno prišao rampi i stajao tamo onoliko dugo koliko su to foto-reporteri od njega zahtijevali! Proslavljeni su se redatelji bez pogovora podvrgavali zakonima publiciteta gotovo isto onako kako je to nekoliko dana kasnije sa smješkom činila stanovita Christa iz Švedske koja je na novinarskom izletu izazvala škljocanje aparata i bljeskanje fleševa (ali i očiju!) dok je svlačila svoju oskudnu odjeću da bi ne samo izložila javnosti svoje raskošne obline, nego se pri tome i perverzno poigravala svojim doista vanserijskim grudima. Publicitet je temeljni zakon festivala i teško onome tko se o njega ogriješi ili ga ne zna za sebe iskoristiti!

BITKA ZA SAMOODRŽANJE FILMA

Pa ipak, na filmskom festivalu zapravo nema škandala ni afera; sve što se na njemu zbiva dio je promišljene bitke za samoodržanje filma. Prvi su festivali nastali sredinom tridesetih godina (Venecija 1936), u vrijeme kad je film izborio za sebe status umjetnosti. Temeljna im je svrha bila i ostala — priznavalo se to ili ne, skrivalo se to iza ovakve ili onakve programatske formule — borba protiv gospodarske, novčane, pa donekle i umjetničke dominacije američke filmske industrije koja je od prvih dana filma zavladala ekranima svih kontinenata i ne da se više sa njih istisnuti. Zato je Evropa izmislila festivale kao umjetničke smotre i trgovačke sajmove, na kojima nastoji bar donekle pružiti šansu sebi i svima koji su u startu već zaostali. Da to nije napor osuđen na neuspjeh svjedoči ponajviše upravo festival u Cannesu koji okuplja oko deset tisuća ljudi vezanih uz film, a na njegovim se službenim i neslužbenim projekcijama prikazuje oko 300 filmova. U »hramu umjetnosti« — tj. u službenom programu i u Tjednu kritike u festivalskoj palači — prikazuje se oko 45 djela, a u paralelnom programu »15 autorskih dana« (koji je nastao iz osporavanja ljevičarskih autora 1968) može se vidjeti čak 56 filmova iz 31 zemlje (tu će biti prikazan i novi film Dušana Makavejeva »WR— misterije organizma«).

Festivalsko pismo iz Cannesa

TRŽNICA PORNOGRAFIJE OKO HRAMA UMJETNOSTI

(POSEBNI IZVJEŠTAJ ZA »HRVATSKI TJEDNIK«)

Osim ovih stotinjak djela koja uvjetno možemo svrstati u »umjetnost«, trgovci su donijeli preko 200 filmova kao najobičniju robu i vrte ih od jutra do ponoći u desetak ovdašnjih dvorana. Tu apsolutno prevladava najdirektnija i potpuno besramna pornografija sa svim varijacijama spolnih odnosa ljudi suprotnog i istog spola, kao i ljudi i domaćih životinja, što nije samo svjedočanstvo o komercijalnoj deklinaciji filma, nego isto tako i fenomen civilizacije na izmaku našeg stoljeća. No, pravimo se čedni i ludi, pa prepustimo tamo nekim sociolozima da objašnjavaju taj novi društveni oblik iživljavanja i obratimo pozornost našem »hramu umjetnosti«.

ČEŠKI DUH U AMERIČKOM FILMU

U svojoj prvoj polovici festival je pružio tek 3 ili 4 filma koji se izdižu nad prosjek konvencionalnosti i uzbuđuju osobnim viđenjem svijeta i života. Prvi je bio na redu Čeh Miloš Forman, koji se u filmskome svijetu nametnuo svojim sjajnim filmovima »Crni Petar«, »Ljubavi jedne plavojke« i »Gori, moja gospođice«, snimljenim u ČSSR u onim plodnim filmskim godinama uoči 1968. Premda nije emigrirao, Forman je potražio mogućnost rada u Americi, te je uspio namaknuti dovoljno kapitala da s druge strane Oceana snimi jedan izvrstan, po svom duhu sasvim češki, ali po slici života ipak američki film. Naslov mu je »Taking off« (dopisnici iz Jugoslavije nazočni u Cannesu složili su se oko prijevoda »Svlačenje«, premda je nepotpun), a bavi se sukobom između roditelja i djece u dobro stojećem američkom srednjem staležu. Dok nedozrele djevojčice traže svoj put i šansu u hippyjevskom svijetu pjesme i slobodne ljubavi, njihovi se roditelji liječe od šoka međusobnim udruživanjem i nastojanjem da radi »razumijevanja« svoje odbjegle djece i sami potraže oslobađanje od napetosti iskušavanjem droge i nekonvencionalnim zabavama. U toj temeljnoj situaciji Forman je našao za sebe dovoljno povoda kako za ironičnu, koji put i sarkastičnu, raščlambu društvene sredine, tako i za toplo, gotovo nježno razumijevanje životne skučenosti i mladih i starih. Taj se film uključio u novu struju američkog filma koji je opet jednom najsvježiji i najvitalniji, a na festivalu s punim pravom računa na priznanje.

Uzbudljiva je vizija staljinističke tjeskobe koju je, na literarnoj podlozi najvećeg živućeg mađarskog pisca Tibora Déry, dao Károly Makk u filmu »Ljubav«. Vrlo intimna situacija žene koja njeguje svoju 90-godišnju svekrvu vezanu uz postelju i izmišlja joj svakoga dana lijepe priče o uspjesima u Americi njezinoga sina, dok je on zapravo politički osuđenik u zatvoru, govori snažnije i više o totalitarizmu i njegovim neljudskim dimenzijama nego bilo kakva izravna optužba. U filmu fascinira suptilnost redateljskog pristupa, proživljena gluma Mari Töröcsik i udovice Ferenca Molnára Lili Darvas, ali nadasve impresionira unutarnja i vanjska sloboda koja je omogućila tako potresno i istinito djelo.

DEBITANT OD 66 GODINA

Dalton Trumbo jedan je od najpoznatijih američkih scenarista, dugo je bio na famoznoj »crnoj listi« iz McCarthyjeva razdoblja, a sad se sa svojih 66 godina upustio u redateljsku pustolovinu. Film se zove »Johnny je pošao u rat« i predstavlja snažan, premda malo isforsiran proturatni pamflet, prikazujući klinički gotovo nevjerojatan slučaj ranjenog vojnika koji vegetira u bolnici slijep, gluhonijem, bez nogu i ruku, jedan ljudski torzo koji se bori za to da nekako dostavi ljudima oko sebe poruku protiv rata i ubijanja. Film plemenitih pobuda, no donekle neuvjerljiv i jednostran poput svih djela s tezom. Švedanin Bo Widerberg (»Elvira Madigan«, »Adalen 31«) ponovno se potvrdio kao snažan slikar socijalnih gibanja i radničkih sudbina u filmu »Joe Hill« koji se također svrstava u vrh festivala.

Među ostalim filmovima bilo je malo takvih koji ne bi izazvali smiješak s kojim pozdravljamo stare poznanike kojima znamo sve vrline i mane. Japanci opet donose potoke krvi (»Chimimoryo«), Rusi monumentalnu patetiku (»Bijeg«), Francuzi salonske pikanterije (»Šum na srcu« i »Raphael ili razvratnik«), Englezi svoj osebujni crni humor (»Plijen«) a jedino su zanimljivo otkriće nepoznatog ambijenta i načina života pružili Australci u dva filma: »Zaleđe« i »Tumaranje«.

Kad ovaj dopis nađe svoje mjesto u »Hrvatskom tjedniku« festival će biti već gotov a prosudbu njegove cjeline dat ćemo naknadno.

Ivo Škrabalo

Ironično i nježno u isti mah: »Svlačenje«, američki film Čeha Miloša Formana

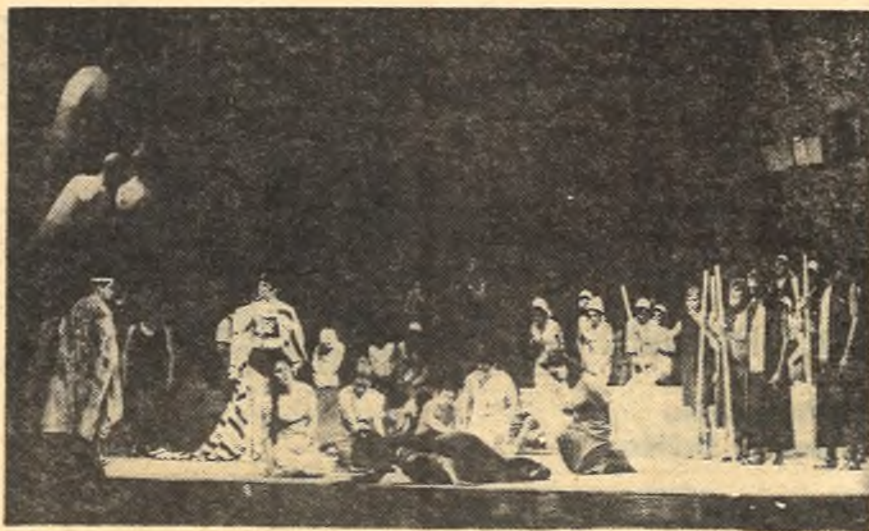
Uzbudljiva vizija staljinističke tjeskobe: mađarski film »Ljubav« s izvanrednom Lili Darvas

POSLJEDNJI DANI BIENNALA

Neuspjeh jednog opernog pokušaja

»Ares-Eros« Darijana Božića

U dobar teške krize koju proživljava operni teatar i tolikih (najčešće beznadnih) pokušaja, da se toj muzičko-scenskoj formi udahne novi život, s povećanim interesom očekujemo svaku novu premijeru, osobito ako je to djelo domaćeg autora. Nažalost, »glazbeno-scenska drama prema antičkim motivima« ARES-EROS Darijana Božića, izvedena kao svjetska praizvedba u okviru bijenalskog programa 12. V, ostaje samo neuspio pokušaj oživljavanja sterilnih muzičko-scenskih formi. Od želje autora, da deziluzionira »uzvišenu« antičku tematiku, da je prezentira kroz persiflažu i grotesku, a u formi aleatorički pisane, posve otvorene glazbene, režijske i koreografske komponente, ostalo je malo. Dramaturški promašen libreto nije uspio integrirati labavo nanizane prizore i to je, izgleda, osnovni uzrok slabosti djela. Jer Božić govori glazbenim jezikom u kojem ima zdrave supstance. Zanimljiv je njegov pokušaj da se izrazi nadogradnjom na arhetipove glazbenog govora, da oživi neke praelemente folklora, da sagradi čitave prizore na slojevitosti svog istančanog ritmičkog osjećanja. Ali za dobro muzičko-scensko djelo treba mnogo više.

»Uzvišena« tematika i glazbeni neuspjeh — »ARES-EROS«

I realizacija djela ostala je nažalost na nivou pokušaja. Ansambl Opere in baleta Slovenskega narodnega gledališča, iako uz suradnju niza vrsnih snaga (režiser: Mile Korun; scenograf Matjaž Vipotnik; istaknuti vokalni solisti) nije, međutim, uspio spasiti ovu smiješnu predstavu kojom je ravnao sam kompozitor.

Čistoća oslobođenog pokreta

Gostovanje »Nederlands Dans Theatera«

Teško je zamisliti oštriji stilski sukob od onoga koji je za vrijeme dvaju bijenalskih nastupa NEDERLANS DANS THEATERA (18. i 19. V) trajao u zgradi Hrvatskog narodnog kazališta. Pompoznoj neobaroknoj zgradi teatra nametnuo se punim intenzitetom suvremeni plesni izraz, gotovo posve oslobođen narativnosti i vanjskog dekora i dokraja usredotočen na izkaz samosvojne plesne sadržajnosti.

Oštrina tog sukoba bila je snažno naglašena i prisustvom široke piste koja je nadsvodila dio stolica u parketu i dovela plesače u neposrednu blizinu gledalaca. U gotovo fizičkom dodiru sa zgrčenim, zadahtanim, ustreptalim, oznojenim, crvenom bojom svježe poprskanim tijelima plesača gledalac se za vrijeme čitave prve točke prorama (bilo je to djelo MUTATIONS na elektronsku muziku Karlheinza Stockhausena, a u koreografiji Glena Tetleya), nalazio unutar samog plesnog čina, s onu stranu rampe koja je stoljećima razdvajala konzumenta od reproduktivnog umjetnika. Taj su prisni dodir intenzivirali i filmski inserti između pojedinih odsjeka djela (produkcija: Jean Paul Vroom), otvarajući svojim usporenim tokovima nove i neslućene vizure u svijet plesnog pokreta.

Domet koji je u tom dijelu programa ostvaren putem organskog jedinstva muzike i pokreta nije bio dosegnut u djelu SOLO FOR VOICE na muziku Johna Cagea. Desilo se ono, što se tako često ponavlja kada se neku naročito izrazitu skladbu pokuša »pratiti« pokretom. U toj točki, zapravo, više smo slušali duhovitu i neobičnu skladbu Cagea u sugestivnoj interpretaciji sopranistice Jenny Veeninga, nego pratili duo plesača u koreografiji Hansa van Manena.

Virtuozno vladaju svakim mišićem — »Nederlands Dans Theater«

SITUATION koji je na kolaž sastavljen iz širokog spektra konkretnih zvukova postavio Hans von Manen, ostvaren je u prostoru od 8x6x4 metra, definiranom tek jednim vratima i jednim električnim satom. Tema plesnog zbivanja — agresija i nasilje.

I ovdje smo, uvučeni u neku nadrealističku situaciju, usprkos niza uzbudljivih pojedinosti, nehotice priželjkivali askezu i čistoću oslobođenog i u svom kontinuitetu oplemenjenog pokreta kakav smo doživjeli u MUTACIJAMA.

No bez obzira na uspone i padove unutar nastupa nizozemskih plesača, ostaje činjenica da je taj komorni ansambl solista koji tako virtuozno vladaju svakim mišićem svojih tijela ostvarujući široku skalu izražajnosti proživljenom, ekspresivnom i za naše oko novom skalom pokreta, ostavio neizbrisiv dojam.

Finale trpka okusa

Domaća »plesna zbivanja« na sceni HNK-a

Otužna posljednja bijenalska priredba simbolički je zaključila manifestaciju od koje smo toliko očekivali, a tako malo primili. Balet Hrvatskog narodnog kazališta prezentirao nam je 20. V baletne novitete hrvatskih skladatelja. Malecov LIED u koreografiji Nade Kokotović (već izveden u okviru Bijenala), Devčićevo plesno zbivanje oko tri slova DIA... u koreografskoj postavi Maje Bezjak i MULTIPLE VISION Borisa Ulricha za koji je koreografiju zamislio Frane Jelinčić.

Devčićevo djelo DIA... slušali smo na žalost u problematičnoj realizaciji s magnetofonske vrpce. Gradeći strukturu svoje peterodijelne kompozicije na racionalnoj premisi koja počiva u jezičnoj grupaciji naslova, Devčić je ostavio širok artikulacioni spektar odabranog zvukovnog materijala tehnikom transformacije toga materijala u prostornom, dinamičkom i koloristčkom vidu. U odnosu na stilsku opredijeljenost Devčićeve glazbe predstavlja koreografija Maje Bezjak težak nesporazum. Tražiti plesni korelat muzici koja se izražava prvenstveno zvukom u vokabularu klasičnog baleta, graditi na tu muziku plesne situcije koje neodoljivo potsjećaju na »Labude jezero« Petra Iljiča Čajkovskoga, tumačiti sadržajnost te glazbe naivnim soc-realističkim porukama, doista nema smisla. Scenografija Željka Senečića u svom je nastojanju da na sceni ostvari čiste, apstraktne likovne vrednote bila bliska muzici, iako ponekad ponešto nametljiva.

MULTIPLE VISION slušali smo u izvedbi orkestra HNK pod ravnanjem Igora Kuljerića, a uz »sudjelovanje« triju magnetofonskih vrpci. I uza ideju o udvostručavanju ličnosti koja je mogla biti zanimljivo oblikovana, ostali su i muzika i njena vizualizacija uključivši i scenografiju Zlatka Bourek) na nivou pokušaja i karakterističnog gomilanja izražajnih sredstava i efekata.

Otužni svršetak Biennala — »Multiple Vision«

U tom i takvom kontekstu jedino je koreografija Malecova LIEDA svojom stilskom čistoćom i težnjom da se ostvari posredstvom suvremenog i od jeftine narativnosti oslobođenog pokreta, opravdala uvrštavanje u bijenalski program.

Vrijedni baletni solisti koji su korektno izveli svoje dionice nisu, naravno, krivi što im to veće nije pružilo veće šanse.

Koralika Kos

Snimci: Enes Midžić

ZRINSKO-FRANKOPANSKA OBLJETNICA

DUBROVNIK

U Kazalištu Marina Držića

Kazalište Marina Držića bilo je domaćinom svečane priredbe o tristotoj obljetnici zrinsko-frankopanskoj, što ju je priredila Matica hrvatska u Dubrovniku. Pred prepunim gledalištem, nakon intoniranja hrvatske himne, o značenju urote govorio je dr Danilo Pejović. U glazbenome dijelu priredbe Gradski je orkestar izveo Beethovenu Egmont-uverturu. Potom su glumci dubrovačkoga kazališta, Miše Martinović i Krunoslav Šarić, govorili ulomke iz djelâ Petra Zrinskoga i Krste Frankopana, te Menčetića, Šenoe, Krleže i Gorana Kovačića. Mješoviti zbor Muzičke škole pod ravnanjem Margite Cetinić otpjevao je Zajčevu »Frankopansku davoriju« i »Zrinsko-frankopansku«, a na kraju priredbe i »Zbor Hrvatica« iz »Porina«.

P. ĆUPIĆ

MALI KOMENTARI

PORTOROŽ – ROVINJ

Zaboravljena međunarodna PEN konferencija

Tko čeka, taj ne dočeka. Uzalud očekivasmo da će bar negdje u hrvatskom tisku biti kratka obavijest o međunarodnom skupu »ZAŠTO PISAC PIŠE?«, koji su organizirali Pen-centri slovenski i hrvatski, u vremenu od 8. do 11. svibnja. U slovenskim listovima nešto je pisano, ali iz tih napisa kao i iz programa čini se kao da se to sve zbivalo samo u republici Sloveniji. Naime, glavni dio »Okruglog stola« i Egzekutiva uprave Pena — u kojem su sudjelovali pisci iz cijelog svijeta, ukupno stotinjak njih, među kojima i predsjednik Pena Pierre Emmanuel, zatim austrijski filozof i estetičar Ernest Fischer, Heinrich Böll, Allain Robb-Grillet, Jan Parandovski, slovenski akademik Josip Vidmar i drugi poznati pisci — održan je u Portorožu. Skup je pozdravio i predsjednik Saveza književnika Jugoslavije, dr Ivo Frangeš. Međutim, sav treći radni dan (10. V) održan je u Rovinju, u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj, gdje je sudionicima skupa priređen također srdačan i prijateljski doček. Na romantičnom otoku Katarini predsjednik općine Rovinj Mario Hrelja pozdravio je prisutne goste, a onda je održana druga tema okruglog stola: »Pisanje kao negacija smrti i ništavila. Trajnost kao kriterij vrednovanja«. Pošto je dr Antun Polanšćak u ime bolesnog predsjednika hrvatskog Pena, Marijana Matkovića, otvorio skup, uvodni je referat održao domaćin skupa, književnik Antun Šoljan, a zatim su između ostalih govorili Ivo Vidan, Sidney Offit (USA), Marc Alyn (Francuska), Bojan Štih, Lars Gustavston (Švedska), te predstavnici Bugarske i Mađarske. Nakon završenog simpozija priređen je izlet brodovima oko 13 živopisnih otočića rovinjskog arhipelaga.

M. V.

BJELOVAR

Poštovati osjećaj sredine

Prije godinu dana u Bjelovaru su se sustezali profesori Gimnazije da svoioj kolegici kažu kako nema smisla da u hrvatskoj sredini, u razredu s učenicima koji isključivo govore hrvatski, predaje srpski. Danas se to spominje, doduše još krišom, ali se zna.

Istovremeno saznajemo da se u hrvatskom selu Ivanskoj (nedaleko od Bjelovara) rade zadaci iz ruskoga jezika (da li samo iz ruskog?) iz beogradskih radnih bilježnica. Poznato je dobro svim dobronamjernim nastavnicima koliko je velika pojmovna razlika između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika, a da svako unošenje nesklada u sredinu znači povredu ustavnih načela.

Ako nastavnik pretendira na službu u određenoj sredini, onda je logično da mora poštovati norme te sredine. Bjelovarski krajevi, bez obzira na to radilo se o hrvatskom ili srpskom stanovništvu, govore i govorili su do sada desetljećima i stoljećima — hrvatskim jezikom. Pravo mladih naraštaja na svoj materinski jezik jest nešto što je nepovredivo.

O školskoj praksi trebala bi svakako reći svoju riječ i prosvjetno-pedagoška služba.

D. HAVLIČEK

DOPISNICI »HT« JAVLJAJU

GOSPIĆ

Konačno — tunel ispod Velebita!

Tunel ispod najveće hrvatske gore kopat će se nedaleko od sela Sv. Rok, a bit će dug oko 3 kilometra. Udaljenost od Zagreba do Zadra bit će tunelom skraćena na svega 3 sata. Ličani su jednodušni u zahtjevu da se tunel prozove imenom njegova neumornog popularizatora, gospićkog umirovljenika Ivana ŠIKIĆA-JUNGA.

Ivan Šikić se već jedanaest godina bori za ostvarenje svoje zamisli, a u promicanje te ideje uložio je i znatna osobna materijalna sredstva. Svoju je zamisao izložio i najvišoj stručnoj instanci: Savezu inženjera i tehničara u Zagrebu. Bilo je malo onih koji su Junga shvaćali ozbiljno i vjerovali da će nesvakidašnja njegova upornost ipak jednoga dana uroditi plodom. Predstavnici Zadra i Zagreba složili su se nedavno da se ta zamisao ostvari: ta relacija će, između prastarog i suvremenog središta Hrvatske, biti najkraća.

Nesebičnom Jungu bit će najveća nagrada i zadovoljstvo ako se prihvati prijedlog da se tunel prozove njegovim imenom.

N. BIČANIĆ

ZADAR

Veliko zanimanje za Gradišćanske Hrvate

Zahvaljujući zajedničkoj akciji Povijesnog muzeja Hrvatske u Zagrebu i Narodnog muzeja u Zadru, općinstvo ovoga starog hrvatskog kulturnog središta s velikim zanimanjem i u znatnom broju prati izložbu o radu i životu Gradišćanskih Hrvata. Zanimanje za tiskanu riječ-knjige, časopise, kalendare — radove kipara i slikara, te narodnu umotvorinu, svjedoči o tomu da Zadrani imaju sluha za vrednote hrvatskoga stvaralaštva nastalog izvan etničkog i državnog teritorija, što se istodobno zbiva u trenucima valorizacije hrvatske kulturne baštine. Izložba »Gradišćanski Hrvati od XVI stoljeća do danas« i nesvakidašnji interes Zadrana za nju govore i o nužnoj potrebi kontinuiranog i sistematskog rada s hrvatskim narodnim manjinama u Austriji, Mađarskoj, Italiji, Čehoslovačkoj i Rumunjskoj; u tome smislu izložba nema samo povijesni, likovni ili kulturni, već općeduštveni značaj.

T. BILOSNIĆ

SLAVONSKI BROD

Natjecanje o djelima »hrvatskog Andersena«

Nakon prošlogodišnje, prve svečanosti »U svijetu bajki Ivane Brlić-Mažuranić«, Slavonski se Brod priprema za drugu svečanost, koja će se odsad održavati svake godine kao spomen na veliku hrvatsku književnicu. Obitelj Brlić (u posjedu koje je ta poznata zbirka) organizator je kviza znanja koji će pod naslovom »U svijetu bajki I. B. Mažuranić« okupiti svu djecu osnovnih škola; bez obzira na dob. Uvjet za uspješno natjecanje jest da se pročitaju sva djela »hrvatskog Andersena«. Natjecateljima će se prikazati deset živih slika od kojih će svaka tumačiti jednu priču, a učenici će na listiće unositi redom naslove priča kako budu prikazivane. Listiće će mali kandidati dobiti preko svojih škola, a pobjednici dobivaju više nagrada, među ostalim i naslov »viteza svijeta bajki«. Natjecanje će se održati na jesen, no mali ljubitelji lijepe knjige već se sada moraju početi pripremati.

I. S.

VINKOVCI

»Šokačke pismice II«

Završeno je tiskanje druge knjige »Šokačkih pismica« dra Slavka SLAVKA JANKOVIĆA, našeg najboljeg poznavaoca narodnih pjesama, melodiografije i glazbe Slavonije. Obje knjige su iscrpan znanstveni pregled slavonskih dvostihova, a tiskala ih je Matica hrvatska u Vinkovcima. Obrađeno je 4230 pjesama s detaljnim objašnjenima s etnološkog, društvenog, gospodarskog, etimološkog i glazbenog stajališta. Priložene su note karakterističnih napjeva i likovni prilozi — fotografije kipara Vanje Radauša. Urednik je prof. Dionizije Švagelj. Matica hrvatska objelodanit će još dvije knjige »pismica« u redakciji istoga autora, i tako javnosti predati potpuno znanstveno obrađeno narodno blago, toliko značajno za Slavoniju.

Knjiga »Šokačke pismice II« može se nabaviti u Općinskom zavodu za obrazovanje u Vinkovcima.

T. ŠALIĆ

DUBROVNIK

Nove knjižare MH

Na poljani Paska Miličevića u Dubrovniku na svečan je način otvorena proširena, osuvremenjena knjižara Matice, radi proširenja zatvorena još od početka godine. Bili su nazočni brojni društveno-politički, kulturni i znanstveni radnici Dubrovnika. U ime Nakladnog zavoda MH iz Zagreba govorio je njen komercijalni direktor, inž. Franjo Gaži, a o važnosti knjižare, u ime Matice iz Dubrovnika, prof. Nikola Kojić. Knjižara je opremljena brojnim suvremenim školskim i stručnim izdanjima, priručnicima i periodikom, te kancelarijskim, školskim, glazbenim i foto-materijalom.

U selu GRUDA, u Konavlima kod Dubrovnika, slijedećeg je dana inž. Gaži otvorio i drugu novu knjižaru i papirnicu Matice na području Dubrovnika, kojom će se koristiti učenici, nastavnici i kulturni radnici Konavala, krajnjega juga SR Hrvatske.

DRNIŠ

Papandopulove »Muke Isukrstove«

Matica hrvatska priredila je 9. svibnja u župnoj crkvi, Gospi od zdravlja, poznati oratorij hrvatskoga skladatelja Borisa Papandopula »Muke gospodina našega Isukrsta«. Zborovima splitske opere i župne crkve u Drnišu ravnao je autor. Solisti su bili Josip Solda, Josip Šork, Ante Matanović i Ante Kusić. Zborove je uvježbao Edlard Tudor. Oko sedam stotina posjetilaca s velikom je pozornošću pratilo ovaj kulturni događaj kakvog dugo nije bilo u Drnišu.

M. VUKUSIĆ

ŽMINJ

Treći čakavski sabor

Od 3. do 6. lipnja trajat će ovogodišnji sabor čakavštine, kulturna manifestacija koje je umnogome donijela preporod hrvatskom kulturnom životu na istarskom poluotoku. Prvoga dana održat će se (u organizaciji RTV Zagreb i Sabora) koncert zabavne glazbe na kojem sudjeluju Vice Vukov, Radojka Šverko i »Emovci«; emitirat će ga Televizija Zagreb 10. lipnja. U Rovinju će, 4. lipnja, istaknuti znanstvenici govoriti o hrvatskoj dijalektalnoj književnosti (M. Franičević, M. Matković, S. Vučetić, M. Sicel, N. Benčić, C. Fisković). Kolokviju bi trebali prisustvovati i svi nastavnici i profesori hrvatskoga jezika u školama Istre i Hrvatskoga primorja. Trećega se dana Hrvatska drama riječkoga kazališta »Ivan Zajc« predstavlja »Korabljom začinjavaca«, recitalom čakavskih stihova. Središnja je priredba Sabora natjecanje recitatora i proglašenje nagrađenih pjesnika. Zanimanje recitatora ove je godine iznad očekivanja — prijavilo se stotinjak ljubitelja čakavskoga stiha, a i prispjele rukoveti čakavskih stihova ove su godine kvalitetnije. Upravni odbor Sabora odlučio je 13. svibnja da se plakete s poveljama dodijele ove godine književnicima i znanstvenim radnicima — Šimi Vučetiću, Dragi Ivaniševiću, Jelki Radauš-Ribarić i dru Branku Fučiću.

RIJEKA

Sastanak hrvatskih crkvenih arhivista

Hrvatski crkveni arhivisti sastat će se 2. lipnja ove godine u Nadbiskupskom domu da bi, prvi put u takvu sastavu, porazgovarali o stanju i problemima ovoga važnog i vrijednog dijela naše kulturne baštine na području riječko-senjske nadbiskupije, od kojega je, na žalost, znatan dio uništen ili otuđen iz nekadašnjega vrlo bogatoga corpusa. Sudionici sastanka istaknuti su crkveni i svjetovni znanstvenici: arhivisti, paleografi, bibliotekari, iz Hrvatske i inozemstva. Organizatori obavješćuju da Nadbiskupski ured u Rijeci (Vajnerova ul. 2) prima prijave za sudjelovanje, kao i pretplatu na materijale s ovog sastanka.

DELEGACIJA CETINJA POSJETILA MATICU HRVATSKU

I. Meštrović: spomenik Njegošu za Mauzolej na Lovćenu

U petak 14. svibnja ove godine delegacija grada Cetinja na čelu s predsjednikom skupštine općine Cetinje Petrom Tomanovićem posjetila je Maticu hrvatsku. U delegaciji su se nalazili još i prof. Pavle Đonović, sekretar glavnog odbora za izgradnju Njegoševa Mauzoleja na Lovćenu, Stanislav Vujošević i Dimitrije Krivokapić, republički poslanik i član izvršnog vijeća Crne Gore, i Blažo Kilibarda, tajnik Republičkog odbora SR Hrvatske za izgradnju Njegoševog Mauzoleja.

Delegaciju je primio predsjednik Matice Hrvatske prof. dr. Ljudevit Jonke, potpredsjednik prof. dr. Miroslav Brandt, odbornik Zvonimir Komarica i tajnik Tvrtko Šercar.

U srdačnom i prijateljskom razgovoru istaknuto je da je Matica Hrvatska još prije dvije godine dala svoj skroman prilog, na čemu je drug Tomanović zahvaljo, kao i na dosadašnjoj podršci.

Predsjednik Jonke i njegovi suradnici istakli su da je Matica Hrvatska vojljna da pruži svu pomoć informiranju u vezi s izgradnjom Njegoševa mauzoleja putem svojih glasila i ogranaka, te da preporuči davanje novčanih priloga.

Dogovoreno je da Republički odbor SR Hrvatske za izgradnju Njegoševa mauzoleja na Lovćenu i Matica hrvatska razrade detaljan plan aktivnosti kojega će biti nosilac Matica hrvatska sa svojim ograncima. Matičina komisija za inozemne veze s Hrvatima u svijetu upoznat će naše zemljake u svijetu s tom akcijom i preporučiti im da upute novčane priloge za dovršenje Njegoševa Mauzoleja na Lovćenu.

Uplate priloga vrše se na žiro račun br. 2021-9-830 — sredstava za izgradnju Njegoševa mauzoleja — Cetinje.

B. K.

OPŠTA UPLATNICA

TEMELJNICA	Šifra	
	Tok	

Din. .... p. ......

uplatio je ....

....

....

u korist računa br. | 2012-9-830 |

Naziv računa: Sredstva za izgradnju Njegoševog mauzoleja - Cetinje

U .... dana ....

Uplatni broj

dnevnika ....

Oznaka kontrole

ŠTO PRIJE AUTO-CESTOM U SPLIT I TUNELOM KROZ UČKU

Matica hrvatska u Zagrebu već je krajem prošle godine odlučila organizirati priredbu u korist izgradnje tunela kroz Učku. Budući da se u toku priprema za tu priredbu javila slična inicijativa i u Saboru SR Hrvatske, Matica se hrvatska sa svojim programom uključila u rad Počasnog odbora za izgradnju tunela kroz Učku što su ga činili predstavnici nekolikih društveno-političkih organizacija i kulturnih ustanova na čelu s Mikom Tripalom. Ta je priredba održana 3. travnja ove godine u Hrvatskom narodnom kazalištu (u javnosti, međutim, nigdje nije bilo spomenuto da je Matica hrvatska suorganizator). Upravni odbor Matice hrvatske zaključio je u međuvremenu da se organizira još jedna priredba pod općim naslovom »Za prometnu integraciju Hrvatske«, poglavito u korist izgradnje tunela kroz Učku i za auto-cestu Zagreb-Split.

Uz pomoć suorganizatora Radio televizije Zagreb, Društva estradnih radnika zabavne i narodne glazbe »Estrada« Zagreb, Društva hrvatskih humorista i Studentskog centra u Zagrebu, 17. je svibnja u velikoj dvorani Studentskog centra održana veoma uspješna priredba zabavno-estradnog karaktera u kojoj su nastupili istaknuti interpretatori narodne i zabavne glazbe Ljiljana Budićin i Boris Nikolić uz tamburaški zbor RTZ, Tomislav Borić, Ana Štefok, Ibrica Jusić, Ivo Robić, Gabi Novak, Arsen Dedić, kvartet »Studio« i Vice Vukov uz veliki revijski orkestar RTZ kojim su ravnali Miljenko Prohaska, Pero Gotovac i Đeki Srbljenović. Prigodni humoristički program izveli su Drago Bahun, Viki Glovacki, Braco Reiss, Martin Sagner i Vlado Štefančić koji je ujedno bio i voditelj priredbe. Publika je osobito srdačno pozdravila nastup zborova u narodnim nošnjama hrvatskih pjevačkih društava »Sljeme« iz Šestina i »Podgorac« iz Gračana i hrvatskih kulturno-prosvjetnih društava »Prigorac« iz Markuševca i »Bosiljak« iz Čučerja koji su, pod ravnanjem Mirka Cajnera, otpjevali Hrvatsku i Istarsku himnu.

O svrsi priredbe i o značenju tunela kroz Učku i auto-ceste Zagreb—Split govorio je predsjednik Matice hrvatske Ljudevit Jonke koji je, između ostalog, rekao:

»Kao što svi znamo, Hrvatska pati od regionalnosti, Hrvatska je čudnovato komponirana zemlja, pa od Iloka do Dubrovnika treba proći pola svijeta kao i od Buja do Iloka, i obrnuto. Problem kulturne idejne integracije Hrvatske bio je uvijek aktualan, mučan i prisutan u našim naporima, s obzirom na neobičan zemljopisni oblik naše Republike i raznorodnost kulturnih utjecaja na njezine dijelove. Problem kulturne i idejne integracije završava se, izgleda, tek u naše dane, ali stoje mu na putu teškoće koje potječu iz sasvim materijalnih okolnosti: nije još provedena ni prometna integracija Hrvatske. Istra je kao odrezana od ostale Hrvatske, a Dalmacija je vremenski i prostorno tako daleko da je intenzivnije i korisnije osjećamo tek po njezinim stanovnicima koji su se pomakli na sjever. Ali i Dalmacija i Istra bogodane su zemlje bez kojih bi hrvatski narod bio ne samo sakat nego i nemoćan u svakom pogledu. Južna Hrvatska kolijevka je hrvatske državnosti za kojom toliko čeznemo, a Istra je naš zapadni prozor u veliki svijet.

Ako je dakle Istra sada naš prozor u zapadni svijet, onda će ona probijanjem tunela kroz Učku postati vrata, široka vrata Istre u Hrvatsku, i široka vrata Hrvatske u Istru ...

A planirana auto-cesta Split—Zagreb, odnosno Zagreb—Split, približava južnu i sjevernu Hrvatsku na svega tri sata automobilske vožnje. Mediteranstvo ulazi u Panoniju, a Panonija ulazi u mediteranstvo. Kakva li sretnog spoja! Neizreciva se korist nazire preko te ceste u čitavom gospodarskom i kulturnom životu Hrvatske. Nemojte mi zamjeriti ako kažem da se ne zna da li je ta cesta Zagreb-Split korisnija sjevernoj ili južnoj Hrvatskoj. Naša neophodno potrebna jadranska orijentacija upravo nam nalaže da se na izgrađivanju te auto-ceste angažiramo svojim prilozima u što većoj mjeri. Tko danas polazi iz zaostalosti spornim tempom, taj svakog dana sve više gubi. A auto-cesta Split—Zagreb samo je početak vertikalnog i horizontalnog razgranjivanja auto-cesta po Hrvatskoj. U vidu nam je i Rijeka i Dubrovnik i Osijek i Varaždin i Beograd, a pravac Zagreb—Split nije samo početak nego i mjerilo daljih naših težnja. Stoga je izvanredno važno da tu najekonomičniju auto-cestu Hrvatske, i u gospodarskom i u turističkom pogledu, izgradimo što prije i što bolje. Sve je to ispit naše svijesti i savjesti.«

Unatoč slabom publicitetu priredbu je posjetio velik broj građana tako da je dvorana Studentskog centra bila ispunjena do posljednjega mjesta. Čisti prihod od ove i materijalno uspješne priredbe, što iznosi dva milijuna starih dinara, bit će doznačen fondovima za izgradnju tunela kroz Učku i za auto-cestu Zagreb—Split.

T. Š.

OSNIVAČKA SKUPŠTINA U VIROVITICI

Svi oni Virovitičani koji hrvatsku zemlju ne nose samo pod noktima već i u srcu, trajno će pamtiti Dan pobjede, dan kada se i oni uhvatiše u kolo društvenih i kulturnih radnika čiji je zajednički cilj probitak i napredak hrvatske znanosti, umjetnosti i kulture.

Prije dvije godine trojica profesora: Josip Biškup, Mirko Peti i Ivan Zelembrz kao i savjetnik za društvena pitanja općine Vladimir Terlecky, svjesni te potrebe, rade na osnivanju Ogranka. Odlazak prof. Biškupa i Petija pomutio je osnivanje, ali rad nastavljaju I. Zelembrz i V. Terlecky koji oko sebe okupljaju virovitičke kulturne radnike i druge ugledne građane, da bi 3. ožujka ove godine sazvali sastanak Inicijativnog odbora. Datum održavanja osnivačke skupštine Matice hrvatske nekoliko se puta mijenjao. Nakon objavljivanja proglasa o osnutku Matice hrvatske u Virovitici broj zainteresiranih građana znatno je porastao tako da je na dan osnivanja Matičino članstvo brojilo 182 člana. Svečanost je počela budnicom koju je ulicama grada svirala Gradska glazba. Među prvima pred zgradu Gradskog kazališta stigao je Ivan Šibl kao predstavnik Kluba Virovitičana u Zagrebu. Zatim je pristigao i oveći broj automobila okićenih hrvatskim zastavama, grbovima i amblemima Matice hrvatske, s predstavnicima Matičinih ogranaka i drugih gostiju iz istočne Hrvatske. Zgrada kazališta bila je pretijesna da bi primila sve one koji su htjeli prisustvovati svečanom osnivanju. Nekoliko stotina građana što su se okupili ispred Gradskog kazališta pratilo je rad skupštine preko zvučnika.

Skupština je počela odavanjem počasti preminulom predsjedniku Savezne narodne skupštine Milentiju Popoviću.

U ime središnjice Matice hrvatske u Zagrebu skupštinu je pozdravio prof. dr Miroslav Brandt. Skup je zatim pozdravio Ivan Šibl, te predstavnici Matičinih ogranaka: Vladimir Musil iz Orahovice, Božo Dugeč iz Donjeg Miholjca, Juraj Rožman iz Valpova, dr Kamilo Firinger iz Osijeka, dr Božo Orešković iz Bjelovara i književnik Dubravko Horvatić u ime »Hrvatskog tjednika« i Društva književnika Hrvatske. Prigodnim brzojavkama skupštini su uspješan rad zaželjeli ogranci Matice hrvatske iz Umaga, Vinkovaca, Drniša, Križevaca, Korčule, Otoka, Varaždina, Iloka, Rijeke, Siska i Pakraca.

Odluka o osnivanju kao i program rada Matice hr-

Odluka o osnivanju kao i program rada Matice hrvatske u Virovitici doneseni su jednoglasno s dopunom da Ogranak bude nosilac akcije prikupljanja zajma za izgradnju tunela kroz Učku i autoceste Split—Zagreb. U Upravni odbor izabrano je dvadeset članova, za predsjednika inž. Branimir Jirouš, za tajnika Ivan Zelembrz, a za gospodarskog tajnika Vladimir Turudić.

U drugom dijelu skupštine nastupili su s glazbenim i folklornim točkama članovi pjevačkog društva »Rodoljub« i učenici Muzičke škole i folklorne grupe »Prosvjeta« iz Pčelića, te »Seljačka sloga« iz Špišić Bukovice.

Jozo Erpačić

Miroslav Brandt – podpredsjednik MH govori na osnivačkoj Skupštini ogranka u Virovitici

karte na stol

TOP-BISERI (kongresni)

KIRO GLIGOROV (NE) ZOVE BOGA U POMOĆ

»Bez boga teško ćemo izaći iz dileme — ili sve cijene apsolutno slobodne, ili povremeno, uz opću suglasnost, njihovo opće zamrzavanje ili kontrola...« — pisalo je u stenogramu izlaganja Kire Gligorova na Drugom kongresu samoupravljača Jugoslavije. I taman kada su svi prisutni novinari pomislili kako je Kiro Gligorov konačno pronašao sposobnog saveznika — ustanovilo se da je po srijedi — tehnička pogreška. Naime prilikom umnožavanja materijala umjesto riječi »bez toga« — potkrala se riječ »bez boga«.

PARA IMA I NEMA

S novcem uvijek problema. Za nešto ga ima — za nešto ga nema. Tako je bilo i u Odboru za proslavu tridesete obljetnice ustanka naroda Jugoslavije. Na sastanku Odbora odbačen je prijedlog da se proslava »osuvremeni« masovnim recitalima i psihodeličkim efektima. Navodno, nema dovoljno novaca. Jer, od 370.000 dinara koliko je potrebno za proslavu — SIV će 281.000 isplatiti za dnevnice uzvanicima. Prema tome, ne može se dobiti i dnevnica i psihodelički ugođaj istodobno.

SMRZAVANJE CIJENA

Jugoslavija slovi kao zemlja sa skoro najnižim brojem patenata i inovacija u Evropi. Tako je 1967. godine prijavljeno samo 5700 novih proizvoda, a godinu dana kasnije 6000 proizvoda. Međutim, ako je vjerovati Saveznom zavodu za cijene i taj smo problem uspješno riješili ove 1971. godine. Naime, tom je Zavodu samo u prva tri mjeseca prijavljeno 30.000 novih proizvoda, s novim cijenama, dakako. Krivo imaju oni koji tvrde da su starim proizvodima — dana samo nova imena. To su zlobnici koji ne vjeruju u inventivnost našeg proizvođača.

Neekonomično korištenje sredstava ili eksploatacija?

Na Znanstvenom Saboru Slavonije i Baranje održanom u Slavonskom Brodu 16. — 18. svibnja Boško Kujavić je, analizirajući problem korištenja obrtnih sredstava, ustvrdio da radne organizacije Slavonije i Baranje ta sredstva neekonomično i neracionalnoo (nerazumno) koriste, budući da se stalno povećava suma koju oni potražuju kod svojih kupaca. Kako istodobno na jednak način ne postupaju njihovi dobavljači, slavonska privreda ima sve manje novca na raspolaganju. (U razdoblju od 1964. do 1970. krediti za obrtna sredstva u privredi Jugoslavije povećani su za 139 posto, u SR Hrvatskoj za 117 posto, a u Slavoniji za 62 posto.).

No, pravo stanje stvari je drugačije, a iz podataka koje navodimo mora se doći do drugačijih zaključaka. Slavonija i Baranja, odnosno poduzeća na tom području, u podređenom su položaju. I kao proizvođači i kao potrošači. Financijski kapital ih potpuno ignorira. To omogućavaju neprihvatljivi odnosi postojećeg bankarskog sustava i monopoli reeksportera i veletrgovaca.

Stvar objašnjava primjer iz postojećih odnosa. Slavonska poduzeća moraju neke svoje artikle izvoziti, npr. preko »Centroproma« iz Beograda. U tom slučaju dug im se plaća nakon tri do šest mjeseci, ali tek ako »Centropromu« plate poseban njam pod firmom casa-sconda od 4 posto. No, istodobno kada preko »Centroproma« uvoze repromaterijal »Centroprom« ne priznaje svoj dug, već traži da se roba koja se uvozi plati u gotovom. Svoj dug »Centroprom« plaća kada mu se svidi.

I tako rastu potraživanja slavonske privrede. Ne zbog nerazumne politike naplate, već zbog monopola veletrgovaca. A zbog monopola tog istog veletrgovca rastu istodobno i obveze slavonske privrede, pa tako i ona ima sve manje sredstava za svoj razvoj.

Nije, dakle, pitanje i problem u nerazumnoj politici i nebrizi slavonskih privrednika, već u željeznom zagrljaju financijskih monopola kojeg ih treba osloboditi.

Razumljivo je što očekujemo od »Centroproma« iz Beograda odgovarajuće objašnjenje. Ne zbog nas, već zbog slavonske privrede, njezinog razvoja i samoupravljačke solidarnosti.

Drugu Mili Babiću republičkom sekretaru za zakonodavstvo

U našoj javnosti općenito, a posebno među pravnicima, postoji uvjerenje, da SR Hrvatska nije dosad iskoristila svoje ustavne prerogative, pa zbog toga da hrvatski zakonodavni sustav jedva da postoji. Pri tom se spominju neke druge republike, koje su već i dosad smišljeno radile na organiziranju svoga zakonodavnog sustava. U diskusijama oko ustavnih promjena širile su se ponegdje glasine, kako tobože Hrvatska nije spremna, niti kadrovski organizirana, da preuzme i samostalno kreira svoj zakonodavni sustav.

Bilo bi korisno da Vi, kao najkompetentnija osoba, objasnite našoj javnosti što je Republički sekretarijat za zakonodavstvo dosad poduzimao i što poduzima u pravcu izgradnje hrvatskoga zakonodavnog sustava. Posebno bi bilo zanimljivo da iznesete što je učinjeno na organiziranju pravnih kadrova u našoj Republici, uključujući i rad na dogradnji ustavnih Amandmana.

Republičke valute i čisti računi

Sudjelujući u raspravi na temu »Tržište u višenacionalnoj samoupravnoj zajednici« 21. svibnja o.g. Đorđe Pribićević je iznio svoje mišljenje u vezi s problemima republičkih valuta. On smatra da bi se republičkim valutama moglo spriječiti da jedni plaćaju gluposti drugih čime bi se postizali puno čišći računi.

Pribićević smatra da se efikasnost ekonomija izražava i preko devalvacija, odnosno revalvacija kurseva odnosnih valuta. Stoga bi se prijelaz na republičke valute mogao ostvariti tek kada se ostvari konvertibilnost dinara. Jer, jedno su prioriteti Slovenije, a drugo Makedonije, pa tako model republičkih valuta čak ne bi morao biti simetričan. To znači da bi odnos valuta mogao biti 2:4 ili 1:5, tj. da bi jednu valutu mogle imati jedna ili više republika.

Prema Pribićeviću, prijelaz na republičke valute ne bi isključivao i ne bi morao isključivati kompenzacije nerazvijenima.

Pismo Tvornici metalnih proizvoda »Kordun« — Karlovac

Dragi drugovi,

U zagrebačkim trgovinama, u ukusnim crvenim kutijama, prodaju se nož, žlica i viljuška manjih dimenzija Vjerojatno za djecu. Cijena 36,000 N.din. Proizvodnja: Berndorf, Made in Austria.

Da li je i zašto bio potreban uvoz ovog proizvoda? Može li ga proizvesti vaša tvornica i uz koju cijenu? Sa zadovoljstvom bi objavili vaš odgovor

Bio bi to i vaš prinos rasvjetljavanju magle kojom je obavijen naš devizni sustav i naša gospodarska situacija.

»Poveljnici broda«

Prilikom gostovanja tršćanskog kazališta »Teatro stabile di prosa« u dramskom kazalištu Gavella u Zagrebu dijeljen je gledaocima program čiji je sadržaj izazivao, najblaže rečeno, zaprepaštenje. Jezik komentara na tom programu nakaradan je i besmislen, te s hrvatskim jezikom nema nikakve veze. Ne samo što »čuvar svetionika do smrti veruje u nepromenljivost sveta koji je za uvek nestao« nego se naši pomorski kapetani nazivaju »poveljnici broda«, umjesto dekor ili kulise stoji »prizori« (»prizore izradio«), a čitavi pasusi teksta potpuno su bez smisla. Usporedno odštampani slovenski prijevod upravo je besprijekoran. Budući da ovo nije prvi put da nam teatri-gosti dolaze s ovakvim »verzijama« hrvatskog jezika, valja na to upozoriti. Tršćanska publika zacijelo ne bi bila oduševljena da se pojavi jedno zagrebačko kazalište, na čijem bi programu kapetani bili »ordinatori della barca« a zastavnici »bandieristi«.

MATE ŠIMUNDIĆ

LIJEPA NAŠA DOMOVINA

PRED 110-tu OBLJETNICU SMRTI PJESNIKA HRVATSKE HIMNE

o pjesniku

ANTUN MIHANOVIĆ život i djelo

Antun Mihanović roden je u Zagrebu 10. lipnja 1796. godine u Opatičkoj ulici br. 12. Po ocu potječe iz Petropolja kraj Drniša, te je pjesnik uz prezime Mihanović nosio dodatak Petropoljski. Njegova mati bijaše sestra hrvatskoga prabilježnika Josipa Kuševića. U njihovu domu nije bila posve odumrla štokavica, pa će kasnije, u doba hrvatskog preporoda, pjesnik lakše ovladati štokavskim narječjem, tj. novim književnim jezikom u kajkavskoj Hrvatskoj. U rodnome je gradu polazio osnovnu školu, gimnaziju i filozofiju, u Beču je studirao pravo, okončao ga u Zagrebu. Odmah po svršetku školovanja stupa u bilježničku službu pri Banskom stolu u Zagrebu (20. VIII 1813). Bijaše tada napunio tek 17 godina. Vjerojatno nije bio zadovoljan službeničkim poslom, pa ga ostavlja, 1815., da bi prešao u — vojsku. Postaje časnikom, točnije, vojnim auditorom u 45. pukovniji baruna Mayera. Služio je u sjevernoj Italiji, u gradovima Veneciji i Padovi.

Preteča hrvatskog preporoda

Boravljenje u Italiji nije bilo beznačajno. Svakako da se u njemu rano javilo zanimanje za jezik, koje se u Italiji moglo proširiti i poprimiti odredenije oblike. Na ovakav ili onakav način privlačit će ga jezik i književnost do kraja života, iako neće biti jezikoslovcem po struci ni književnikom od poziva. U 18. stoljeću u Italiji se bio razvio zamašan jezični pokret kao dio borbe za nacionalno oslobođenje i ujedinjenje, u 19. stoljeću bio je još snažniji. Pokret se uglavnom zasnivao na racionalističkim shvaćanjima uloge i zadataka jezika u narodnom životu. Prosvjetljenje naroda nije se moglo postići podržavanjem latinskog jezika, niti su se njime mogli pokrenuti široki narodni slojevi u borbu za oslobođenje. Suvremeni je život tražio i svoj nacionalni, živi jezik. Mihanović se oduševio novim shvaćanjima, pogotovu stoga što je latinski jezik bio u Hrvatskoj službeni jezik i tako priječio nacionalni i društveni razvoj. Bio je privilegij viših društvenih razreda. Plod ovakvih gledanja na jezik jest njegova knjižica »Reč domovini o hasnovitosti pisanja vu domorodnom jeziku«, koja je izišla u Beču 1815. godine. Dugo se držalo kako su u njoj iskazane izvorne misli o jeziku, odnosno o upotrebi hrvatskog jezika u javnom životu; međutim, kasnije se utvrdilo da je bio pod vidljivijim utjecajem Talijana Francesca Algarottija. Bez obzira na tuđi uzor, djelce je imalo neospornu vrijednost u vremenu koje je prethodilo hrvatskom preporodu. Jasno i bez suzdržavanja traži se uvođenje hrvatskog jezika u sav javni život u Hrvatskoj, a time i ukidanje latinskog jezika kao službenoga.

Smion i dalekovidan pokušaj

Živeći u Italiji, namjerio se na jedan rukopis Gundulićeva Osmana. Ostao je zabezeknut kada je ustanovio da hrvatska književnost posjeduje veliko epsko djelo visoka umjetničkog dometa. Toliko se bio oduševio da ga je hotio tiskati. U tu se svrhu pismeno obratio čitateljstvu, ali na njegov pretplatni oglas bi slab odziv te nije ostvario plemenitu nakanu.

Kada je Mihanovića obišao zanos za vojništvom, zatražio je mirovinu. Napustivši vojsku, nastanio se u Rijeci, ali ne osta dugo nezaposlenim, pa 1826. ulazi u građansku službu: stupa na položaj gubernijalnog tajnika. Da se u novoj sredini pokazao kako dolikuje, svjedoči njegov izbor za narodnog zastupnika grada Rijeke već slijedeće godine. Na saboru u Požunu iskazao se odviše slobodoumno te mu je oduzeto zastupništvo. No njegov promišljeni duh ne miruje: želi unaprijediti hrvatsko gospodarstvo, osobito trgovinu vinom, za koje traži novo tržište pa radi toga odlazi u Sjedinjene Američke Države, gdje provodi nekoliko godina. Nije poznato kakav je uspjeh postigao, ali je za ono doba to bio smion pothvat, cilj dalekovidan. Prilike u kolonijalnoj Hrvatskoj nisu bile povoljne za ostvarenje Mihanovićevih zamisli, ali mu naše vrijeme osobito daje za pravo, jer je Hrvatska pomorska zemlja i njezina je sadašnjost i budućnost na moru.

Pripomoć Jelačiću za rat protiv Mađara

Po povratku iz Sjedinjenih Država nastanjuje se u Malom Trgovišću, u kojemu ostaje dvije godine. Odlazi u diplomatsku službu: postaje prvim austrijskim konzulom u Srbiji, 1836. godine. Odlazi u diplomatsku službu: postaje prvim austrijskim konzulom u Srbiji, 1836. godine. U Topčiderskom je konaku predao vjerodajnice osobno knezu Milošu. Bijaše to vrijeme početka hrvatskog preporoda, zanosna nacionalnog buđenja kojega je vatreni pobornik bio i Mihanović. Nastojao je djelovati na Miloša Obrenovića da bi usmjerio srpsku politiku prema slavenstvu i Rusiji, ali ne bi sretne ruke. Uz to mu se dogodila i ljubav s Ankom Obrenovićevom. kćerju Miloševa brata Jevrema. Milošu pogotovu nije odgovaralo stupanje u rodbinske odnose s austrijskim diplomatom pa se usprotivio tomu braku. Ne uspjevši na diplomatskom zadatku u Beogradu, premješten je na istu dužnost u Solun nakon dvogodišnjeg boravka u Beogradu. U Solunu se zadržao do 1846. godine, kada prelazi u Smirnu. Iz Smirne je poslao novčanu ušteđevinu banu Josipu Jelačiću kao pripomoć za rat protiv Mađara. Konzulovanje nastavlja u Carigradu i Bukureštu. U Bukureštu je službovao četiri godine. U njemu je i umirovljen, 1858. godine. Vraća se u Hrvatsku i naseljuje se u Novim Dvorima kraj Klanjca. Dvije godine prije umirovljenja umire mu žena, a ni njemu nije ostalo još puno življenja: umire u noći između 14. i 15. studenoga 1961. godine. Sahranjen je u Klanjcu.

Bibliofilski rad

Osim spomenute »Reči domovini« Mihanović se i dalje marljivo zanimao jezičnim pitanjima. Godine 1823. izišla je u Beču njegova rasprava pod naslovom »Zusammenstellung von 200 laut-und sinnverstandten Wörtern des Sanscrites und Slawischen« (Popis 200 riječi srodnih glasovno i značenjski sanskrta i (staro) slavenskoga), zatim iste godine i »Die Zigeuner« (Cigani). Premda rasprave nisu opsežne, ipak su vrijedne pažnje zbog toga što su prve u hrvatskoj znanosti iz oblasti indoevropeistike i ciganologije.

Neusporedivo je važniji za nas i za slavističku znanost Mihanovićev bibliofilski rad. Nalazeći se u Solunu i turskim gradovima, skupljao je stare rukopise. Potječu uglavnom iz 13. stoljeća, pisani su ćirilicom. Danas se čuvaju u Jugoslavenskoj akademiji u Zagrebu pod nazivom »Collectio Mihanovićiana«. Posebno treba izdvojiti »Zografsko evanđelje« koje je pronašao na Athosu (Svetoj gori). Pohranjeno je u Lenjingradu. Godine 1957. objavljen je u Grazu »Homiliar«, također jedan od rukopisa koje je otkrio.

Zvjezdani trenuci

Kada je počeo bujati hrvatski preporod i Ljudevit Gaj pokrenuo Novine i časopis Danicu 1835., preporodu su pristupili listom mladi intelektualci. Njihova prosječna dob bijaše nešto iznad 20 godina. Mihanović je tada bio gotovo četrdesetogodišnjak, čovjek velika životnog iskustva i sposobnosti. Nije mogao odoljeti preporodnom oduševljenju te mu se priključio bez kolebanja. Budući da je pisanje pjesama smatrano dužnošću svakoga pismenog rodoljuba, to je i Mihanović propjevao. Kasno s obzirom na njegovu dob, ali je hotio dati svoj obol nacionalnoj stvari. Napisao je usve desetak lirskih pjesama. U Danici br. 10 od 14. ožujka 1835. izišla je njegova »Horvatska domovina«, nazvana »Lijepa naša« kada je postala hrvatska himna, svakako njegovo najuspjelije pjesničko ostvarenje i najveće životno djelo. Među prvim je prilozima, objavljenima u Danici, tiskana štokavicom i novim pravopisom pa time kao da je donijela pobjedu štokavskom narječjuu i novom pravopisu u hrvatskoj književnosti. Obično je malim pjesnicima dano biti stvarateljima himne: u jednom su hipu osobito nadahnuti i vinu se pod oblake koje nikada više ne dostignu. To su njihovi zvjezdani trenuci. Dakle i Mihanović imaše svoj zvjezdani trenutak, časovit i neponovljen, kada je stvarao »Hrvatsku domovinu«, tu najljepšu hrvatsku domoljubnu pjesmu. Po ovome stoji uz bok Rougetu de Lisleu, pjesniku poznate Marseljeze, i Pauli von Preradović, pjesnikinji austrijske himne. Oni su bljesnuli snažnim meteorskim sjajem i ostavili sjajan trag.

o himni

Draž, ljepota i neposrednost

Vrijeme »zaborava«

Današnji hrvatski mladi naraštaji jedva da su i čuli za pjesnika »Lijepe naše«, a još manje su mogli pročitati svoju himnu. Već četvrt stoljeća ne pjeva se na svečanostima, a nema je u školskim čitankama, gdje joj je inače mjesto, i to na početku knjige. Iako je u čitankama za osnovnu školu u SR Hrvatskoj dano dosta prostora domoljubnim sastavcima, među njima nije moguće naći najdomoljubljivije pjesme. Dosadašnji sastavljači čitanka — Vice Zaninović, Juraj Bukša, Anica Antoš i drugi — kao da zaboravljahu tu osnovnu dužnost, a Savjet za prosvjetu SR Hrvatske, koji inače odobrava školske priručnike, nikada nije dosad tražio od sastavljača da uvrste hrvatsku himnu u čitanke. Iako u njemu uvijek bijahu okati ljudi i veoma razvijene moći zapažnja, ne vidješe, eto, propust kakav je mogao uočiti i svaki osnovac. Rečeno je kako je oprez majka mudrosti te korisnije bijaše biti opreznim nego li mudrim. Strah ima velike oči, pa i onda kada je bila riječ o himni hrvatskog naroda koja je bila prihvaćena već puno jedno stoljeće, i k tomu po svojoj osnovnoj naravi miroljubiva i neutralna prema svakom drugom narodu; uz to, u njoj ne nađoše mjesta ni kraljevi, ni bogataši, ni velikaši, ni silnici — da je zbog toga trebalo zazirati od »Lijepe naše«. Valjda ni jedna hrvatska domoljubna pjesma nije doživjela potpun zator kao himna!

»Ponoćna« himna, »neaktualan« pjesnik

Ipak u svemu ovom ima jedna gorka istina: na zagrebačkoj radiostanici daje se redovito himna. Ali u 24 sata! Ovakvo se lukavstvo malo gdje susreće. Sofizam je to prvog reda. Ispada, kao sve je u redu: himna se izvodi svaki dan, pa mirna Bosna. Kada i komu, to je sporedno. Ne znam komu je namijenjena u sredini noći? Još bi se ovaj iznenađujući postupak mogao nekako razumjeti da u nas poduzeća i ustanove ne počinju raditi u 6 ili 7 ujutro i da seljek ne ustaje prije izlaska sunca. Da rad počinje u 9 sati, kao u više evropskih zemalja, dosta bi ih još bilo budno u ponoć. Ovako je to uzaludan posao, zamazivanje očiju. U tijeku prošle četvrti stoljeća moglo se i više puta mijenjati vrijeme izvođenja ovog ili onog, jedino himna imadaše tu prednost da nije pomicana. Mislim: ne stoga jer nije mogla dalje!

Posvemašnje zapostavljanje »Lijepe naše« dovelo je u isti položaj i njezina stvaratelja. Rijetko je u novinama objavljena kakva bilješka o njemu, časopisi nisu puno marili za nj. Sjećam se kako sam prije desetak godina ponudio prilog o Antunu Mihanoviću glavnom uredniku jednog časopisa, ali me on otprve odbio, i ne pogledavši ga, govoreći: »Mihanović sada nije aktualan!« Mora se priznati: govorio je istinu oprezni momak. Zavjeru šutnje prekinuo je Joža Skok u »Kaju« br. 5/1970. donijevši vrijedan članak o životu i radu Antuna Mihanovića. Bit će da je to najvrednije što je objavljeno o pjesniku zadnjih dva i po desetljeća.

Valja se dičiti, ne opravdavati!

Kada danas želimo himni vratiti prijašnje priznanje i dostojanstvo, gotovo se uvijek pozivamo kako je njome bio oduševljen ruski književnik Maksim Gorki. Gorkijevo je priznanje vrijedno svake hvale, ali je ono došlo kasno, kada je »Lijepa naša« već postala hrvatskom himnom. Čemu je uvođenje hrvatske himne u ponovni život ovisno o bilo kome, pa i o Maksimu Gorkome? Na što bi se dotičnici pozivali da je možda Gorki nije pohvalio? Kao da se opravdavamo pred onima koji je proračunato potisnuše i hoćemo im dokazati njezinu umjetničku vrijednost oslanjajući se na veliko ime. Zaboga, pa to je film za slijepce. Nisu se oni povodili za umjetničkim mjerilima ni kada su je odgurnuli u kut. Otvoreno i istinito: odbacili su je jer je hrvatska, jer je nacionalna. Samim je time stajala na putu nakaradnom unitarizmu. Zbog svega rečenoga neće biti zgorega prigodno prozboriti o našoj himni i njezinoj krasoti.

Mila si nam ti jedina . .

Preporodna je književnost bila prožeta dvovrsnom ljubavi — ljubavi prema domovini i ljubavi prema zemlji. Lirika je uz to dobrano odisala nazdravičarstvom i površnošću, no Mihanović nije podlegao opće raspoloženju. U »Hrvatskoj domovini« progovorio je o domovini toplo, izravno, intimno, iskreno i duboko; opisao zemlju i narod, unio u nju prošlost i suvremenost ne podređujući je hirovima vremena. Dosta je navesti prve dvije kitice da bi se osvijetlila sva njezina draž, ljepota, neposrednost;

Lijepa naša domovino,
Oj junačka zemljo mila,
Stare slave djedovino,
Da bi vazda sretna bila!

Mila, kano si nam slavna,
Mila si nam ti jedina,
Mila, kuda si nam ravna,
Mila, kuda si planina!

Pjesnik govori u množini, tj. svi mi razgovaramo sa svojom domovinom, kazujemo joj, divimo joj se. Posebna je snaga u epitetima (ukrasnim pridjevima): LIJEPA, JUNAČKA, STARA, SRETNA, MILA. Tako se u osam stihova pet puta nalazi MILA, zapravo svaki stih druge kitice počinje pridjevom MILA; na njemu počiva sva vrijednost izrečenih misli. Ovu riječ majka najčešće upućuje svomu djetetu. Prikladnijih epiteta nema koji bi se mogli pridati domovini; kao da je u njima čitava naša povijest i sva vrlina naše domovine. Imenice su: DOMOVINA, ZEMLJA, DJEDOVINA. A domovina je SLAVNA, JEDINA, RAVNA, PLANINA. Kako ni jedno ljudsko djelo nije potpuno, a nekmoli savršeno, nije ni »Lijepa naša«. Naime, u njoj se ne spominje more, iako je niknula na moru, u Rijeci. Ali istini za volju, nazočnost osobina čakavskog narječja u njezinu jeziku približuje je moru, daje joj dah hrvatskog mora. Dakako, ovo je samo potvrda da ju je napisao kopneni Hrvat.

Najsretnije rješenje

Spomenuto je kako je pjesnik od oca naslijedio nešto štokavice, ali je po majci i sredini u kojoj je rođen i odrastao bio pravi kajkavac. Živeći u Rijeci, primio je u svoj jezik dio čakavskoga besjednog sklada. Kada se svrne pozornost na jezik hrvatske himne, lako je ustanoviti da u njoj ima primjesa čakavskoga i kajkavskog narječja, što će reći kako su u njezinu jeziku sjedinjena sva tri hrvatska narječja. Tako je zadnji stih prve kitice glasio:

Da bi vazda č e s t n a bila!

U čakavskom čestna znači SLAVNA. Čakavizam je i u stihu:

V e l e gore, v e l i ljudi.

Uz neke kajkavske riječi njezin je naglasak pretežno kajkavski; Mihanović je izgovarao, na primjer, domovina. djedovina tek su je štokavci poštokavili svojim čitanjem. Svatko ju je čitao na svoj način. Budući da je do 1836. godine hrvatska književnost bila trojezična (a takva je i danas), tj. na štokavskomu, čakavskom i kajkavskom, himni jedino odgovara predstavljati spoj sva tri književna jezika. Sretnije se rješenje ne može zamisliti.

Himna koju je izabrao sam narod

Pjesnik nije doživio doba kada je njegova »Hrvatska domovina« postala hrvatskom himnom; u vremenu nacionalnog buđenja nije se mislilo na himnu. Pjesma demokratskoga raspoloženja postaje himnom također na demokratski način, tj. bez natječaja, odbora, uvjeta, glasovanja i kojekakvih natezanja. Pjesma bijaše omiljena među čitateljskim općinstvom pa ju je 1846. uglazbio u Glini vojni kapelnik Josip Runjanin, Vinkovčanin, za potrebe Jelačićeve pukovnije. Prvi su je dakle pjevali hrvatski vojnici i donosili je u svoja sela, u svoje domove po izlasku iz vojske. Širila se gotovo jednako kao i Marseljeza: i nju su prvi raznijeli vojnici po Francuskoj, kasnije ju prigrlila sva Francuska. Uskoro se »Hrvatska domovina« počela pjevati u svečanim prigodama, na domoljubnim predstavama i skupovima; hrvatski je narod tako plebiscitarno izabrao pjesmu koja mu je najbolje odgovarala, koja mu je pogađala srce i um, u jednu riječ, u kojoj je vidio sebe. Na kraju 19. stoljeća zakonošama ne preosta drugo nego potvrditi stvarno stanje. U minulom su stoljeću isticane i druge pjesme kao moguće za hrvatsku himnu, primjerice Preradovićeva »Naša domovina« i »Bože živi« te Badalićeva »Hrvatska himna«, ali ne mogahu potisnuti »Lijepu našu«. Ona je prošla s hrvatskim narodom kroz sve bure i oluje, uvijek je Prva, Jedna i Jedina.

Hrvatski se narod dostojno odužio tvorcu svoje himne. O stotoj obljetnici »Hrvatske himne« u Mihanovićevu je dolu podignut kameni spomenik s reljefom kipara Rudolfa Ivankovića, na kući u Opatičkoj ulici 12 u Zagrebu postavljena je spomen-ploča, djelo Roberta Frangeša Mihanovića. Primjećujem usput kako u Zagrebu još nema dostojna spomenika pjesniku Hrvatske himne. Kada baš ništa nije učinjeno prije 10 godina, u povodu 100. godišnjice Mihanovićeve smrti, možda nije kasno vratiti dug pjesniku na 110. godišnjicu smrti, koja je upravo ove godine. Mi se svojih velikana slabo sjećamo, a ako ih se sjetimo, obično to činimo kasno. Pred nama je više od pola godine i u tom bi se roku ipak moglo nešto učiniti.